

Державний вищий навчальний заклад  
«Українська академія банківської справи Національного банку України»

Факультет банківських технологій

Кафедра банківської справи

## Пояснювальна записка

до дипломної роботи  
освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»

на тему: **НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ  
КРЕДИТУВАННЯМ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ БАНКУ**

Виконала: студентка 5 курсу, групи МБС-31  
спеціальності 8.03050802 – «Банківська справа»

Бондаренко В.О.

Керівник: Башлай С. В.

Рецензент: Коваленко А. П.



## РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить 126 сторінок, 13 таблиць, 9 рисунків, список використаних джерел з 71 найменування.

У сучасних умовах господарювання вітчизняні банки вимушені працювати в надзвичайних обставинах.

Банки опинилися в центрі багатьох суперечливих, кризових і важко прогнозованих процесів, що відбуваються в світі.

Криза неплатежів підвищує ризик неповернення позики клієнтом банку. Тому важливим є визначити ефективність операцій по використанню кредитних ресурсів, їх поворотність, отримання відсотків за користування ними і подальше розміщення.

Найприбутковішою і одночасно самою ризикованою є кредитна діяльність банку. Збалансоване зростання обсягів кредитів і поліпшення їх якості є необхідною умовою досягнення і підтримки стабільного функціонування і розвитку комерційних банків, їх позитивного впливу на розвиток економіки України.

Метою написання роботи є розробка науково-практичних рекомендацій забезпечення функціонування механізму та підвищення ефективності управління кредитуванням корпоративних клієнтів ПАТ «Банк».

Об'єктом дослідження в дипломній роботі виступають економічні відносини, що складаються між банком-кредитором і корпоративним позичальником з приводу перерозподілу тимчасово вільної вартості на умовах платності та повернення.

Предметом дослідження дипломної роботи є механізм управління кредитуванням корпоративних клієнтів в банку.



Для розгляду та аналізу даної теми були застосовані узагальнені методи дослідження, а саме логічні, статистично-математичні, порівняння, а також ряд більш практичних методів, таких як: табличний метод; графічний метод; методи дедукції та індукції; комплексний аналіз нормативно-правової бази України.

За результатами дослідження визначено сутність, принципи та функції банківського кредитування; визначено призначення та особливості банківського кредитування корпоративних клієнтів, проведений аналіз кредитного портфелю ПАТ «Банк»; досліджено механізм управління кредитуванням корпоративних клієнтів банку; визначено шляхи вдосконалення механізму управління кредитування корпоративних клієнтів ПАТ «БАНК»; досліджено систему управління охороною праці в регіональному відділенні ПАТ «БАНК»; проведено аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в регіональному відділенні ПАТ «БАНК».

Розроблені методичні підходи та рекомендації організації та методичні розробки щодо безпосередньої оцінки індивідуальних кредитних ризиків позичальників на основі визначення ймовірності дефолту прийняті для впровадження в практичну діяльність регіонального відділення ПАТ «Банк» (довідка від 10.06.2014 р. № 8231/372/2/459).

Ключові слова: банк, кредит, менеджмент, механізм кредитування, корпоративний позичальник, кредитний ризик.



Державний вищий навчальний заклад  
«Українська академія банківської справи Національного банку України»

Факультет банківських технологій

Кафедра банківської справи

## Дипломна робота

на тему: **НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ  
КРЕДИТУВАННЯМ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ БАНКУ**  
освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»

Виконала: студентка 5 курсу, групи МБС-31  
спеціальності 8.03050802 – «Банківська справа»

Бондаренко В.О.

Керівник: к.е.н., доцент Башлай С. В.

Консультант: к.т.н., доцент Бондаренко А. Ф.



Суми – 2014

**Державний вищий навчальний заклад  
«Українська академія банківської справи Національного банку України»**

Факультет банківських технологій  
Кафедра банківської справи  
Освітньо-кваліфікаційний рівень «магістр»  
Спеціальність 8.03050802 – «Банківська справа»

**ЗАТВЕРДЖУЮ**  
Завідувач кафедри  
банківської справи  
д.е.н., професор  
\_\_\_\_\_ (Т. А. Васильєва)  
«\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

**З А В Д А Н Н Я  
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Бондаренко Вікторії Олегівні

1. Тема роботи «Науково-методичне забезпечення управління кредитуванням корпоративних клієнтів банку»  
керівник роботи Башлай Сергій Вікторович, к.е.н., доцент,  
затверджені наказом вищого навчального закладу від «\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_ р. №\_\_
2. Строк подання студентом роботи «б» червня 2014 р.
3. Вихідні дані до роботи  
Мета: розробка науково-практичних рекомендацій забезпечення функціонування механізму та підвищення ефективності управління кредитуванням корпоративних клієнтів ПАТ «Банк».  
Об'єкт: економічні відносини, що складаються між банком-кредитором і корпоративним позичальником з приводу перерозподілу тимчасово вільної вартості на умовах платності та повернення.  
Предмет: механізм управління кредитуванням корпоративних клієнтів в банку.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)  
Розділ 1: визначити сутність, принципи та функції банківського кредитування; охарактеризувати призначення та особливості банківського кредитування корпоративних клієнтів; описати загальний механізм управління кредитуванням корпоративних клієнтів в банку.  
Розділ 2: студент повинен навести загальну характеристику банку, у т.ч. провести вертикальний, горизонтальний та коефіцієнтний аналіз його фінансових звітів за останні 3-5 років; провести аналіз кредитного портфеля банківської установи; дослідити механізм кредитування корпоративних клієнтів в ПАТ «Банк».

Розділ 3: на основі проведеного аналізу та використовуючи власні науково-методичні напрацювання, доповнити зміст дипломного дослідження новими підходами щодо науково-методичного забезпечення управління кредитуванням корпоративних клієнтів в окремо взятому банку (на прикладі ПАТ «Банк»).

Розділ 4: студент повинен дослідити систему організації та управління охороною праці в банківській установі; проаналізувати небезпечні та шкідливі фактори умов праці на об'єкті дослідження; дати оцінку можливості виникнення надзвичайних ситуацій в ПАТ «Банк».

#### 5. Перелік графічного матеріалу

Розрахунковий матеріал має бути представлений в таблицях, схемах, графіках

#### 6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
IV	Бондаренко А.Ф., доцент кафедри менеджменту		

#### 7. Дата видачі завдання « 07 » грудня 2013 р.

#### КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Завершення I розділу дипломної роботи	до 17.02.2014 р.	
2	Отримання індивідуального завдання по проходженню переддипломної практики	до 23.04.2014 р.	
3	Проходження переддипломної практики	21.04–18.05.2014 р.	
4	Подання звіту про проходження переддипломної практики на перевірку	19.05.2014 р.	
5	Погодження розділу звіту про проходження переддипломної практики «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» з консультантом	21.05.2014 р.	
6	Завершення III розділу дипломної роботи	до 19.05.2014 р.	
7	Подання попереднього варіанту роботи керівнику	до 26.05.2014 р.	
8	Погодження розділу «Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях» з консультантом	до 02.06.2014 р.	
9	Попередній захист дипломної роботи	03.06.2014 р.	
10	Проходження нормо-контролю	до 05.06.2014 р.	
11	Подання виконаної дипломної роботи на кафедру	06.06.2014 р.	
12	Захист дипломної роботи на засіданні ДЕК	16.06–22.06.2014 р.	

Студент \_\_\_\_\_ В. О. Бондаренко  
(підпис)

Керівник роботи \_\_\_\_\_ С. В. Башлай  
(підпис)

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТУВАННЯМ КОРПОРАТИВНИХ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ В БАНКУ.....	12
1.1 Сутність, принципи та функції банківського кредитування.....	12
1.2 Призначення та особливості банківського кредитування корпоративних клієнтів.....	19
1.3 Механізм управління кредитуванням корпоративних клієнтів в банку.....	26
Висновки до розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТУВАННЯМ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ ПАТ «БАНК».....	39
2.1 Загальна характеристика ПАТ «Банк».....	39
2.2 Аналіз кредитного портфеля банку.....	50
2.3 Дослідження механізму управління кредитуванням корпоративних клієнтів в ПАТ «Банк».....	59
Висновки до розділу 2.....	72
РОЗДІЛ 3 РОЗВИТОК НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТУВАННЯМ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ ПАТ «БАНК».....	74
3.1 Удосконалення методики зниження кредитного ризику .....	74
3.2 Методичний підхід до врахування галузевого ризику при оцінці кредитоспроможності позичальника-юридичної особи .....	87
Висновки до розділу 3.....	100



РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ У РЕГІОНАЛЬНОМУ ВІДДІЛЕННІ ПАТ «БАНК».....	102
4.1 Система управління охороною праці в регіональному відділенні ПАТ «Банк».....	102
4.2 Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в регіональному відділенні ПАТ «Банк».....	105
4.3 Безпека в надзвичайних ситуаціях в регіональному відділенні ПАТ «Банк».....	110
Висновки до розділу 4.....	113
ВИСНОВКИ.....	115
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	120



Державний вищий навчальний заклад  
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ  
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

State Higher Educational Institution  
 «UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING  
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»



## ВСТУП

У сучасних умовах господарювання українські комерційні банки вимушені працювати в надзвичайних обставинах. Банки опинилися в центрі багатьох суперечливих, кризових і важко прогнозованих процесів, що відбуваються в світі. Криза неплатежів підвищує ризик неповернення позики клієнтом банку. Тому важливим є визначити ефективність операцій по використанню кредитних ресурсів, їх поворотність, отримання відсотків за користування ними і подальше розміщення.

Найприбутковішою і одночасно самою ризикованою є кредитна діяльність банку. Збалансоване зростання обсягів кредитів і поліпшення їх якості є необхідною умовою досягнення і підтримки стабільного функціонування і розвитку комерційних банків, їх позитивного впливу на розвиток економіки України.

Досліджувана тема знайшла відображення в працях багатьох українських і зарубіжних економістів, а зокрема А. М. Герасимовича, О. В. Дзюблюка, Р. Р. Єрмоленко, А. Л. Лобанова, Р. Шевченка, М. Ськоулза, О. І. Лаврушина, Н. А. Зотова, Т. В. Никітіної, Н. Соколінської. Ці науковці достатньо глибоко досліджували особливості кредитної діяльності банку.

Метою написання роботи є розробка науково-практичних рекомендацій забезпечення функціонування механізму та підвищення ефективності управління кредитуванням корпоративних клієнтів ПАТ «Банк».

Досягнення мети дипломної роботи потребувало вирішення наступних завдань:

- дослідити сутність, принципи та функції банківського кредитування;
- визначити призначення та особливості банківського кредитування корпоративних клієнтів;
- проаналізувати кредитний портфель ПАТ «Банк»;

– дослідити механізм управління кредитуванням корпоративних клієнтів банку;

– визначити шляхи вдосконалення механізму управління кредитування корпоративних клієнтів ПАТ «Банк»;

– дослідити систему управління охороною праці в регіональному відділенні ПАТ «Банк»;

– провести аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в регіональному відділенні ПАТ «Банк»;

– визначити рівень безпеки в надзвичайних ситуаціях в регіональному відділенні ПАТ «Банк».

Об'єктом дослідження в цій дипломній роботі є економічні відносини, що складаються між банком-кредитором і корпоративним позичальником з приводу перерозподілу тимчасово вільної вартості на умовах платності та повернення.

Предметом дослідження дипломної роботи є механізм управління кредитуванням корпоративних клієнтів в банку.

До розгляду та аналізу даної теми було застосовано узагальнені методи дослідження, а саме логічні, статистично-математичні, порівняння, а також ряд більш практичних методів, таких як:

– табличний метод, що вбачає у собі формування даних в таблиці, та формування зведених таблиць на основі вже існуючих;

– графічний метод – графічна інтерпретація досліджуваної проблеми та подання інформації у вигляді рисунків, схем тощо;

– методи дедукції та індукції – висування гіпотез щодо реального стану та рівня розвитку шляхів модернізації функціонування ринку банківських платіжних карток в Україні;

– комплексний аналіз нормативно-правої бази як України;

– контент-аналіз зарубіжних джерел масової інформації та нормативно-правової бази.

Інформаційну базу становили: ґрунтовні дослідження в сфері банківського кредитування та його фінансового менеджменту; наукові публікації з проблем банківського кредитування в періодичних виданнях; законодавчі та нормативно-правові акти; дані річної фінансової звітності ПАТ «Банк»; офіційна звітність НБУ та банківських союзів і асоціацій.



Державний вищий навчальний заклад  
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ  
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution  
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING  
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

## РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ  
КРЕДИТУВАННЯМ КОРПОРАТИВНИХ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ БАНКУ

## 1.1 Сутність, принципи та функції банківського кредитування

Кредит та кредитні відносини є невід'ємною складовою економічної системи України. Сфера кредитування безпосередньо пов'язана з потребами розвитку національного виробництва. Ринок кредитних ресурсів забезпечує умови для цілеспрямованого руху кредитів у ті сфери національної економіки, де вони можуть бути використані найефективніше. Обслуговуючи інтереси господарських суб'єктів, кредит опосередковує зв'язки між державою, банками, товаровиробниками та населенням. Нині можливість відновлення виробничого призначення кредиту стає однією із першочергових.

За традиційним визначенням кредит – це економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й оплати [1].

Згідно положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» «банківський кредит – це:

- будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей;
- будь-яка гарантія;
- будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу та на сплату процентів;
- будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми» [2].

Отже банківський кредит – це економічні відносини, в процесі яких банки надають фізичним або юридичним особам грошові кошти з умовою їх повернення та платності. Ці відносини характеризуються рухом вартості (позичкового капіталу) від банку (кредитора) до позичальника (фізичних та юридичних осіб) і в протилежному напрямку. Позики надаються банками

суб'єктам господарювання всіх форм власності у тимчасове користування на основі таких принципів: поверненість, платність, строковість, забезпеченість та цільовий характер[1,2].

Поверненість – позичальник повинен повернути кредитору весь обсяг одержаної в позичку вартості. Це засноване на тому, що власність на позичковий капітал при кредитуванні до позички не переходить, а залишається за кредитором [3].

Платність кредиту – за користування ним позичальник має сплатити банку позичковий відсоток. Для встановлення такого принципу є вагомі економічні підстави. Адже коли кредитор передає свої вільні кошти в позичку, то зазнає при цьому подвійних втрат. Тому, щоб зберегти своє попереднє становище на ринку, кредитор мусить стягувати плату за надані в позичку кошти. Без цього надання позички перетворюється з комерційної кредитної операції в спонсорську і в кредитора зникають економічні мотиви здійснювати позичкову діяльність, розвивати кредит[3].

Строковість кредиту – вільні кошти кредитора передаються позичальнику на чітко визначений строк, який сторони повинні узгодити в момент вступу в кредитні відносини. Строковість впливає з цільового призначення позички і сама слугує передумовою для подальшого розгортання кредитних відносин між сторонами позички: визначення плати за позичені кошти, порядку повернення коштів тощо. Конкретні строки окремих позичок визначаються залежно від тривалості кругообігу капіталу позичальника, у формуванні якого бере участь позичена вартість. Економічно обґрунтоване визначення строку позички має вирішальне значення для забезпечення інтересів суб'єктів позички, ефективного використання позиченої вартості, зменшення кредитного ризику та ін.[3].

Забезпеченість кредиту – передбачає наявність у банку права та можливостей захисту своїх інтересів у вигляді одержання відповідних засобів забезпечення наданого кредиту. Існують такі форми забезпечення: застава, порука, гарантія, страхування та неустойка.

Застава – це спосіб забезпечення зобов'язань, який передбачає право кредитора (заставодержателя) в разі невиконання боржником (заставодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.

Порука (поручительство) – форма забезпечення зобов'язань, при якій одна особа (поручитель) зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання останнім свого зобов'язання в повному обсязі або частково. Боржник і поручитель у випадку невиконання зобов'язання відповідають перед кредитором як солідарні боржники, зокрема, за сплату процентів, за відшкодування збитків, за сплату неустойки, якщо договором поруки не передбачено ліміт відповідальності.

За договором гарантії одна організація (гарант) приймає на себе зобов'язання нести майнову відповідальність перед кредитором іншої по забезпеченню виконання зобов'язань. Основною відмінністю від поруки є те, що по договору поруки, за загальним правилом, настає солідарна відповідальність поручителя і боржника, а по договору гарантії – субсидіарна, яка застосовується тільки у випадку непогашення заборгованості за рахунок коштів самого боржника. Тобто, звернути вимогу до гаранта банк має право лише в тому випадку, коли у позичальника немає коштів для погашення боргу.

На відміну від поручителя, гарант, який виконав зобов'язання, не займає місце кредитора і не набуває права регресу (якщо інше не передбачене договором гарантії) [3].

Страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів, страхових внесків, страхових премій.

Цільовий характер банківського кредиту – полягає у тому, що економічні суб'єкти, що виявили намір вступити в кредитні відносини, повинні заздалегідь

чітко визначити, на яку ціль будуть використані позичені кошти. Визначену ціль повинні однаково розуміти й оцінювати обидві сторони, погоджуючись на її кредитування. Це базова передумова забезпечення кожною зі сторін своїх інтересів у певній позичці та реалізації їх відносин як кредитних [4].

Суб'єктами кредитних відносин є кредитори і позичальники.

Кредиторами при банківському кредитуванні виступають банківські установи. Вони спочатку мобілізують тимчасово вільні кошти в інших суб'єктів, у тому числі й на засадах запозичення, а потім самі надають їх у позички своїм клієнтам. Тому банки називають колективними кредиторами.

Позичальники – це учасники кредитних відносин, які мають потребу в додаткових коштах і одержують їх у позичку від кредиторів. Характерною ознакою позичальника є те, що він не стає власником позичених коштів, а лише тимчасовим розпорядником. Тому його права стосовно використання цих коштів дещо обмежені – він не може вийти за межі тих умов і цілей, які передбачені його угодою з кредитором. З цього погляду позичальник перебуває у певній залежності від кредитора. Проте це не заперечує рівноправності сторін у кредитних відносинах.

Позичальниками можуть бути фізичні особи, всі юридичні особи, держава. Особливу роль серед позичальників виконують банки – вони є не тільки колективними кредиторами, а й колективними позичальниками: позичають гроші одночасно у великої кількості кредиторів та у великих обсягах.

Функції кредиту:

- перерозподільна;
- емісійна;
- контрольна.

Перерозподільна (тимчасово вільні кошти юридичних та фізичних осіб за допомогою кредиту передаються в тимчасове користування підприємств, господарських товариств і населення для задоволення їхніх виробничих або

особистих потреб. За допомогою кредиту відбувається перерозподіл вартості на засадах повернення).

Такий перерозподіл не є суто механічним явищем, а має велике економічне значення, а саме:

– кошти, вивільнені в одних ланках процесу відтворення, спрямовуються в інші ланки, що прискорює обіг капіталу, сприяє розширенню виробництва;

– вільні кошти через кредит спрямовуються у ті ланки суспільного виробництва, на продукцію яких передбачається зростання попиту, а, отже, одержання вищих прибутків. Це створює можливості для запровадження новішої техніки, прогресивнішої структури виробництва, підвищення його ефективності тощо.

Функція створення грошей, одні автори називають її просто емісійною функцією (Б. Івасів), другі – функцією утворення в обігу додаткової купівельної спроможності (А. Гальчинський), треті – функцією заміщення справжніх грошей в обігу кредитними операціями (О. Лаврушин) (методами кредитної експансії та кредитної рестрикції регулюється кількість грошей в обігу).

Контрольна (в процесі кредитного перерозподілу коштів забезпечується банківський контроль за діяльністю позичальника). Проте наявність такої функції кредиту багато хто заперечує, посилаючись на те, що контроль властивий не тільки кредитним відносинам, а й багатьом іншим – фінансовим, страховим, торговельним тощо, тобто він не є суто родовою ознакою кредиту.

Щодо цього прибічники контрольної функції кредиту справедливо вказують на специфічність контрольної складової кожного економічного інструмента. Контрольна складова кредиту відзначається високим стимулюючим ефектом і обмеженістю адміністративно-вольового впливу на контрагента, тоді як у контрольній складовій інших економічних інструментів (фінансів, податків, страхування тощо) переважає адміністративно-вольовий, а не економічний вплив.

Більше того, сам кредитний контроль не зводиться до перевірки дотримання контрагентами умов угоди, як це загалом прийнято, а включає



грунтовний економічний аналіз та оцінку стану контрагентів, передусім, кредитоспроможності позичальника, прогнозування можливого ризику напередодні укладання угоди. На цьому ґрунті визначаються відповідні умови кредитування, що включаються в угоду, які самі по собі стимулюють поведінку суб'єктів кредиту – як позичальників, так і кредиторів. Тому є підстави розширити назву цієї функції – назвати її контрольно-стимулюючою. Стимулююча складова цієї функції переважає над суто контрольною. Адже в багатьох випадках суб'єкти кредиту не мають можливості здійснювати формальний контроль за своїми контрагентами. Наприклад, позичальник не може контролювати діяльність банку [4].

Заслуговує на увагу ще одна функція кредиту, сформульована А. Гальчинським – функція капіталізації вільних грошових доходів. Вона полягає у трансформації завдяки кредиту грошових нагромаджень та заощаджень юридичних і фізичних осіб у вартість, що дає дохід, тобто в позичковий капітал. Така трансформація забезпечується через зворотний рух та платність кредиту. Будь-яка маса вільної вартості, будучи переданою в позичку, не змінюючи власника, приносить йому дохід, тобто набуває форми позичкового капіталу [5]. Кредитні операції полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних осіб (позичальників) та громадян.

Як кредитні розглядаються операції з розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, а також :

– надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;

– придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);

– лізинг.

Стадії руху банківського кредиту розглянуто на рисунку 1.1.

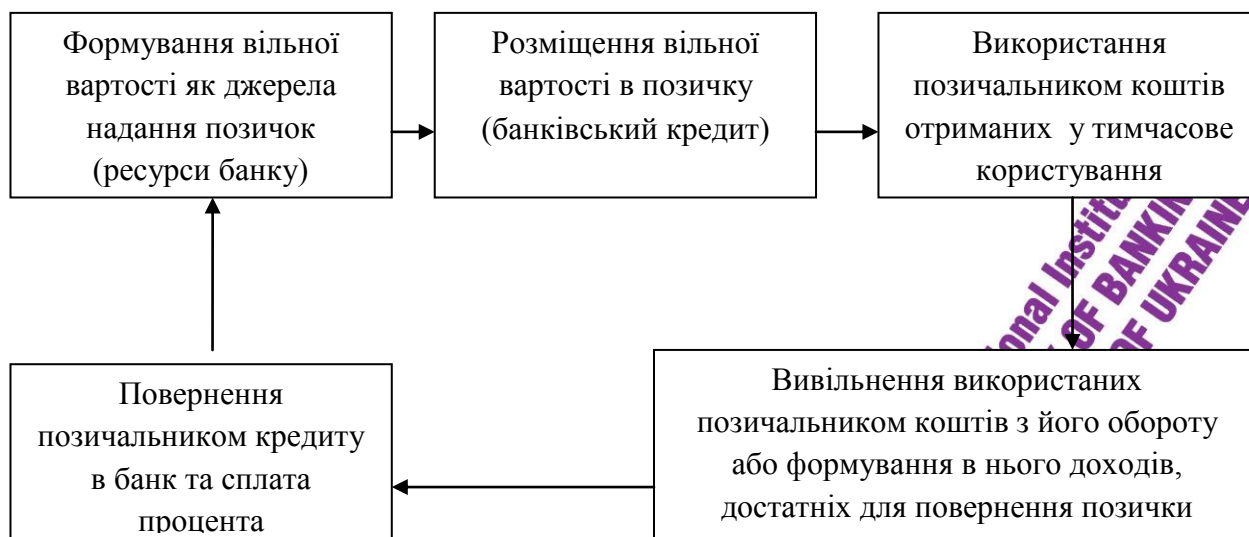


Рисунок 1.1 – Стадії руху банківського кредиту [12]

Рух у п'ять стадій здійснює лише кредит, що бере участь у формуванні капіталу позичальника. У цьому випадку позичена вартість може тривалий час затримуватися на 3-ій та 4-ій стадіях руху, залежно від тривалості процесів виробництва та реалізації. Якщо ж кредит не бере участі у формуванні капіталу позичальника, а використовується ним лише як гроші, то 3-тя та 4-та стадії випадають і рух його здійснюється значно швидше.

Прикладом такого кредиту є міжбанківський кредит на підкріплення ліквідності. У цьому разі банку потрібна позичка лише на момент визначення його ліквідності і тому вона може видаватися лише на дуже короткий строк (декілька годин).

Підводячи підсумок вище наведеному, варто зазначити, що банківський кредит – це економічні відносини, в процесі яких банки надають фізичним або юридичним особам грошові кошти з умовою їх повернення та платності. Ці відносини характеризуються рухом вартості (позичкового капіталу) від банку (кредитора) до позичальника (фізичних та юридичних осіб) і в протилежному напрямку.

Окрім повернення та платності банківське кредитування здійснюється на основі таких принципів, як: строковість, забезпеченість, цільовий характер.

Банківський кредит виконує такі функції, як: перерозподільна, функція створення грошей або емісійна та контрольна або контролююча.

Суб'єктами банківського кредитування є кредитори – банки і позичальники – фізичні і юридичні особи. Рух банківського кредиту здійснюється у п'ять стадій: формування вільної вартості як джерела надання позичок; розміщення вільної вартості у позичку; використання позичальником коштів отриманих у тимчасове користування; вивільнення використаних позичальником коштів з його обороту або формування в нього доходів, достатніх для повернення позички, повернення позичальником кредиту в банк та сплата процента.

## 1.2 Призначення та особливості банківського кредитування корпоративних клієнтів

Один з найважливіших напрямків діяльності банку – кредитування. Основні суб'єкти банківського кредитування – акціонерні та приватні компанії, кредитно-фінансові установи, населення, державні та місцеві органи влади. Особливу увагу заслуговують корпоративні клієнти – юридичні особи, клієнти банку (крім кредитних організацій, населення, суб'єктів держави, муніципальних утворень).

Чітке дотримання основних принципів банківського кредитування здійснюється при видачі кредитів корпоративним клієнтам на виробничі та соціальні потреби.

З теоретичної точки зору автори по-різному розподіляють клієнтів банку до корпоративного клієнта.

Наприклад, з погляду одного з провідних економістів Росії А. Г. Молчанова корпоративні клієнти банку – це юридичні особи та індивідуальні

підприємці як організаційно – господарські структури, що мають можливості для широкомасштабної реалізації науково – технічних і технологічних досягнень, а також господарські організації малого та середнього бізнесу, які масою протистоять олігархічним тенденціям великих виробників і створюють конкурентне середовище, забезпечуючи виробництву гнучкість та індивідуалізацію.

Але існують також інші трактовки даного поняття. На думку доктора економічних наук, професора В. М. Власової корпоративний клієнт банку розуміється як контрагент банку, що має заборгованість перед банком за діючими кредитами, за дорученням якого видані гарантії або відкриті акредитиви, або банком придбані його цінні папери або реалізовані інші операції, які несуть кредитний ризик для банку, або це потенційний контрагент банку, що не належить до категорії фінансових установ, підприємців без утворення юридичної особи, фізичних осіб, а також органів виконавчої влади суб'єктів держави та органів місцевого самоврядування.

Сьогодні не викликає сумнівів той факт, що мале підприємництво є базовим структурним елементом сучасної ринкової економічної системи. Всебічний розвиток малого бізнесу в господарській системі країни дає їй змогу суттєво збільшити економічний потенціал, підвищити рівень конкурентоспроможності національної економіки, вирішити гострі соціальні проблеми, сформувавши середній клас як важливу умову політичної стабільності суспільства.

Малий бізнес в Україні як один із найважливіших секторів економіки, з одного боку, сьогодні здатний забезпечувати високий рівень зайнятості населення, зменшувати негативний вплив економічної кризи та соціального напруження на працездатне населення, а з другого – вирішити проблему поліпшення інфраструктури сервісу та побутового обслуговування, забезпечення виробництва харчових та промислових товарів як підвищеного попиту, так і тих, які через незначні обсяги реалізації є малоприбутковими [1].

Особливості створення та діяльності малих підприємств в Україні регламентуються чинним законодавством. Так, відповідно до Господарського кодексу України малими (незалежно від форми власності) є підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної 10 мільйонам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні [2].

При цьому необхідно відмітити, що кредитування підприємств малого бізнесу пов'язане з високим ризиком, тому кредитна політика має відповідати й таким додатковим принципам:

– адекватність кредитної політики банку кредитному попиту. Банку необхідно виділити типи або групи малих підприємств, які мають попит на кредити, визначити його фактичні параметри: загальний обсяг, розміри кредитів, строки кредитування, стабільність попиту, прийнятний рівень відсоткових ставок;

– зорієнтованість на клієнта й активний маркетинг. Банк має визначити маркетингову політику щодо обраних типів малих підприємств. Ця політика може включати проведення прямих рекламних акцій, інформаційно-реklamних заходів із використанням можливостей об'єднань підприємців, місцевої влади, індивідуальну роботу з потенційними клієнтами;

– відповідність кредитної політики кредитним можливостям банку означає, що банк має надавати такі кредити, які можна ефективно контролювати, обслуговувати і забезпечити їх повернення;

– гнучкість – реалізуючи цей принцип, банк повинен переглядати кредитну політику, виходячи з умов функціонування малого бізнесу, оскільки на нього впливають різноманітні зовнішні фактори: економічні, політичні, соціальні та ін. Постійний контроль за станом ринку дасть змогу банківським експертам своєчасно надавати рекомендації щодо внесення необхідних коректив у кредитну політику;

– технологічність – при кредитуванні суб'єктів малого бізнесу принцип

технологічності особливо важливий з двох причин: по-перше, підвищений ризик кредитування малого підприємництва зобов'язує організовувати всі кредитні процедури максимально надійно і чітко, а, по-друге, відносні витрати банку при кредитуванні будуть вищими, ніж при кредитуванні великих позичальників, і тому особливу увагу слід звертати на зниження витрат банку. Досягти цього можна за рахунок розподілу кредитного процесу на визначені етапи, стандартизацію процедур, технологій, звітних форм кредитування тощо [7].

Якщо для фізичних осіб оформлення кредиту є можливістю отримання невеликої суми грошей готівкою на свої потреби, то для юридичних осіб позика стане можливістю реалізувати свої бізнес ідеї, відкрити свою справу, закупити сучасне обладнання, поліпшити продуктивність, підвищивши, таким чином, конкурентоспроможність.

Але, звертаючись в банківську організацію з метою оформлення кредиту, не варто забувати і про можливі ризики. Насамперед, існує ймовірність прострочення платежів, в результаті чого юридична компанія зобов'язується заплатити штрафні санкції.

У гіршому випадку може відбутися розірвання укладеного договору між його учасниками. Також останнім часом банки видають кредити юридичним особам з відсотковою ставкою не менше 10 %, що часто перевищує прибуток від розпочатої справи на отримані кошти. Підвищення процентної ставки виступає свого роду гарантією, що дозволяє банку уберегти себе від непередбачених витрат, адже досить часто не всі клієнти здатні виплатити борг. Якщо у позичальника немає бажання або можливості виплачувати встановлений відсоток, він може надати під заставу своє рухоме або нерухоме майно. Воно в разі відсутності своєчасних виплат переходить у розпорядження банку.

Крім того, якщо кредит узятий на розвиток бізнесу, його власник ще зобов'язується платити державі податки на прибуток. Перед тим, як звернутися

в банк, юридичною особою повинні бути підготовлені певні документи, на збір яких часто витрачатися чимало часу.

Варто відзначити, що кредити юридичним особам видаються набагато частіше і охочіше, ніж індивідуальним підприємцям. Кредити такого типу від інших відрізняються величиною виділеної суми і тривалістю її виплат.

Наступним етапом дослідження є характеристика видів кредитування корпоративних клієнтів банку.

За терміном, на який кредитор передає вільну вартість у користування позичальнику, виділяються такі види кредитів: до запитання (онкольний), строковий, короткостроковий (до одного року), середньостроковий (до 3-5 років), довгостроковий (понад п'ять років)[8].

Залежно від сфери економічних відносин, у яку спрямовується позичена вартість, виділяють: виробничий кредит, що використовується на формування основного й оборотного капіталу у сфері виробництва та торгівлі, тобто на виробничі цілі; споживчий кредит, що спрямовується на задоволення особистих потреб суб'єктів малого бізнесу, тобто обслуговує сферу особистого споживання [9].

За галузевою спрямованістю кредиту виділяються такої види: кредити в промисловість; кредити в сільське господарство; кредити в торгівлю; кредити в будівництво, особливо в житлове будівництво; кредити в інші галузі [10].

Залежно від цільового призначення кредиту можна виділити: кредит на формування виробничих запасів (сировини, матеріалів, паливно-мастильних матеріалів, тари тощо); кредит у витрати виробництва (сезонні витрати у рослинництві та тваринництві в сільському господарстві; сезонні витрати на виготовлення торфу, налісозаготівлі, на ремонтні роботи; на виготовлення продукції з тривалим циклом виробництва – житлових будинків, літаків, кораблів тощо); кредит на створення запасів готової продукції (залишки на складах виробничих підприємств, запаси на складах торговельних організацій тощо); кредити, пов'язані з виникненням тимчасових розривів у платежах, коли економічні суб'єкти повинні здійснювати платежі, а призначені

для цього кошти не надійшли чи надійшло їх мало (виплата заробітної плати, розрахунки з постачальниками, з бюджетом тощо); кредит на придбання транспорту [11].

За забезпеченням розглядають такі види кредитів: бланкові (незабезпечені) та забезпечені. До останніх відносяться кредити, що забезпечені заставою (в тому числі іпотечний, ломбардний); забезпечені гарантійним зобов'язанням чи порукою; забезпечені страхуванням [11].

Застроками погашення: водночас; у розстрочку; достроково (на вимогу кредитора або за заявою позичальника); з регресією платежів; після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу) [13].

За способом кредитування кредити поділяються на:

– кредити з одноразовою видачею позички на конкретний термін, коли питання про надання щоразу вирішують індивідуально, з обов'язковим оформленням пакету документів, необхідних для одержання позички;

– кредити з видачею позички в міру виникнення потреби в ній протягом заздалегідь обумовленого періоду. При цьому документи необхідні для видачі позички, оформлюють тільки один раз на початку кредитної угоди між банком і позичальником. Такі позички ви дають у межах заздалегідь встановленого банком ліміту кредитування, який вичерпується в міру того, як позичальник використовує позичку [14].

За методами кредитування виділяють такі види кредитів: кредитна лінія, контокорент, овердрафт [15].

Кредитна лінія – кредитна угода, відповідно до якої протягом передбаченого договором терміну банк виділяє позичальнику кредит у межах узгодженої суми (ліміту кредитування) на умовах, що відрізняються від умов одноразового надання кредиту.

Кредитування на умовах кредитної лінії використовують у тому випадку, коли позичальник періодично потребує значних коштів або наперед не може точно визначити необхідну суму кредиту. За користування кредитною лінією банки, як правило, стягують додаткову плату або ж відкривають такі лінії



тільки надійним клієнтам. Розрізняють поновлювану та непоновлювану кредитну лінію [16].

Овердрафт – це форма короткострокового кредиту, який надається для покриття тимчасової нестачі обігових коштів у клієнта, шляхом оплати з його поточного рахунку розрахункових документів понад фактичний залишок коштів на ньому, в межах встановленого банком ліміту.

Овердрафт розглядають як банківську підтримку виробничої діяльності юридичної особи, як ліквідування розриву між виплатами грошових коштів клієнтом-позичальником своїм кредиторам і надходженнями коштів від його дебіторів. Цей вид кредиту найчастіше пропонують суб'єктам господарювання з постійними, рівномірними надходженнями на поточний рахунок, із позитивною кредитною історією, з репутацією дисциплінованих фінансових платників [17].

Класичним методом надання позик в умовах ринкової економіки вважається контокорентний кредит. Контокорент – це поєднання позикового рахунка з поточним, він може мати дебетове та кредитове сальдо [18].

В результаті вивчення теоретичного матеріалу щодо сутності кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу, можна констатувати, що з економічної точки зору, кредит суб'єктам господарювання – це економічні відносини, що складаються між банком, як кредитором, та господарськими суб'єктами, як позичальниками, з приводу надання у тимчасово користування вартості на умовах повернення та платності.

Традиційно банківське кредитування здійснюється на основі таких принципів: поверненість, платність, строковість, цільове призначення, забезпеченість. При цьому необхідно відмітити, що кредитування підприємств малого бізнесу пов'язане з високим ризиком, тому кредитна політика має відповідати наступним додатковим принципам: адекватність кредитної політики банку кредитному попиту; зорієнтованість на клієнта й активний маркетинг; відповідність кредитної політики кредитним можливостям банку; гнучкість та технологічність.

Підводячи підсумок, можна сказати, що кредитування корпоративних клієнтів пов'язане з високим ризиком, тому кредитна політика має відповідати й таким додатковим принципам: адекватність кредитної політики банку кредитному попиту; зорієнтованість на клієнта й активний маркетинг; відповідність кредитної політики кредитним можливостям банку; гнучкість. Також для характеристики видів кредитування суб'єктів малого та середнього бізнесу використовують такі критерії класифікації: за терміном позики; залежно від сфери економіки; за галузевою спрямованістю кредиту; залежно від цільового призначення; за ступенем ризику; за видом забезпечення та за строками погашення. За способом кредитування виділяють кредити з одноразовою видачею на конкретний строк та з видачею позики в міру виникнення потреби в ній протягом заздалегідь обумовленого періоду. За методами кредитування виділяють такі види кредитів: кредитна лінія, контокорент, овердрафт.

### 1.3 Механізм управління кредитуванням корпоративних клієнтів в банку

Кредитування – це процес, що включає сукупність механізмів реалізації кредитних відносин. Кредитний механізм – це сукупність взаємопов'язаних прийомів і способів, що забезпечують реалізацію на практиці об'єктивних функцій кредиту, як економічної категорії та дотримання принципів кредитування [9].

Елементи кредитного механізму:

- нормативно-правове забезпечення;
- суб'єкти кредитування;
- об'єкти кредитування;
- форми кредитування;
- кредитний процес;

- система формування кредитних ресурсів та їхнє резервування;
- система формування і використання резервів з відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності;
- економічний контроль та банківський нагляд за ходом і результатами кредитної діяльності [11].

Розробка внутрішніх нормативних документів комерційного банку, що регламентують порядок організації та управління кредитним процесом, є одним з найважливіших етапів кредитного процесу.

Кредитна політика є основним внутрішньобанківським документом, що регулює кредитну діяльність. Стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку (позичальників) на основі таких принципів кредитування, як строковість, платність, забезпеченість, поверненість та цільовий характер використання називається кредитною політикою комерційного банку. Зовнішні та внутрішні чинники кредитної політики банку наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Зовнішні та внутрішні чинники кредитної політики банку

Зовнішні	Внутрішні
загальний стан економіки країни, темпи інфляції, темпи зростання валового внутрішнього продукту (ВВП)	кредитний потенціал банку
грошово-кредитна політика НБУ	ступінь ризику та прибутковості окремих видів позик
рівень доходів населення, здатність споживати банківські послуги	стабільність депозитів
специфіка функціонування банку	спектр виконуваних операцій і послуг
рівень конкуренції	забезпеченість позик
рівень цін на банківські продукти та послуги	професійна підготовленість, кваліфікація
політизованість суспільства	клієнтура банку
соціальна напруженість	цінова політика банку
попит на послуги банку його клієнтів	

Кредитна політика щодо стратегії вбирає у себе пріоритети, принципи і цілі конкретного банку на кредитному ринку. Вона визначається:

- вибором клієнтів та кредитних інструментів (сегментування ринку);

– нормами і правилами, які регламентують практичну діяльність банківського персоналу;

– компетентністю керівництва банку й рівня кваліфікації персоналу, який займається питаннями кредитування.

Пріоритети при розробці кредитної політики:

– надання якісних кредитів (це такі кредити, що забезпечують адекватний процентний прибуток навіть при негативних змінах макроекономічних умов чи зміні умов ведення бізнесу);

– прибутковість. Вартість кредиту повинна відповідати прогнозованому (розрахунковому) ступеню ризику. Кредитна політика банку повинна бути спрямована на створення стабільних прибуткових для банку відносин з клієнтурою. Необхідно уникати такого кредитування, при якому ніяких інших відносин, крім кредитних, між клієнтом та банком не існує та не передбачається;

– розумне зростання кредитного портфелю. Метою банку є довгострокове стабільне зростання прибутковості бізнесу. Зростання кредитного портфелю банку повинно контролюватися таким чином, щоб уникнути неприйнятної для банку концентрації ризику [10].

Типи кредитної політики банку:

– консервативний – спрямований на мінімізацію кредитного ризику. Банк не намагається отримувати високі доходи за рахунок значного розширення обсягів кредитної діяльності;

– поміркований – використовує типові умови здійснення кредитної політики, орієнтується на середній рівень кредитного ризику;

– агресивний – спрямований на максимізацію прибутку за рахунок розширення обсягів кредитної діяльності, не враховуючи високого рівня кредитного ризику, що супроводжує дані операції.

Комплекс внутрішніх положень, що регламентують організацію кредитних відносин, вміщує:

- порядок надання кредитів юридичним особам за різними видами позичкових рахунків;
- порядок надання юридичним особам довгострокових (інвестиційних) кредитів;
- порядок надання кредитів фізичним особам;
- методичні вказівки з аналізу кредитоспроможності юридичних та фізичних осіб – позичальників;
- методичні вказівки щодо застосування форм забезпечення виконання зобов'язань клієнтами з повернення кредитів;
- положення з контролю за здійсненням ризикових операцій;
- рекомендації щодо вивчення якості кредитного портфелю і вжиття заходів для її підвищення та ін.

Кредитний підрозділ (департамент) банку – це структурний підрозділ банківської установи, який виконує наступні функції:

- проведення кредитного інтерв'ю;
- обговорення та погодження попередніх умов надання кредиту;
- подання повного пакету документів для кредитування;
- аналіз повноти та якості наданої клієнтом інформації;
- формування висновку щодо доцільності подальшого розгляду кредитного проекту;
- оцінка фінансового стану позичальника згідно з встановленою методикою в банку;
- презентація кредитного проекту на розгляді кредитного комітету відповідного рівня.

Для здійснення ефективної банківської кредитної діяльності та проведення процесу кредитування банки здійснюють поділ та запроваджують спеціалізацію структурних підрозділів залежно від напрямів та етапів кредитування.

У вітчизняній банківській практиці найбільш поширеним є розподіл кредитного департаменту банку на: підрозділ кредитування юридичних осіб

(підрозділ корпоративного кредитування) та підрозділ кредитування фізичних осіб (підрозділ індивідуального кредитування).

Управління корпоративного обслуговування банку, яке включає:

а) підрозділ корпоративного кредитування:

– відділ продажу спеціальних банківських продуктів - займається розглядом наданих клієнтом документів для видачі гарантій, організацією документообігу, пов'язаного з проведенням документарних операцій тощо;

– відділ комерційного кредитування, головними функціями якого є: пошук клієнтів; прийом та аналіз документів на отримання кредиту; підготовка висновку за кредитом на кредитний комітет банку; оцінка кредитоспроможності позичальників протягом дії кредитної угоди; консолідація інформації щодо стану кредитного портфеля банку; робота з клієнтами щодо погашення кредитів та процентів за ними;

б) підрозділ мікрокредитування (відділ кредитування малого бізнесу), до функцій якого належать: реалізація етапів процесу мікрокредитування; розгляд заявок на отримання мікрокредитів та підготовку висновку щодо кредиту; оформлення та надання мікрокредитів клієнтам; здійснення моніторингу мікрокредитів та запобігання виникненню проблемної заборгованості; прийняття заходів щодо ліквідації простроченої заборгованості.

Підрозділ ризик-менеджменту – структурний підрозділ банку, який проводить кредитний аналіз проекту, а саме: перевірку оцінки фінансового стану позичальника; визначення можливого ліміту кредитування; оцінку та моніторинг (у т. ч. страхування) забезпечення; складання договорів застави; аналіз та оцінку проекту; аналіз ризиків; презентує кредитний проект на розгляд кредитного комітету відповідного рівня. Підрозділ ризик-менеджменту може включати:

– відділ кредитного аналізу, який здійснює підготовку заявок на кредитування відділу корпоративного кредитування та відділу роздрібного кредитування; контроль за дотриманням повноважень з кредитування фізичних осіб тощо;

– відділ заставних операцій - структурний підрозділ банку, організаційно підпорядкований підрозділу ризик-менеджменту, який здійснює весь комплекс операцій із оцінки та моніторингу забезпечення, складання та укладання договорів застави. До основних повноважень працівників цього відділу належать: оцінка законності прав позичальника на майно, яке пропонується в заставу; аналіз заставної вартості майна і можливої суми кредиту; моніторинг ринкової вартості та можливості зберігання застави протягом строку дії кредитної угоди; контроль за дотриманням умов договору застави та організація страхування майна тощо.

Відповідальність за розробку кредитної політики та механізмів її реалізації покладається на кредитний комітет або кредитний департамент, структура якого наведена в рисунку 1.2, який очолює, як правило, перший керівник банку.

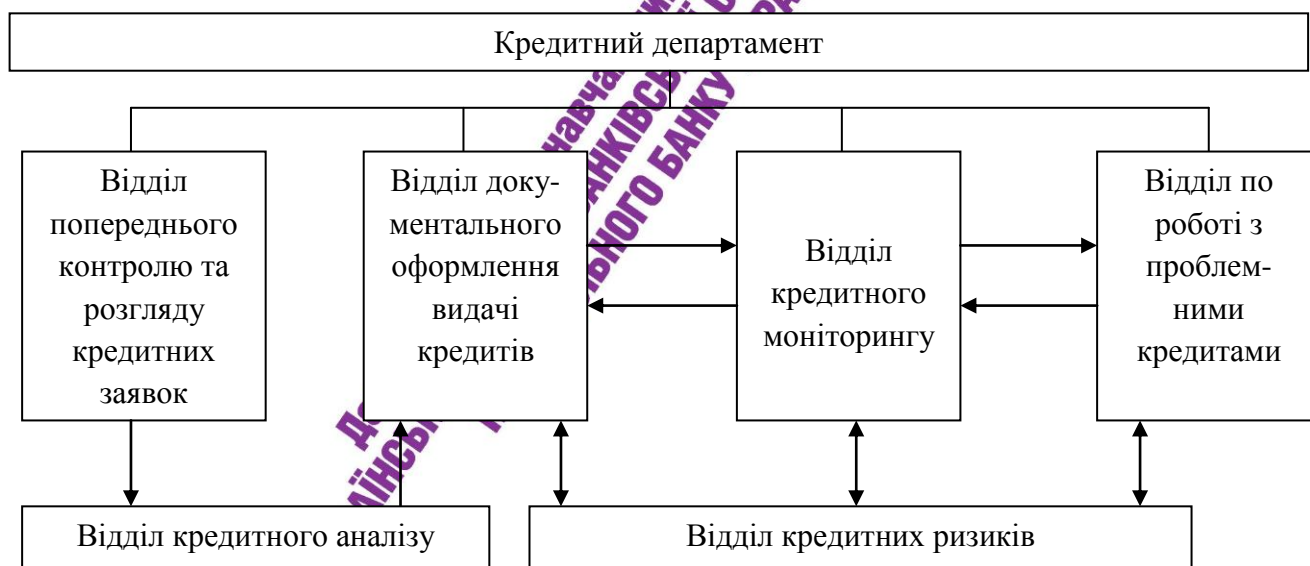


Рисунок 1.2 – Типова структура кредитного підрозділу банку [13]

У цьому випадку структура кредитного підрозділу банківської установи включає такі відділи:

– відділ попереднього контролю та розгляду заявок – здійснює попередню оцінку заявок клієнтів на одержання кредиту, проводить попередню

співбесіду з позичальником і подає висновки щодо подальших стосунків між банком та клієнтом з приводу одержання кредиту;

– відділ кредитного аналізу – здійснює оцінку кредитоспроможності позичальника на підставі поданих документів та проводить експертизу кредитного проекту;

– відділ документального оформлення видачі кредиту – займається укладенням кредитних договорів, договорів застави, гарантії, поруки, оцінкою всієї необхідної документації та формуванням кредитних справ позичальників;

– відділ кредитного моніторингу – проводить контроль на всіх етапах кредитного процесу, здійснює контроль за цільовим використанням кредитних коштів, збереженням застави, перевіряє стабільність фінансового стану позичальника протягом дії кредитної угоди, подає висновки щодо виникнення проблемної заборгованості тощо;

– відділ роботи з проблемними кредитами – займається розробленням методів реструктуризації проблемної заборгованості, розробляє з позичальниками нові графіки повернення кредитних коштів та сплати процентів за користування ними, проводить реабілітацію та ліквідацію проблемної заборгованості тощо;

– підрозділ управління ризиками – бере участь у роботі усіх відділів кредитного департаменту банку, здійснює оцінку ризиків на всіх етапах кредитного процесу та розробляє заходи щодо мінімізації кредитного ризику і забезпечення повернення кредитних коштів банку та процентів за користування ними своєчасно і в повному обсязі.

Наведені типові структури кредитних підрозділів засвідчують, що банківські установи самостійно визначають найбільш прийнятну структуру кредитного відділу та штат кредитних працівників для здійснення ефективної кредитної діяльності банку. Вибір тої чи іншої структури може залежати як від спеціалізації банківської установи, стратегічних цілей і планів банку, так і від розробленої кредитної політики банку та особливостей розподілу обов'язків між кредитними працівниками.



Кредитний ризик— це ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань, тобто з небезпекою втрати банком основної суми позики і процентів за нею.

Це імовірність, а точніше загрозу втрати банком частини своїх ресурсів, недоотримання прибутків або збільшення витрат у результаті здійснення певних фінансових операцій.

Існує дві групи кредитного ризику: зовнішні та внутрішні.

Зовнішні ризики поділяються на: ризик, пов'язаний із позичальником, гарантом, страховиком; ризик, пов'язаний із предметом застави; ризики, пов'язані із зовнішнім щодо банку середовищем.

Ризик, пов'язаний із позичальником, гарантом, страховиком поділяється на:

– об'єктивний (фінансових можливостей) – нездатність позичальника (гаранта, страховика) виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів.

– суб'єктивний (репутації) – репутація позичальника (гаранта, страховика) у діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті на себе зобов'язання;

– юридичний – недоліки в складанні і оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування.

Ризик, пов'язаний із предметом застави, поділяється на:

– ліквідності – неможливість реалізації предмета застави;

– кон'юктурний – можливість знецінення предмета застави за період дії кредитної угоди;

– загибелі – загибель предмета застави;

– юридичний – недоліки в складанні і оформленні кредитної застави.

Ризики, пов'язані із зовнішнім щодо банку середовищем поділяються на:

– загальні – ризики стихійних лих;

– ризики операційного середовища – ризики країни, політичні, нормативно-правові, економічні, ризики конкуренції.

Внутрішні ризики складається з ризиків управління, які характеризуються наступним:

- помилки, шахрайство та зловживання персоналу;
- неефективна організація кредитного процесу;
- нездатність керівництва примати раціональні рішення.

Найбільш поширені загальні методи мінімізації кредитного ризику належать:

- диверсифікація капіталу;
- оцінювання юридичної і фінансової кредитоспроможності позичальника;
- регулювання обсягів кредитних вкладень;
- використання ефективних форм забезпечення повноти та своєчасності повернення кредиту;
- створення комерційними банками спеціальних резервів для відшкодування втрат від кредитної діяльності.

Цільдіяльності банку полягає в отриманні максимального прибутку при мінімально можливому ризику. Залежно від стратегічних цілей діяльності банку він постійно здійснює збалансування відносин «ризик – доходність» з перевагою одного з критеріїв. При цьому банк може опинитись в одній із трьох «зон»:

- зона недостатньої доходності – банк відмовляється від надання ризикових кредитів, але при цьому не забезпечує мінімального доходу;
- зона невиправданого ризику – банк приймає заздалегідь неприйнятний ризик, через що ймовірність отримання запланованих високих доходів значно знижується;
- зона безпечного функціонування – банк забезпечує себе мінімальним необхідним доходом і приймає на себе доцільний ризик.

Завданням керівництва банку є зробити все можливе (зусиллями свого персоналу), щоб уникнути тривалого перебування в перших двох зонах, яке призводить до погіршення фінансового стану банку.

Рівні кредитного ризику:

- кредитний ризик по окремій угоді (індивідуальний) – ймовірність збитків від невиконання позичальником конкретної кредитної угоди;
- кредитний ризик всього портфелю (портфельний) – величина ризиків за всіма угодами кредитного портфелю.

Основні причини виникнення кредитного ризику на рівні окремої позики:

- нездатність позичальника до створення адекватного грошового потоку;
- ризик ліквідності застави;
- моральні та етичні характеристики позичальника.

Чинники, які збільшують ризик кредитного портфеля банку в цілому:

- надмірна концентрація — зосередження кредитів в одному із секторів економіки;
- надмірна диверсифікація, яка призводить до погіршення якості управління за відсутності достатньої кількості висококваліфікованих фахівців зі знаннями особливостей багатьох галузей економіки;
- валютний ризик кредитного портфеля;
- рівень кваліфікації персоналу банку.

Процес управління кредитним портфелем поділяється на:

- управління кредитним ризиком на рівні індивідуального позичальника;
- управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля банку.

Управління кредитним ризиком на рівні індивідуального позичальника:

1) Ідентифікація факторів кредитного ризику:

- пов'язані з виконанням позичальником своїх фінансових зобов'язань;
- пов'язані з предметом забезпечення по кредиту.

2) Кількісна оцінка кредитного ризику.

3) Вибір варіанту стратегії:

- уникнення ризику;
- прийняття ризику;

– використання інструментів зниження рівня ризику.

4) Вибір способу мінімізації кредитного ризику:

– превентивні заходи (підвищення ступеню готовності позичальника виконати умови кредитної угоди; реалізація заходів щодо підвищення фінансових можливостей позичальника; підвищення інформованості банку про можливість позичальника виконати умови кредитної угоди; розподіл ризику; лімітування);

– протекційні заходи (страхування – заставне та кауційне, використання процентної ставки; використання забезпечення).

5) Контроль зміни рівня кредитного ризику протягом дії кредитної угоди.

Управління ризиком на рівні портфелю:

1) Ідентифікація факторів кредитного ризику:

- пов'язані з виконанням ризиком позичальника;
- пов'язані з організацією кредитної діяльності в банку.

2) Кількісна оцінка кредитного ризику шляхом групування кредитів у портфелі за ризиковими класами.

3) Вибір способу мінімізації кредитного ризику:

– превентивні заходи (авторизація; диверсифікація – галузева, географічна, портфельна, продуктова; концентрація; лімітування);

– протекційні заходи (створення резервів для відшкодування втрат за кредитними операціями комерційних банків, делькредерне страхування; трансфер кредитного ризику – продаж кредитів та сек'юритизація, консорціумні та паралельні кредити, договори гарантії та поруки).

4) Контроль за станом кредитного портфелю банку.

Підводячи підсумок вищенаведеному, можна сказати, що елементами кредитного механізму є: нормативно-правове забезпечення; суб'єкти кредитування; об'єкти кредитування; форми кредитування; кредитний процес; система формування кредитних ресурсів та їхнє резервування; система формування і використання резервів з відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності; економічний контроль та банківський нагляд за ходом і

результатами кредитної діяльності. Типи кредитної політики: консервативний; поміркований; агресивний. Структура кредитного підрозділу банківської установи включає такі відділи: відділ попереднього контролю та розгляду заявок; відділ кредитного аналізу; відділ документального оформлення видачі кредиту; відділ кредитного моніторингу; відділ роботи з проблемними кредитами; підрозділ управління ризиками. Кредитний ризик – це ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань, тобто з небезпекою втрати банком основної суми позики і процентів за нею. Існують такі рівні кредитного ризику, як: індивідуальний та портфельний. Управління кредитним ризиком на рівні індивідуального позичальника: ідентифікація факторів кредитного ризику; кількісна оцінка кредитного ризику; вибір варіанту стратегії; вибір способу мінімізації кредитного ризику; контроль зміни рівня кредитного ризику протягом дії кредитної угоди. Управління ризиком на рівні портфелю: ідентифікація факторів кредитного ризику; кількісна оцінка кредитного ризику шляхом групування кредитів у портфель за ризиковими класами; вибір способу мінімізації кредитного ризику; контроль за станом кредитного портфелю банку.

## Висновки до розділу I

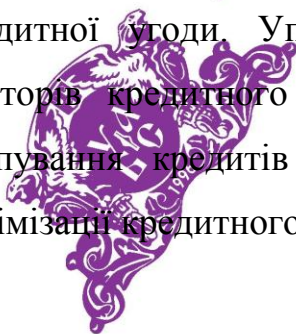
Банківський кредит виконує такі функції, як: перерозподільна, функція створення грошей або емісійна та контрольна або контролююча. Суб'єктами банківського кредитування є кредитори – банки і позичальники – фізичні і юридичні особи. Рух банківського кредиту здійснюється у п'ять стадій: формування вільної вартості як джерела надання позичок; розміщення вільної вартості у позичку; використання позичальником коштів отриманих у тимчасове користування; вивільнення використаних позичальником коштів з

його обороту або формування в нього доходів, достатніх для повернення позички, повернення позичальником кредиту в банк та сплата процента.

Кредитування підприємств пов'язане з високим ризиком, тому кредитна політика має відповідати й таким додатковим принципам: адекватність кредитної політики банку кредитному попиту; зорієнтованість на клієнта й активний маркетинг; відповідність кредитної політики кредитним можливостям банку; гнучкість. Також для характеристики видів кредитування суб'єктів бізнесу використовують такі критерії класифікації: за терміном позички; залежно від сфери економіки; за галузевою спрямованістю кредиту; залежно від цільового призначення; за ступенем ризику; за видом забезпечення та за строками погашення.

Типи кредитної політики: консервативний; поміркований; агресивний. Структура кредитного підрозділу банківської установи включає такі відділи: відділ попереднього контролю та розгляду заявок; відділ кредитного аналізу; відділ документального оформлення видачі кредиту; відділ кредитного моніторингу; відділ роботи з проблемними кредитами; підрозділ управління ризиками. Кредитний ризик – це ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань, тобто з небезпекою втрати банком основної суми позички і процентів за нею.

Управління кредитним ризиком на рівні індивідуального позичальника: ідентифікація факторів кредитного ризику; кількісна оцінка кредитного ризику; вибір варіанту стратегії; вибір способу мінімізації кредитного ризику; контроль зміни рівня кредитного ризику протягом дії кредитної угоди. Управління ризиком на рівні портфелю: ідентифікація факторів кредитного ризику; кількісна оцінка кредитного ризику шляхом групування кредитів у портфелі за ризиковими класами; вибір способу мінімізації кредитного ризику; контроль за станом кредитного портфелю банку.



## РОЗДІЛ 2

### МЕХАНІЗМ КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ

#### ПАТ «БАНК»

##### 2.1 Загальна характеристика ПАТ «Банк»

Публічне акціонерне товариство «Банк» (далі – ПАТ «Банк») вже більше 20 років успішно працює на ринку фінансових послуг України. За цей час ПАТ «Банк» підтвердив репутацію надійного партнера і стабільного банку.

ПАТ «Банк» розпочав свою діяльність в 1992 році. Банк є частиною кримського холдингу. Акціонерами є фізичні та юридичні особи, що розвивають свій бізнес за наступними напрямками: будівництво, медицина, фармацевтика, сільське господарство, торгівля та туризм. Частина акцій банку належить державі.

З 2005 року ПАТ «Банк» є офіційним членом Національної Системи Масових Електронних Платежів (НСМЕП). З 2006 року ПАТ «Банк» став уповноваженим банком Пенсійного фонду України з обслуговування пенсіонерів.

ПАТ «БАНК» є учасником різних асоціацій і об'єднань, має багаторічний досвід співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями. У 2007 році ПАТ «БАНК» став членом міжнародної міжбанківської системи передачі інформації та здійснення платежів SWIFT, а в 2008 році - афілійованим членом Міжнародної платіжної системи MasterCardWorldWide. Також, ПАТ «БАНК» є агентом з обслуговування термінових грошових переказів міжнародних систем WesternUnion, MoneyGram, PrivatMoney, AVERS.

ПАТ «БАНК» надає максимально повний спектр банківських послуг, здатний задовольнити потреби будь-якої організації. Гнучка тарифна політика - головна перевага банку.

У банку встановлені конкурентоспроможні тарифи, адаптовані для кожного регіону. Будучи універсальним банком, ПАТ «БАНК» надає своїм

клієнтам широкі можливості для ведення бізнесу, в тому числі і міжнародного. Банк пропонує широкий спектр операцій з кредитування підприємств - суб'єктів господарської діяльності всіх форм власності, а саме: кредити і кредитні лінії, овердрафти, кредити на зовнішню і внутрішню торговельну діяльність, інвестиційні кредити на закупівлю обладнання, будівництво будівель і споруд, а також гарантії, поручительства, операції з цінними паперами та валютні операції.

Фізичним особам ПАТ «БАНК» надає наступні послуги:

- прийом усіх видів платежів;
- відкриття та ведення поточних рахунків в національній та іноземних валютах;
- проведення валюто - обмінних операцій;
- термінові грошові перекази;
- комфортні депозитні програми;
- зручний та сучасний спосіб розрахунків - платіжні пластикові картки НСМЕП та MasterCard;
- вигідні кредитні програми;
- консультаційні та інші послуги [14].

Керівництво ПАТ «БАНК» здійснюється правлінням, яке очолює голова правління. Крім нього в правління входять 5 керівників - членів правління.

До складу керівної групи входять менеджери, що очолюють різні підрозділи банку. Правління та його голова є виконавчим органом, який підзвітний загальним зборам акціонерів та спостережній раді банку. У компетенцію спостережної ради ПАТ «БАНК» входить вирішення питань, передбачених чинним законодавством України, Статутом ПАТ «БАНК», а також переданих на вирішення спостережній раді банку загальними зборами акціонерів [13].

З 1994 року ПАТ «БАНК» є банком міжрегіонального рівня, має свою філіальну мереж, а також представлений в наступних містах України.



ПАТ «БАНК» відноситься до четвертої групи банків за розміром сукупних активів (за класифікацією НБУ). За цим показником банк займає місто по країні, по групі. Питома вага активів банку у банківській системі України за 2013 рік складає %.

Проведемо аналіз фінансово-господарської діяльності банку на основі даних фінансової звітності.

Аналізуючи структуру власного капіталу ПАТ «БАНК» (рис. 2.1) в 2013 році, можна сказати, що найбільшу питому вагу замає статутний капітал, який складає 60,35 %, порівняно з 2012 роком питома вага статутного капіталу в структурі власного капіталу зменшилась на 3,32 % та складала 63,67 %, а порівняно з 2010 роком питома вага статутного капіталу в 2013 році збільшилась на 1,19 % і складала 59,16 %.

Наступним за величиною питомої ваги у власному капіталі складає резерви переоцінки, які в 2013 році склали 30,83 % власного капіталу, але в 2012 році резерви переоцінки були меншими на 3,86 % і складають 26,97%. Найменшу питому вагу у власному капіталі займає нерозподілений прибуток, який в 2013 році склав 0,37 %, а в 2010 році він впав на 0,12 % і склав 0,25 %.

У 2012 році найбільшу питому вагу у структурі власного капіталу банку «Банк» займає статутний капітал і складає 63,67 %. Найменшу питому вагу в 2012 році займає нерозподілений прибуток, який склав 0,37 %, порівняно з 2010 роком він зріс на 0,11 %. Резерви переоцінки займають в 2012 році 26,97 % власного капіталу, порівняно з 2010 роком резерви переоцінки зменшились на 3,54 %.





Рисунок 2.1 – Структура власного капіталу за 2010-2013 роки, станом на кінець року

Аналізуючи динаміку власного капіталу ПАТ «БАНК» можна зробити такі висновки: в 2013 році порівняно з 2012 роком найбільш всього змінились резерви переоцінки, які зросли на 26,59 % або на 6804 тис. грн. Найменш всього в процентному відношенні в 2013 році порівняно з 2012 роком змінились резервні та інші фонди, які зросли на 4,05 % або на 345 тис. грн. Найбільше в 2011 році порівняно з 2010 роком змінився статутний капітал, який зріс на 15,92 %, тобто на 7500 тис. грн.; резерви та інші фонди банку в 2011 році зросли на 202 тис. грн., тобто на 2,52 %; резерви переоцінки в 2011 році порівняно з 2010 роком не змінились зовсім; нерозподілений прибуток в 2011 році, порівняно з 2010 роком зріс на 102 тис. грн., тобто на 50,5 %. В 2012 році порівняно з 2011 роком найбільш всього змінився нерозподілений прибуток, який зріс на 14,14 % або на 43 тис. гривень, найменш всього змінились резервні та інші фонди банку, які зросли на 3,7 % або на 304 тис. гривень. В 2012 році порівняно з 2010 роком статутний капітал зріс на 28,23 % або на 13300 тис. гривень, нерозподілений прибуток зріс на 71,78 % або на 145 тис. гривень, резерви переоцінки зросли на 5,33 % або на 1295 тис. гривень.

Структура та динаміка зобов'язань ПАТ «БАНК» наведено в таблиці В.1.

Проаналізувавши структуру зобов'язань ПАТ «БАНК» (рис. 2.2), можна зробити такі висновки: в 2013 році структура зобов'язань ПАТ «БАНК» мала такий вигляд: найбільшу питому вагу в структурі зобов'язань мають кошти клієнтів, які складають 73,29 %, наступним за величиною питомої ваги в структурі, найменшу питому вагу мають резерви за зобов'язаннями, які складають 0,05 %. Також в структурі зобов'язань банку в 2013 році не має питомої ваги відстрочені податкові зобов'язання та зобов'язання щодо поточного податку на прибуток.

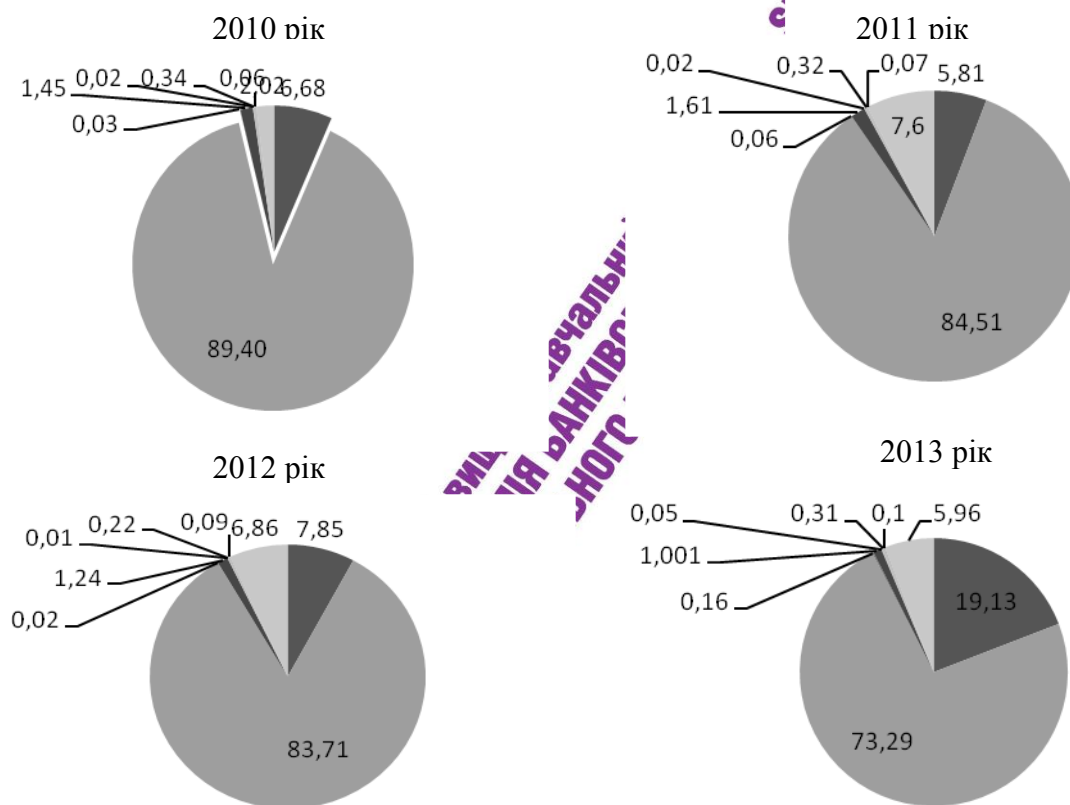


Рисунок 2.2 – Структура зобов'язань ПАТ «БАНК» за 2010-2013 роки, станом на кінець року, %

Найбільшу питому вагу в зобов'язаннях займає кошти клієнтів, у 2012 році вони склали 83,71 % від зобов'язань, а в 2013 році питома вага коштів клієнтів зменшилась на 10,32 % та склала 73,29 %; наступним за величиною

питомої ваги в 2012 році є кошти банків, яке складає 7,85 %, а в 2013 році питома вага коштів банків зросла на 11,28 %; субординований борг в структурі пасивів в 2010 році склав 2,02 %, а в 2011 році зріс на 5,58 % і склав 7,6 %; відстрочені податкові зобов'язання в структурі зобов'язань банку в 2011 році порівняно з 2010 роком зросли на 0,15 % і склали 1,61 %.

Найменшу питому вагу в зобов'язаннях займає резерви за зобов'язаннями, в 2010 так і в 2011 році вони не змінювались і склали 0,02 %. В 2012 році порівняно з 2011 роком питома вага коштів клієнтів зменшилась на 0,8 %, а порівняно з 2010 роком зменшилась на 5,69 %. Питома вага коштів банків в структурі зобов'язань банку в 2012 році порівняно з 2011 роком зросла на 2,04 %, а порівняно з 2010 роком на 1,17 %. Субординований борг в 2012 році порівняно з 2011 роком зменшився на 0,73 %, порівняно з 2010 роком він зріс на 4,84 %.

Аналізуючи структуру активів в 2013 році, можна зробити наступні висновки: найбільшу питому вагу займають кредити та заборгованість клієнтів, які складають 44,76 %; наступним за величиною питою ваги в структурі активів ПАТ «БАНК» йде кошти в інших банках, які порівняно з 2012 роком збільшились на 22,22 % і склали 26,23 %; грошові кошти та їх еквіваленти займають 16,69 %, що порівняно з 2012 роком зросло на 0,84 %; основні засоби та нематеріальні активи займають 7,72 % від усіх активів; найменшу питому вагу займають цінні папери в портфелі банку на продаж, які складають 0,01 %.

Структура активів в 2012 році має такий вигляд: найбільшу питому вагу займає кредити та заборгованість клієнтів, яка складає 65,27 % або 420271 тис. гривень; наступним за величиною питою ваги є грошові кошти та їх еквіваленти, які складають 15,84 % або 102007 тис. гривень; найменшу питому вагу в структурі активів банку за 2012 рік займає дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток, яка займає лише 0,05 %. Спостерігалась в динаміці структури активів банку в 2012 році зменшення майже всіх статей активів порівняно як з 2011 роком, так і з 2010 роком. Найбільш всього в 2012 році порівняно з 2011 роком змінились кредити та заборгованість клієнтів, які

зросли на 6,53 %. Також досить значно змінились грошові кошти та їх еквіваленти, які в 2012 році порівняно з 2011 роком зменшились на 3,73 %. Кредити та заборгованість клієнтів в 2012 році порівняно з 2010 роком збільшились на 24,82 %. Грошові кошти та їх еквіваленти в 2012 році порівняно з 2010 роком зменшились на 18,43 %.

Аналізуючи структуру активів ПАТ «БАНК» в 2011 році, можна зробити наступні висновки: найбільшу питому вагу в структурі активів банку займає, також як і в минулому році, але трохи більше, кредити та заборгованість клієнтів, яка складає 58,74 %; наступним за величиною питомої ваги в структурі активів ПАТ «БАНК» йде грошові кошти та їх еквіваленти, які зменшились в 2011 році порівняно з 2010 роком на 102116 тис. гривень і склали 19,57 %; основні засоби та нематеріальні активи займають 9,63 % активів банку; кошти в інших банках мають 5,64 % активів банку; інші активи займають 3,17 % всіх активів банку, порівняно з 2010 роком питома вага в структурі активів банку інших активів зросла на 0,46 %; інвестиційна нерухомість банку склала 1,59 % в структурі активів ПАТ «БАНК». Найменшу питому вагу займає необоротні активи, утримування для продажу та активи групи вибуття, які складають 0,00034 % всіх активів банку.

Аналізуючи активи банку ПАТ «БАНК» за 2010 рік, можна зробити наступні висновки: найбільшу питому вагу в структурі активів займає кредити та заборгованість клієнтів, яка складає 40,46 %; наступним за величиною питомої ваги в структурі активів є грошові кошти та їх еквіваленти, які склали 34,28 %; кошти в інших банках в структурі активів ПАТ «БАНК» займає 10,15 %; основні засоби та нематеріальні активи в структурі активів банку займають 9,13 %; інші активи ПАТ «БАНК» в структурі сукупних активів цього банку займають 2,71 %; інвестиційна нерухомість банку займає 1,49 %; кошти обов'язкових резервів в НБУ та цінні папери в портфелі банку на продаж займають однакову питому вагу, яка складає 0,83 %; найменшу питому вагу мають необоротні активи, утримані для продажу та активи групи вибуття, які в 2010 році склали 0,00031 %.

Провівши аналіз динаміки доходів та витрат ПАТ «Банк», можна зробити наступні висновки: за період, що аналізується найбільш в абсолютному вираженні змінилися процентів доходи, які в 2011 році порівняно з 2010 роком зросли на 8901 тис. гривень або на 17,49 % і склали 59796 тис. гривень, а в 2012 році вони склали 71840 тис. грн., вже в 2013 році зросли на 1,62 % і склали 73001 тис. грн.

Також вагомі зміни відбулися в процентних витратах, які в 2011 році порівняно з 2010 роком зменшились на 4751 тис. гривень або на 10,98 % і склали 48009 тис. гривень, а в 2013 році порівняно з 2012 роком зросли на 7,55 % і склали 57145 тис. грн. Найсуттєвіші зміни в абсолютному вираженні також відбулись в адміністративних та інших операційних витратах, які в 2011 році порівняно з 2010 роком зменшились на 4375 тис. гривень або на 17,46 % і склали -29433 тис. гривень, а в 2013 році порівняно з 2012 роком зросли на 7,56 % і склали 30842 тис. грн. Наступними за змінами в абсолютному вираженні були зміни в чистому процентному доході, який в 2011 році порівняно з 2010 роком зменшився на 4150 тис. гривень або на 54,34 % і склав 11787 тис. гривень. Комісійні доходи в 2011 році порівняно з 2010 роком збільшилися на 2292 тис. гривень або на 13,75 % і склали 18956 тис. гривень. В 2012 році порівняно з 2011 роком найбільш всього в абсолютному вираженні змінилися процентні доходи, які зросли на 12044 тис. гривень або на 20,14 % і склали 71840 тис. гривень. Наступним за величиною зміни в абсолютному вираженні змінився чистий процентний дохід, який в 2012 році порівняно з 2011 роком збільшився на 6920 тис. гривень або на 58,71 % і склав 18707 тис. гривень. Також досить значно змінилися процентні витрати, які в 2012 році порівняно з 2011 роком зменшились на 5124 тис. гривень або на 10,67 % і склали 53133 тис. гривень. Відрахування до резерву під знецінення кредитів та коштів в інших банках в 2012 році порівняно з 2011 роком зменшились на 5768 тис. гривень або на 279,73 % і склали 7830 тис. гривень. Найменш всього в 2012 році порівняно з 2011 роком в абсолютному вираженні змінився результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж, який зменшився на



12 тис. гривень або на 100 %, тобто це означає що продажу цінних паперів в 2012 році не здійснювалося.

Відрахування до резерву під знецінення кредитів та коштів в інших фінансових активах в 2011 році порівняно з 2010 роком зменшились на 1619 тис. гривень і склали -2062 тис. гривень. Результат від переоцінки іноземної валюти в 2011 році порівняно з 2010 роком зменшився на 1567 тис. гривень або на 295,89 % і склав -1251 тис. гривень.

Найменш всього в абсолютному вираженні змінились прибуток/(збиток) на акцію від діяльності, що триває та прибуток/(збиток) на акцію, що належить власникам банку, які в 2011 році порівняно з 2010 роком збільшились на 0,26 або на 30,23 % і склали 1,12 тис. грн., а в 2013 році порівняно з 2012 роком зменшились на 5,93 % і склав 1,27 тис. грн. Зовсім не змінився в 2011 році порівняно з 2010 роком інший сукупний дохід, тому що його зовсім не було в цьому періоді.

Наступним кроком були розраховані необхідні коефіцієнти та показники, які характеризуються фінансовий стан банку, отримані значення наведені в таблиці 2.1.

Коефіцієнт надійності розраховується як співвідношення власного капіталу до зобов'язань, який характеризує рівень залежності банку від залучених коштів, в 2011 році показник зріс на 3,05 % і склав 17,38 %, а в 2010 році він склав 14,33 %, в 2012 році спостерігалась тенденція зменшення і показник склав 17,28 %, а в 2013 році також спостерігається зменшення коефіцієнта до 16,86 %. Нормативним значенням цього коефіцієнту є те, що він не може бути меншим ніж 5 %, в даному випадку отримане значення в 2010-2013 роках перевищує 5 %, це є позитивним явищем.

Коефіцієнт захищеності власного капіталу розраховується як співвідношення основних засобів до власного капіталу, в 2010 році він склав 72,88 %, в 2011 році він зменшився до 65,03 %, в 2012 році зменшився до 60,2 %, а в 2013 році склав 53,49 %, характеризує захищеність власного капіталу від

інфляції через вкладення коштів у нерухомість, обладнання та інші матеріальні активи.

Таблиця 2.1 – Розраховані показники аналізу власного капіталу ПАТ «БАНК» з 01.01.2011 р. по 01.01.2014 р., %

Показники	Значення, станом на:			
	01.01.11 р.	01.01.12 р.	01.01.13 р.	01.01.14 р.
Коефіцієнт фінансової стійкості	12,53	14,81	14,73	16,85
Коефіцієнт захищеності	72,88	65,03	60,20	53,49
Коефіцієнт надійності	14,33	17,38	17,28	14,42
Мультип-р капіталу	7,98	6,75	6,79	6,82

Коефіцієнт фінансової стійкості банку розраховується як співвідношення власного капіталу до пасивів банку. В 2010 році він склав 12, 53%, в 2011 році цей коефіцієнт зріс на 2,27 % і склав 14, 81 %, в 2012 році зменшився порівняно з 2011 роком на 0,08 і склав 14,73 %, а в 2013 році цей показник склав 14,42 %. Коефіцієнт визначає рівень капіталу в структурі загальних пасивів. Отримані дані не перевищують нормативне значення, яке складає 10-15 %.

Також був розрахований мультиплікатор капіталу, який є показником фінансового важелю і показує яку кількість гривні активів повинна забезпечувати кожна гривня власного капіталу. Розраховується як співвідношення власного капіталу до зобов'язань. в 2010 році мультиплікатор капіталу склав приблизно 8 разів, а в 2011 році зменшився і склав приблизно 7 разів також як і в 2012 році. Нормативні значення для великих банків складає 10-14 років, а для малих – 9-12 разів.

Рентабельність (прибутковість) банку один з основних вартісних показників ефективної банківської діяльності. Рівень рентабельності банку характеризується коефіцієнтом рентабельності.

Розрахувавши коефіцієнт рентабельності за допомогою ділення прибутку на власний капітал, можна зроби висновки: в 2010 році цей показник склав 0,038, це означає, що на 1 гривню вкладених коштів припадає 0,038 прибутку; в



2011 році коефіцієнт рентабельності склав 0,035, а в 2012 році показник склав 0,04, в 2013 році – 0,037.

Ліквідність банку можна проаналізувати за допомогою нормативів ліквідності, таких як норматив миттєвої ліквідності, норматив поточної ліквідності, норматив короткострокової ліквідності.

Норматив миттєвої ліквідності розраховується як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку. Він характеризує мінімальний обсяг високоліквідних активів, необхідний для забезпечення виконання поточних зобов'язань протягом одного операційного дня. Нормативне значення коефіцієнта Н4 повинно бути не менше 20 %.

Норматив поточної ліквідності (Н5) визначається як співвідношення активів з кінцевим строком погашення до 31 дня до зобов'язань банку з кінцевим строком погашення до 31 дня. Цей норматив характеризує мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом одного календарного місяця. Нормативне значення коефіцієнта Н5 повинно бути не менше 40 %.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) визначається як співвідношення ліквідних активів до зобов'язань з кінцевим строком погашення до одного року. Він визначає мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом одного року. Нормативне значення коефіцієнта Н6 повинно бути не менше 60 % [15].

Значення нормативів ліквідності в 2010 році підтримуються на достатньому рівні та на кінець звітного року складають Н4 – 99,58 %, Н5 – 99,380 %, Н6 – 91,38 %, при нормі 20 %, 40 %, 60 % відповідно. Значення нормативів ліквідності в 2011 році підтримуються на достатньому рівні та на кінець звітного року склали Н4 – 74,18 %, Н5 – 85,48 %, Н6 – 91,88 %. Значення нормативів ліквідності в 2012 році підтримуються на достатньому рівні та на кінець звітного року склали Н4 – 84,17 %, Н5 – 63,13 %, Н6 – 85,54 %, при нормі 20 %, 40 %, 60 %, відповідно. В 2013 році значення нормативів

ліквідності підтримуються на достатньому рівні і складають Н4 – 107,05 %, Н5 – 115,88 %, Н6 – 101,34 %, при нормі 20 %, 40 %, 60 % відповідно.

За рівнем достатності капіталу банк стабільно витримує рейтинг «досить капіталізованого». Показники достатності капіталу, тобто платоспроможності банку, стабільно високу: за станом на 01.01.14 адекватність регулятивного капіталу Н2 – 21,56 % при нормативі, установленому НБУ, не менше 10 %, адекватність основного капіталу Н3 – 14,45 % при нормативі, установленому НБУ, не менше 9 %.

Підводячи підсумок вище наведеному, зазначимо, що ПАТ «БАНК» був створений в 1992 році. З 1994 року є банком міжрегіонального рівня, має свою філіальну мережу. Банк входить в групу банків України за розміром сукупних активів. Валюта балансу ПАТ «БАНК» в 2012 році зросла порівняно з 2011 та 2010 роками за рахунок збільшення кредитів та заборгованості клієнтів, основних засобів та нематеріальних активів, а також необоротних активів. Рентабельність ПАТ «БАНК» в середньому складає 0,038, тобто банк веде рентабельну діяльність. Значення нормативів ліквідності підтримуються на достатньому рівні.

## 2.2 Аналіз кредитного портфеля банку

Стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку заснована на кредитній політиці та таких внутрішньобанківських нормативних документах як: Положення про кредитування фізичних осіб в ПАТ «БАНК»; Положення про порядок видачі кредитів юридичним особам в ПАТ «БАНК».

ПАТ «БАНК» має кредитний в головному офісі. Організаційна структура кредитного підрозділу банку представлена на рисунку 2.3.

Керівнику кредитного департаменту підпорядковуються наступні відділи: відділ попереднього контролю та розгляду кредитних заявок, відділ документального оформлення видачі кредитів, відділ кредитного моніторингу, відділ по роботі з проблемними кредитами.



Рисунок 2.3 – Організаційна структура кредитного департаменту ПАТ «БАНК»[13]

ПАТ «БАНК» в основному спеціалізується на кредитуванні юридичних осіб. Для них банк пропонує такі кредитні продукти: строковий разовий кредит; кредитна лінія (поновлювальна та не поновлювальна кредитна лінія); комерційний кредит; овердрафт [13].

Фізичним особам ПАТ «БАНК» пропонує такі програми кредитування: нове авто в кредит; кредит під заставу депозита та під заставу нерухомості.

Проаналізуємо динаміку та структуру кредитів банку.

Результати розрахунку значень нормативів кредитного ризику наведений в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Значення нормативів кредитного ризику ПАТ «БАНК» з 01.01.11 р. по 01.01.14 р., %

Нормативи	Значення, станом на:				Нормативне значення
	01.01.11 р.	01.01.12 р.	01.01.13 р.	01.01.14 р.	
Н7	19,98	22,44	23,89	23,95	не більше 25
Н8	182,11	141,52	195,34	272,6	не більше 800
Н9	3,26	3,75	3,32	2,98	не більше 5
Н10	19,86	15,19	11,06	7,67	не більше 30

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7) починаючи з 2010 року до 2013 року мав тенденцію зростання.

Зростання відбувається за рахунок зміни регулятивного капіталу та суми всіх вимог та позабалансових зобов'язань щодо цього контрагента. Але все одного отримані значення за 4 роки відповідають нормативному значенню, хоча.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) також мав тенденцію зростання. В 2012 році порівняно з 2010 роком Н8 зріс на 13,23 процентний пункт.

Нормативи кредитування інсайдерів Н9 та Н10 виконується банками з великим запасом міцності.

Проте, порівнюючи їхні значення із середніми по банківській системі (Н9 – 1%, Н10 – 3 %), можна зробити висновок про розповсюдженість кредитних операцій із пов'язаними особами.

Аналіз кредитного портфелю банку доцільно починати з визначення місця, яке вони посідають в загальному обсязі активів банку, тобто необхідно дати загальну оцінку масштабів кредитної діяльності.

Для цього розраховується коефіцієнт частки кредитів у загальних активах банку. В 2010 році питома вага кредитів в загальних активах банку склала 40,46

%, в 2011 році кредити мають 58,74 % в активах банку, тобто більш половини, в 2012 році питома вага кредитів в активах банку склала 65,27 %, а в 2013 році вже знизилась до 44,76 %.

Результати аналізу кредитів за видами економічної діяльності проведено на основі таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Структура кредитів ПАТ «БАНК» за видами економічної діяльності з 01.01.2012 р. по 01.01.2014 р.

Види діяльності	Значення, станом на:					
	01.01.2012 р.		01.01.2013 р.		01.01.2014 р.	
	сума, тис. грн.	пит. вага,%	сума, тис. грн.	пит. вага,%	сума, тис. грн.	пит. вага,%
Виробництво	38035	14	21429	6	51076	12
Операції з нерухомим майном	6096	2	24697	6	40407	9
Торгівля, ремонт автомобілів і т.д.	86060	33	115349	32	114110	26
С/г, мисливство, лісове г-во	8086	3	21838	6	32525	7
Додаткові транспортні послуги	948	-	24181	7	35168	8
Діяльність у сфері інформатизації	243	-	102	-	24782	6
Охорона праці	17371	7	20402	6	27670	6
Надання індивідуальних послуг	0	-	27743	8	41746	10
Фізичні особи	101184	38	88515	25	62855	14
Інші	6739	3	12786	4	7904	2
Усього кредитів	264762	100	357042	100	438243	100

Надання кредитів корпоративному бізнесу галузей торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку є пріоритетним напрямком кредитування, що свідчить про концентрацію кредитного ризику в цих галузях.

В 2011 році найбільш всього кредитів надавалось фізичним особам у розмірі 101184 тис. гривень, в 2012 році надання кредитів фізичним особам

зменшилось до 88515 тис. гривень, а в 2013 році фізичним особам надавалось 62855 тис. гривень.

Найменш всього в 2011 році кредитувались операції з нерухомим майном на суму 6096 тис. гривень, в 2012 році операції з нерухомим майном кредитувались у розмірі 24697 тис. гривень, а в 2013 році нерухоме майно кредитувалось у сумі 40407 тис. гривень.

В 2012 році найбільш всього кредитувалась торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку у сумі 115349 тис. гривень. В 2011 році на цю галузь економіки кредитувалось 86060 тис. гривень, а в 2013 році кредитувалось 114110 тис. гривень.

В 2013 році найбільш всього кредитувалась така галузь економіки, як торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку.

Аналізуючи структуру клієнтів ПАТ «БАНК» можна зробити наступні висновки: в 2011 році кредити, що надані юридичним особам склали 350704 тис. гривень, в 2012 році кредити для юридичних осіб зменшились до 269527 тис. гривень, в 2013 році також спостерігалась тенденція зниження суми кредитів, що надані юридичним особам і склала 163578 тис. гривень; в 2011 році кредити, що надані фізичним особам, склали 52391 тис. гривень, в 2012 році спостерігалась тенденція зростання суми кредитів, що надані фізичним особам, і склала 74212 тис. гривень, а в 2013 році сума кредитів, надані фізичним особам склала 82792 тис. гривень.

Результати аналізу забезпечення за кредитами проведено на основі даних таблиці 2.5.

Для ПАТ «БАНК» характерне такі види забезпечення: грошові кошти, цінні папери, нерухоме майно, гарантії і поручительства та інші активи.

Таблиця 2.5 – Вплив вартості застави на якість кредиту в ПАТ «БАНК» за 2010-2013 роки, тис. грн.

Дата	Балансова вартість	Вартість застави	Коефіцієнт забезпеченості
Станом на 31.12.2010	264762	1144216	4,32
Станом на 31.12.2011	357042	1518815	4,25
Станом на 31.12.2012	438243	1336190	3,05
Станом на 31.12.2013	341899	772096	2,26

В 2010 році коефіцієнт забезпеченості кредитів заставою складає 4,32, в 2011 році цей коефіцієнт зменшився до 4,25, в 2012 році коефіцієнт зменшився порівняно з 2010 роком на 1,27 і склав 3,05, а в 2013 році коефіцієнт склав 2,26.

Вартість застави більше балансової вартості кредитів, тобто у банка є можливість покрити майбутні збитки за кредитами та їх процентними ставками.

Коефіцієнт покриття кредитів капіталом розраховується як відношення капіталу банку до загальної суми позик. В 2010 році цей показник склав 0,31 (79622/256972), але в 2011 році коефіцієнт покриття кредитів капіталом зменшився до 0,252 за рахунок збільшення власного капіталу на 9,8 % до 87426 тис. гривень та за рахунок збільшення кредитного портфелю на 89857 тис. гривень до 346829 тис. гривень. В 2012 році показник склав 0,226, зменшення цього показника відбулось за рахунок збільшення власного капіталу за рахунок збільшення кредитного портфелю банку. Розрахувавши цей показник можна зробити висновок, що в 2010 році 31 % фінансується за рахунок власного капіталу, а в 2011 році 25,2 % фінансується за рахунок власного капіталу, в 2012 році 22,6 % фінансується за рахунок власного капіталу. Зменшення коефіцієнту покриття кредитів капіталом свідчить про те, що понижується захищеність кредитів власним капіталом. Також це свідчить про перенесення кредитного ризику з акціонерів ПАТ «БАНК» на вкладників цього банку.

Аналіз ефективності управління проблемною заборгованості проведено на основі даних таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Кредитна якість кредитів ПАТ «БАНК» з 01.01.2011 р. по 01.01.2014 р.

Найменування статті	Значення, станом на:							
	01.01.2011 р.		01.01.2012 р.		01.01.2013 р.		01.01.2014 р.	
	сума, тис. грн.	пит. вага, %	сума, тис. грн.	пит. вага, %	сума, тис. грн.	пит. вага, %	сума, тис. грн.	пит. вага, %
Непрострочені та незнецінені	257551	97,28	348622	97,64	426062	97,22	332 484	96,51
Знецінені кредити	7211	2,72	8420	2,36	12181	2,78	12 010	3,49
Усього	264762	100	357042	100	438243	100	344 494	100

В 2013 році знецінені кредити склали 12010 тис. гривень, тобто 3,49 % від загальної суми кредитів, порівняно з 2012 роком знецінені кредити зменшились на 171 тис. гривень і склали 12181 тис. гривень, тобто 2,78 % загальної суми кредитів. В 2011 році знецінені кредити склали 8420 тис. гривень, тобто 2,26 % від загальної суми кредитів. Не значне зростання частки знецінених кредитів в загальній сумі кредитів свідчить про високу ефективність управління проблемною заборгованістю.

Наступним кроком в аналізі кредитного портфелю є аналіз дохідності та ефективності кредитних операцій.

Дохідність кредитних вкладень розраховується діленням доходу від кредитних операцій на середню суму кредитних вкладень за досліджуваний період. В 2011 році цей показник склав 0,166 (50131/301900,5), а в 2012 році – 0,193, зростання відбулось за рахунок збільшення доходу від кредитних операцій на 8256 тис. гривень. В 2013 році цей показник склав 0,21, зростання відбулось також за рахунок збільшення доходу від кредитних операцій. Цей показник характеризує ефективність вкладень у кредитні операції і показує, що з кожної гривні, вкладеної в кредитні операції в 2011 році банк отримує 16,6 %



доходу, а в 2012 році – 19,3 % доходу, в 2013 – 21 % доходу. Тобто в 2013 році ПАТ «БАНК» працював дохідніше ніж в 2010 році та 2012 році.

Дохідність активів за рахунок кредитних операцій розраховується діленням доходу від кредитних операцій на середню суму активів. Цей показник характеризує внесок кредитних операцій у загальну дохідність активів. В 2011 році цей показник склав 0,082 (50131/612827), а в 2012 році дохідність активів за рахунок кредитних операцій зросла до 0,095, в 2013 році показник склав 0,115. Зростання дохідності активів за рахунок кредитних операцій відбувалось шляхом збільшення доходу від кредитних операцій на 16,47 % до 58387 тис. гривень.

Питома вага доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів розраховується діленням доходу від кредитних операцій на загальну суму доходів банку. Цей коефіцієнт характеризує частку доходів, отриманих банком від надання кредитів у загальній сумі доходів банку від інших активних операцій, в тому числі кредитних операцій. В 2013 році питома вага доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів банку складає 67,82 %, це на 8 % більше ніж в 2012 році та на 18,32 % більш ніж у 2011 році. Питома вага кредитів в загальній структурі активів в 2012 році складає 65,27 %, порівняно з 2012 роком частка кредитів зросла на 6,53 %, порівняно з 2010 роком – на 24,81 %. Співставлення часток кредитів в загальних активах та доходів від кредитної діяльності в загальному обсязі доходів банку свідчить про підвищення ефективності кредитних операцій банку і підтверджує висновок щодо агресивної кредитної політики банку.

Різновидом показника рентабельності, який був розрахований, є відношення процентних доходів від кредитів до процентних витрат, пов'язаних із залученням ресурсів. В 2011 році рентабельність кредитних операцій склала 1,159 (50131/43258), а в 2012 році цей показник склав 1,216, в 2013 році склала 1,352. Зростання даного показника відбувається за рахунок збільшення процентних доходів від кредитних операцій на 8256 тис. гривень до 58387 тис. гривень одночасно зі збільшенням процентних витрат на залучення ресурсів на

10,98 % до 48009 тис. гривень. Рентабельність від кредитних операцій характеризує ефективність обраної політики щодо регулювання співвідношення між ціною ресурсної бази та ціною розміщення ресурсів. Зростання даного показника свідчить про високу якість менеджменту банку.

Про ефективність процентної політики може свідчити і зворотний показник рентабельності від кредитних операцій – коефіцієнт ефективності процентної політики, розрахований як відношення процентних витрат на залучення ресурсів до процентних доходів від кредитних операцій. В 2011 році цей коефіцієнт склав 0,863 (43258/50131), в 2012 році коефіцієнт ефективності зменшився до 0,822, в 2013 році склала 0,74. Зміни відбулись за рахунок збільшення процентних доходів від кредитних операцій та за рахунок збільшення процентних витрат на залучення ресурсів. В 2011 році процентна політика була ефективною на 86,3 %, в 2012 році на 82,2 %, в 2013 році на 74 %. Зниження даного показника є позитивним явищем, проте аналіз слід доповнити оцінкою абсолютної суми прибутку, яка в результаті жорсткої процентної політики не повинна призводити до зменшення обсягу залучених ресурсів та зниження попиту на дорогі кредити.

Підводячи підсумок вище наведеному, зазначимо, що ПАТ «БАНК» в основному спеціалізується на кредитуванні юридичних осіб. Нормативи кредитного ризику інсайдерів свідчать про розповсюдженість кредитних операцій із пов'язаними особами. Оскільки ПАТ «БАНК» є членом кримського холдингу, то кредитуються в основному галузі холдингу, такі як: будівництво, медицина, сільське господарство, торгівля та туризм. Надання кредитів корпоративному бізнесу в галузях торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів, міське господарство та предметів особистого вжитку свідчить про концентрацію кредитного ризику в цих галузях. Коефіцієнт забезпеченості, дохідність та рентабельність банку свідчать про високу якість менеджменту в ПАТ «БАНК».

### 2.3 Дослідження механізму управління кредитуванням корпоративних клієнтів в ПАТ «Банк»

Структура кредитного підрозділу ПАТ «БАНК» відповідає типовій структурі кредитного підрозділу комерційного банку наведеної в пункті 1.3.

Функції кредитного комітету:

- формування кредитної стратегії та кредитної політики банку;
- затвердження організаційної структури кредитного департаменту та посадових інструкції для його працівників;
- встановлення напрямків диверсифікації кредитного портфеля банку та відповідних лімітів за країнами, галузями, кредитними інструментами, позичальниками;
- оцінка адекватності резервів під можливі втрати за кредитами;
- аналіз кредитного ризику портфеля та інших суттєвих ризиків, що пов'язані з кредитуванням;
- прийняття рішень про надання «великих» кредитів;
- періодичне списання безнадійних кредитів.

Функції Комітету кредитного нагляду:

- ухвалення змін та доповнень до загальної кредитної політики;
- аналіз та оцінка нових ринків, на які націлений банк;
- затвердження критеріїв прийнятності ризику;
- ухвалення впровадження нових кредитних інструментів, включаючи встановлення допустимого рівня ризику за такими інструментами;
- розгляд взаємовідносин банку з найважливішими новими клієнтами та збільшення обсягу кредитних операцій з постійними клієнтами;
- затвердження окремих винятків із загальних правил кредитної політики банку;
- розгляд звітів внутрішніх аудиторів щодо процесу кредитування;
- ухвалення кредитних процедур.

Функції відділу кредитного аналізу:

- збір та обробка фінансової інформації про клієнтів та перспективних позичальників;
- аналіз фінансової звітності претендентів на одержання кредиту;
- підготовка звітів про затвердження кредитів та іншої інформації, необхідної для прийняття рішень про надання кредитів;
- організація засідань Кредитного комітету і реєстрація рішень;
- ведення картотеки кредитної інформації (ККИ);
- підготовка відповідей на запити за кредитами з інших банків та інші небанківські законні запити.

Функції відділу кредитних операцій:

- підготовка, реєстрація та перевірка основної документації, яка стосується кредитних операцій банку;
- зберігання кредитних справ, включаючи оригінали договорів, документів на заставу, гарантійних зобов'язань, повідомлень тощо;
- реєстрація кредитів у бухгалтерському обліку, підготовка документації для здійснення бухгалтерських проводок;
- підтримка юридичних прав банку на заставу шляхом реєстрації вимог до позичальника і передавання права власності банку;
- виставлення клієнтам рахунків на процентні платежі за кредитами, комісійними та іншими зборами;
- звіт про банкрутство клієнта, а також підготовка документації, що попереджає про закінчення строку кредитної угоди.

Функції відділу кредитного контролю:

- періодична перевірка всіх кредитів, наданих банком;
- систематична перевірка найбільших кредитів;
- вибіркова перевірка кредитних справ та стану кредитної документації;
- докладна розробка процедур перевірки кредитів, що має на меті забезпечити контроль за найважливішими умовами кожної кредитної угоди;
- постійний контроль за проблемними кредитами;



- регулярні перевірки кредитів за умов економічного спаду або в разі появи проблем у тих галузях, де сконцентровані кредити банку;
- контроль за станом та ліквідністю застави, іншим забезпеченням кредитів;
- подання документації про наявність проблемних кредитів та величини можливих втрат за кредитним операціями.

Функції юридичного підрозділу:

- перевірка відповідності реєстраційних і засновницьких документів чинному законодавству, правильності оформлення інших документів і договорів;
- висновок про повноту представлених клієнтом документів у разі ухвалення як за поруку майна рекомендації про його зосерігання;
- у разі повернення кредиту в зазначений термін – оформлення документів для пред'явлення боржнику цивільного позову або отримання виконавчого підпису нотаріуса.

Управління кредитним ризиком є основним в управлінні банком. Банк повинен уміти ефективно управляти кредитним ризиком, оскільки він вкладає в позики не власні, а залучені у третіх осіб кошти. При цьому процедури кредитування та управління кредитним ризиком мають розмежовуватись, оскільки безпосередні і тривалі контакти співробітників кредитного відділу з клієнтами можуть розвивати суб'єктивізм у стосунках з клієнтами банку — позичальниками. Оцінювання кредитного ризику та управління ним повинні здійснювати співробітники банку, які мають досвід в аналізі кредитного ризику, але безпосередньо не пов'язані з видаванням кредитів.

Механізм управління кредитним ризиком полягає в розробці та реалізації кредитної політики, визначенні основних параметрів кредитного портфеля та управлінні ним, а також в управлінні процедурою кредитування.

Кредитним ризиком, як і будь-яким іншим видом банківських ризиків, можна управляти, тобто використовувати методи, що дають змогу певним

чином спрогнозувати настання ризикової події та вжити заходів, спрямованих на мінімізацію збитків банку.

Ефективність управління значною мірою залежить від обраної стратегії управління кредитними ризиками.

Стратегія кредитного ризику –це комплекс заходів, прийомів і методів щодо управління кредитним ризиком у невизначених умовах, що ґрунтується на прогнозуванні ризику і ймовірності його настання з метою мінімізації збитків банку від кредитних операцій.

У процесі управління кредитним ризиком банк визначає прийнятний (допустимий) для нього рівень ризику з погляду можливості отримання бажаних прибутків.

Управління кредитними ризиками базується на таких принципах:

- не можна ризикувати більше, ніж дозволяє власний капітал;
- не можна ризикувати великим заради малого;
- необхідно враховувати можливі наслідки прояву ризику.

Основою для управління кредитними ризиками є продумана кредитна політика банку.

Відповідно до кредитної політики банку формується система управління кредитним ризиком, складовими елементами якої є:

- інформаційне забезпечення кредитної діяльності;
- встановлення лімітів і нормативів для кредитного портфеля банку;
- авторизація кредиту - розподіл повноважень при прийнятті рішень про видачу кредиту;
- оцінка рівня кредитного ризику за кожною кредитною операцією;
- визначення відсоткової ставки з урахуванням кредитного ризику;
- кредитний моніторинг;
- визначення сигналів, що свідчать про виникнення проблемної заборгованості за кредитом;
- розробка заходів для мінімізації збитків у випадку настання кредитного ризику;

– виявлення проблемних кредитів і ліквідація простроченої заборгованості.

Процес управління кредитними ризиками можна умовно поділити на декілька етапів, кожен з яких відрізняється цілями, завданнями та методами реалізації.

Етапи процесу управління кредитними ризиками:

- моніторинг кредитного ризику;
- виявлення кредитного ризику;
- визначення чинників кредитного ризику;
- оцінка рівня кредитного ризику;
- розробка заходів щодо мінімізації збитків у разі настання негативної події;
- реалізація розроблених заходів;
- оцінка результатів.

Процес управління кредитними ризиками передбачає розв'язання таких питань:

- чи відповідає наявний рівень кредитного ризику кредитній політиці банку;
- чи варто брати на себе цей рівень ризику за певного рівня доходності кредитної операції;
- які методи оптимізації кредитного ризику доцільно застосувати в цьому випадку.

У процесі управління кредитним ризиком керівництво банку приймає рішення щодо:

- уникнення ризику – свідоме рішення не наражатися на ризик, тобто відмовити у видачі кредиту;
- взяття ризику – покриття збитків за рахунок власних резервів;
- перенесення ризику на інших суб'єктів за допомогою страхування ризику, отримання гарантій або поручительств.

З метою мінімізації збитків від кредитної діяльності банки здійснюють управління кредитним ризиком відповідно до причин їх виникнення на двох рівнях:

- на рівні кожного окремого кредиту;
- на рівні кредитного портфеля в цілому.

Основною метою управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту в ПАТ «БАНК» є впровадження заходів, спрямованих на мінімізацію втрат банку за окремою кредитною операцією у разі настання кредитного ризику.

Методи управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту:

- аналіз привабливості проекту, що кредитується;
- оцінка кредитоспроможності позичальника;
- структурування кредиту;
- оформлення кредитного договору;
- кредитний моніторинг.

Аналіз привабливості проекту, який кредитується, полягає у визначенні його реалістичності з ділового та економічного поглядів, у встановленні ступеня відповідності суми та строків кредиту меті цього проекту, а також оцінці достатності запропонованого забезпечення за кредитом. Це пов'язано з тим, що один клієнт може отримати кредити, які відрізняються за обсягами, строками, формами забезпечення, методами надання та погашення, а отже, супроводжуються різними за величиною кредитними ризиками.

У процесі оцінки кредитоспроможності позичальника визначається рівень ризику кредитної операції. ПАТ «БАНК» розробляє власні внутрішні положення та методики аналізу кредитоспроможності позичальників, в основу яких, як правило, покладено методичні рекомендації Національного банку щодо оцінки кредитоспроможності та фінансової стабільності позичальника.

Структурування кредиту полягає у визначенні таких параметрів кредиту, як сума, строк, вид і вартість забезпечення, розмір відсоткової ставки, порядок видачі кредиту та графік погашення заборгованості позичальником.



Параметри кредиту мають урахувати результати оцінки фінансового стану позичальника й оцінку ризиковості проекту, на реалізацію якого планується отримати кредит.

У процесі оформлення кредитного договору визначаються умови, які б задовольняли потреби як позичальника, так і банку. На цьому етапі кредитний договір, договір застави та інші документи (договір гарантії або поручительства, підтвердження прав власності тощо) повинні ретельно перевірятися юридичними службами та представниками контролюючих підрозділів з метою недопущення помилок і зниження документарного ризику.

Неточності, неконкретний опис дій, непередбачення певних обставин, нечітке формулювання обов'язків і відповідальності - все це може призвести до підвищення рівня кредитного ризику або виникнення проблемних кредитів. Тому кредитна угода має враховувати всі обставини, які дадуть змогу мінімізувати збитки банку і захистити інтереси банку, його вкладників та акціонерів.

Реалізація кредитного моніторингу (контроль за наданим кредитом і станом застави) дає банку можливість вчасно виявити проблеми щодо погашення заборгованості та відсотків за кредитом з боку позичальника, а також перевірити відповідність дій працівників кредитного відділу основним вимогам кредитної політики.

Основна мета кредитного моніторингу полягає в тому, щоб не допустити підвищення кредитного ризику понад установлений рівень. На підставі кредитного моніторингу банк може оцінити сукупний ризик кредитного портфеля та визначити майбутню потребу в нарощуванні банківського капіталу.

Особливістю перелічених методів є необхідність їх послідовного застосування, оскільки одночасно вони становлять етапи кредитного процесу. Якщо на кожному етапі перед кредитним інспектором поставити завдання оцінити рівень кредитного ризику та вжити заходи для його мінімізації, то

кожен з етапів кредитного процесу може розглядатись як метод управління ризиком на рівні окремого кредиту.

Управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля в ПАТ «БАНК» здійснюється з метою підтримання загального рівня ризику кредитного портфеля у встановлених допустимих межах і забезпечення запланованого рівня дохідності кредитної діяльності банку.

Основні методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля:

- диверсифікація кредитного портфеля;
- концентрація кредитного портфеля;
- установлення лімітів кредитування;
- формування резервів;
- сек'юритизація кредитів;
- страхування кредитних ризиків.

Метод диверсифікації кредитного портфеля полягає в розміщенні кредитних ресурсів серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за певними характеристиками (статус, форма власності, обсяг валового доходу, розмір капіталу та ін.), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Виокремлюють три види диверсифікації: галузеву, географічну та портфельну.

Галузева диверсифікація передбачає розміщення кредитних ресурсів серед клієнтів, які здійснюють діяльність у різних галузях економіки. Вибір пріоритетних галузей для кредитування повинен ґрунтуватися на результатах статистичних досліджень, що дає змогу знизити загальний рівень ризику кредитного портфеля банку. Найкращий результат досягається у випадку кредитування позичальників, які здійснюють свою діяльність у галузях із протилежними фазами коливань ділового циклу. В цьому випадку результати їх діяльності різною мірою залежать від загального стану економіки. Так, якщо одна галузь перебуває на стадії економічного зростання, то інша переживає стадію спаду, а з часом їх позиції змінюються на протилежні. За таких обставин

підвищення ризику за однією групою позичальників компенсується зниженням ризиковості за іншою групою, що допомагає стабілізувати доходи банку і суттєво знизити ризик.

Портфельна диверсифікація означає розміщення кредитних ресурсів між різними категоріями позичальників, які класифікуються за статусом, за розміром капіталу, обсягами валового доходу тощо. В цьому випадку для зниження кредитного ризику банк надає кредити фізичним особам, підприємствам малого та середнього бізнесу, великим компаніям, урядовим і громадським організаціям тощо, діяльність яких супроводжується різним рівнем ризику. Так, кредитування малого та середнього бізнесу часто пов'язане з високими ризиками для банку. В цьому випадку банк може диктувати власні умови кредитної угоди, наприклад, вимагати додаткових гарантій за кредитом або встановлювати підвищену відсоткову ставку, чим забезпечується більша дохідність мікрокредитів. І, навпаки, при кредитуванні великих фінансово стійких підприємств кредитний ризик оцінюється як низький, але й дохідність у цьому випадку буде нижчою. Іноді банк для підвищення свого рейтингу може надати кредит відомій у світі компанії за ставкою, яка не принесе йому прибутку, але компенсацією в цьому випадку буде зростання його популярності серед інших клієнтів.

Концентрація є поняттям, протилежним за економічним змістом диверсифікації кредитного портфеля, і передбачає зосередження кредитних ресурсів у певних галузях економіки або кредитування певних категорій клієнтів, які характеризуються однаковими особистісними характеристиками (наприклад, юридичним статусом, обсягом валового доходу тощо) або географічним розміщенням. У цьому випадку банк віддає перевагу кредитуванню галузей економіки або певних груп позичальників, які характеризуються підвищеною дохідністю. Як правило, банки концентрують свої кредитні ресурси у таких галузях економіки, як паливно-енергетичний комплекс, оптова та роздрібна торгівля, інвестування нерухомості тощо. Останнім часом банки також віддають перевагу кредитуванню фізичних осіб.

Концентрацію, як і диверсифікацію, поділяють на галузеву, географічну і портфельну.

Оскільки кожний банк працює в конкретному сегменті ринку і спеціалізується на обслуговуванні певних груп клієнтів, у структурі кредитних портфелів банків спостерігаються диспропорції у розміщенні кредитних ресурсів, визначені можливостями банків, їх кредитною політикою та ситуацією на кредитному ринку. Водночас, надмірна концентрація кредитного портфеля значно підвищує рівень кредитного ризику, і за цих обставин виникає необхідність визначення верхньої (допустимої) межі концентрації. Як доводить зарубіжний досвід, саме надмірна концентрація кредитного портфеля стала причиною зниження фінансової стійкості та банкрутства ряду банків протягом 70-80-х років минулого століття.

Таким чином, одним із завдань керівництва банку є визначення оптимального рівня диверсифікації та концентрації кредитного портфеля з урахуванням кредитної стратегії, можливостей банку і конкретної економічної та політичної ситуації в країні або регіоні.

Встановлення лімітів - це метод управління кредитним ризиком, який полягає у встановленні максимально допустимих розмірів наданих кредитів або кредитного портфеля в цілому. Ліміт встановлюється як максимально допустимий розмір кредиту, наданий одному позичальнику чи групі позичальників, і виражається як в абсолютних граничних величинах (сума кредиту в грошовому вираженні), так і у відносних показниках (коефіцієнти, індекси, нормативи). За базу під час розрахунку відносних показників може братися розмір капіталу банку, розмір кредитного портфеля, валюта балансу та інші показники. Наприклад, ліміт може бути встановлений як максимально допустимий розмір кредиту, виданий одному позичальнику в грошовому вираженні, або як максимально допустиме відношення суми кредитів, наданих у певну галузь економіки до загальної суми кредитного портфеля.

Встановлення лімітів кредитування дає банкам можливість знизити втрати від надмірної концентрації кредитного портфеля у певних галузях або за

певними групами позичальників, а також диверсифікувати кредитні ресурси і забезпечити сталі прибутки. Як правило, ліміти встановлюються за видами кредитів, категоріями позичальників або групами взаємопов'язаних позичальників, за кредитами в окремі галузі, географічні території, за найбільш ризиковими напрямками кредитування, наприклад, максимальна сума довгострокових кредитів, кредитів, наданих в іноземній валюті, кредитів, наданих фізичним особам, тощо.

Крім того, банк встановлює ліміти для визначення повноважень кредитних працівників різних рангів щодо прийняття рішення про видачу кредиту. Наприклад, встановлюються ліміти, в межах яких рішення про видачу кредиту може приймати працівник або начальник кредитного відділу. У разі перевищення суми кредиту, що надається, розміру встановленого ліміту рішення про видачу приймається кредитним комітетом цього структурного підрозділу банку або підрозділу, що стоїть вище (наприклад, філії, департаменту, головного банку). Тобто лімітування дає змогу обмежити кредитний ризик у межах встановленого ліміту кредитного портфеля для банку, відділення, філії, департаменту тощо.

Резервування як метод управління кредитним ризиком полягає у формуванні спеціальних резервів під кредитні ризики, які використовуються банком для відшкодування втрат у разі неповернення кредиту або відсотків за кредитом. Цей метод базується на одному з принципів міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності - принципі обачливості, відповідно до якого банки мають оцінювати якість своїх кредитних портфелів на звітну дату з погляду можливих втрат за кредитними операціями. Для покриття цих втрат банк формує спеціальний резерв під стандартну та нестандартну заборгованість за кредитом у сумі класифікованих за ступенем ризику кредитних операцій банку.

Формування резерву є одним із методів зниження кредитного ризику на рівні банку, який виконує функцію захисту інтересів вкладників, кредиторів та

акціонерів. Одночасно формування резервів за кредитними операціями дає змогу підвищити надійність і стабільність банківської системи в цілому.

Джерелами формування спеціального резерву під нестандартну заборгованість за кредитами є витрати банку (клас 7 Плану рахунків). За умови, якщо такий резерв не сформовано, то втрати за кредитними операціями відшкодовуються за рахунок чистого прибутку банку. Резерви під стандартну заборгованість за кредитними операціями формуються за рахунок чистого прибутку банку. Отже, високі кредитні ризики можуть призвести до повної втрати капіталу банку і, як наслідок, його банкрутства. Створення спеціального резерву під кредитні ризики дає змогу нівелювати їх негативний вплив на розмір власного капіталу і є одним із способів самострахування банку.

Резерви під кредитні ризики обліковуються на контраktivних рахунках банку, які використовуються для регулювання показників активних рахунків. Операції на цих рахунках відображаються за методами відображення операцій на пасивних рахунках. Залишки коштів, відображені на контраktivних рахунках, зменшують суму активів на відповідну суму.

Сек'юритизація кредитів – спосіб трансформування боргових зобов'язань банку у ліквідні інструменти ринку капіталів у формі цінних паперів. Сек'юритизація кредитів є однією з форм продажу банками своїх кредитних вкладень. Її суть полягає в тому, що банк емітує під частину дохідних активів цінні папери і реалізує їх на відкритому ринку. Для проведення сек'юритизації банк має створити значні якісні активи, ідентичні за характером, строками і дохідністю (наприклад, іпотечні кредити, автокредити або мікрокредити), що об'єднуються у пул, під який банк здійснює емісію цінних паперів, подібних до звичайних облігацій, що гарантують виплату відсотків з певною періодичністю (наприклад, щоквартально чи щомісячно). Інвестор, який придбав такі цінні папери, одержує право на частину пулу і відповідно на отримання доходів, джерелом яких є відсотки й суми платежів із погашення основного боргу за кредитом. У такий спосіб банк повертає кошти, витрачені на придбання неліквідних активів. За допомогою сек'юритизації банки поліпшують

ліквідність, підвищують якість кредитного портфеля, знижують кредитний і відсотковий ризики, пов'язані з цими активами, а водночас продовжують обслуговувати сек'юритизовані позики, інкасувати відсотки і платежі за основним боргом, одержуючи відсоткові доходи.

Страховання кредитного ризику можливе за двома варіантами:

- кредитор (страхувальник) страхує сукупну заборгованість за кредитами (кредитний портфель) до моменту її погашення всіма позичальниками;
- кредитор страхує заборгованість окремого позичальника або групи позичальників.

Істотним недоліком другого варіанта є можливість селекції ризиків, тобто передачі банком для страхування лише великих ризиків з великою ймовірністю настання, а тому страховики приймають їх дуже неохоче.

Таким чином, можна зробити висновок, що структура кредитного підрозділу ПАТ «БАНК» складається з: кредитного комітету; комітету кредитного нагляду; відділу кредитного аналізу; відділу кредитних операцій; відділу кредитного контролю; юридичного підрозділу.

Механізм управління кредитним ризиком – це розробка та реалізація кредитної політики, визначенні основних параметрів кредитного портфеля та управлінні ним, а також в управлінні процедурою кредитування. Методи управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту в ПАТ «БАНК»: аналіз привабливості проекту, що кредитується; оцінка кредитоспроможності позичальника; структурування кредиту; оформлення кредитного договору; кредитний моніторинг. Основні методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля в ПАТ «БАНК»: диверсифікація кредитного портфеля; концентрація кредитного портфеля; установлення лімітів кредитування; формування резервів; сек'юритизація кредитів; страхування кредитних ризиків.



## Висновок до розділу 2

ПАТ «БАНК» був створений в 1990 році. З 1994 року є банком міжрегіонального рівня, має свою філіальну мережу. Банк входить в групу банків України за розміром сукупних активів.

Валюта балансу ПАТ «БАНК» в 2012 році зросла порівняно з 2011 та 2010 роками за рахунок збільшення кредитів та заборгованості клієнтів, основних засобів та нематеріальних активів, а також необоротних активів. Рентабельність ПАТ «БАНК» в середньому складає 0,038, тобто банк веде рентабельну діяльність. Значення нормативів ліквідності підтримуються на достатньому рівні.

ПАТ «БАНК» в основному спеціалізується на кредитуванні юридичних осіб. Нормативи кредитного ризику інсайдерів свідчать про розповсюдженість кредитних операцій із пов'язаними особами. Оскільки ПАТ «БАНК» є членом кримського холдингу, то кредитуються в основному галузі холдингу, такі як: будівництво, медицина, сільське господарство, торгівля та туризм. Надання кредитів корпоративному бізнесу в галузях торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів, міське господарство та предметів особистого вжитку свідчить про концентрацію кредитного ризику в цих галузях. Коефіцієнт забезпеченості, дохідність та рентабельність банку свідчать про високу якість менеджменту в ПАТ «БАНК».

Структура кредитного підрозділу ПАТ «БАНК» складається з: кредитного комітету; комітету кредитного нагляду; відділу кредитного аналізу; відділу кредитних операцій; відділу кредитного контролю; юридичного підрозділу. Механізм управління кредитним ризиком – це розробка та реалізація кредитної політики, визначенні основних параметрів кредитного портфеля та управлінні ним, а також в управлінні процедурою кредитування. Методи управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту в ПАТ «БАНК»: аналіз привабливості проекту, що кредитується; оцінка кредитоспроможності



позичальника; структурування кредиту; оформлення кредитного договору; кредитний моніторинг. Основні методи управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля в ПАТ «БАНК»: диверсифікація кредитного портфеля; концентрація кредитного портфеля; установлення лімітів кредитування; формування резервів; сек'юритизація кредитів; страхування кредитних ризиків.



Державний вищий навчальний заклад  
“УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ  
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution  
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING  
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 3  
РОЗВИТОК НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ  
УПРАВЛІННЯ КРЕДИТУВАННЯМ КОРПОРАТИВНИХ КЛІЄНТІВ  
ПАТ «БАНК»

3.1 Удосконалення методики зниження кредитного ризику

Повернення кредитів відновлює портфель ресурсів комерційних банків і дозволяє проводити видачу нових грошових коштів. Зворотність банківського кредиту ґрунтується на завершенні кругообігу капіталу і надходження валової грошової виручки і прибутку від реалізації товарів, робіт і послуг. Банки здійснюють постійний контроль за поверненням своїх коштів, прагнучи максимально обмежити прострочену заборгованість за наданими позиками.

Контроль банку за структурою портфеля кредитів зазвичай диференційований: найбільш надійні клієнти піддаються перевірці періодично, тоді як проблемні позики вимагають постійного аналізу та контролю. Перевірка позички може полягати в щоквартальному вивченні фінансової звітності клієнта, відвідуванні його підприємства, перевірці збереження і достатності закладених активів. Багато банків в ході перевірки визначають рейтинг позичок за прийнятою методикою і відносять їх до різних категорій: стандартні, нестандартні, сумнівні, безнадійні.

Таким чином, стійке положення банку кредитора безпосередньо залежить від ретельного проведеного аналізу діяльності юридичних осіб. Багаторазовий аналіз кредитоспроможності потенційного позичальника, що спирається на загальні принципи розумної кредитної політики банку, дозволяє звести ризик неповернення кредиту до мінімуму.

Ознаками виникнення проблем можуть служити:

- незвичайні або незрозумілі причини затримки надання фінансової звітності;
- нерегулярні або прострочені платежі за кредитами та відсотками;

- використання разових джерел коштів для здійснення платежів по кредиту (наприклад, продаж будівлі або устаткування);
- припинення контактів з працівниками банку;
- відхилення обсягу фактичної реалізації та потоку готівки від планованих при подачі кредитної заявки;
- несподівані і незрозумілі зміни в розрізі залишків на рахунках клієнта;
- зникнення або смерть керівника підприємницької фірми;
- втрата товарно-матеріальних цінностей, для придбання яких видавався кредит.

У ПАТ «БАНК» контроль якості кредитного портфеля здійснюється щомісяця з метою виявлення сумнівних кредитів, щоб після прийняття швидких і рішучих дій по стягненню сумнівної заборгованості, втрати банку не зростали.

Аналізуючи кредитний портфель ПАТ «БАНК» було встановлено, що станом на 1 січня 2014 85% позикової заборгованості було віднесено до I групи ризику, 5% позикової заборгованості – до III групи ризику, 10% позикової заборгованості – до IV групи ризику.

Фактично створений резерв склав 100% від розрахункового. На підставі проведеного аналізу вважаємо, що виходячи з якості кредитів, виданих ПАТ «БАНК», необхідно позичкову заборгованість, віднесену до I групи ризику в обсязі 15%, віднести до II групи і доформувати резерв на можливі втрати по позиках у розмірі 52 тисячі гривень.

ПАТ «БАНК» щоквартально проводить перевірку фінансового стану позичальника, шляхом перевірки його офіційної звітності (балансів), щодавно здійснює контроль за станом закладеного майна, аналізує динаміку потоків готівки.

Після віднесення кредиту до розряду проблемних, кредитний працівник спільно з юристом, працівником служби безпеки розробляють комплекс заходів з повернення проблемного кредиту, метою яких є максимізація шансів банку

отримати повне відшкодування своїх коштів і мінімізація збитків банку. Виконання заходів контролюється директором банку.

Співробітники, відповідальні за розробку планів по поверненню кредиту, розглядають всі розумні альтернативи для погашення проблемного кредиту, в тому числі укладення нового тимчасового угоди, якщо виниклі проблеми є за своєю природою короткостроковими, або розробляють способи збільшення потоку готівки клієнта (наприклад, шляхом надання йому допомоги у стягненні дебіторської заборгованості тощо), або вишукують додаткове забезпечення у вигляді гарантій, поручительств чи інше. Найбільш прийнятним варіантом є такий перегляд умов кредитного договору, який дає банку і його клієнту шанс відновити нормальну діяльність. Якщо з'ясується, що позичальник не зможе або не бажає виконувати свої зобов'язання, кредитний працівник та юрист розробляють документи для направлення до арбітражного суду, з метою накладення арешту на майно позичальника, забезпечення його збереження, отримання документів на право реалізації цього майна. При наявності прав на реалізацію майна позичальника працівник служби безпеки вилучає його у позичальника і забезпечує його збереження, а кредитний працівник (спільно з юристом - якщо це нерухомість або інші основні засоби та автотранспортні засоби) організовує продаж майна (знаходять покупця і оформляють необхідні документи).

Один раз на півріччя, як правило, на 1 січня і 1 липня, головним банком здійснюється аналіз кредитного портфеля КБ в цілому. Для цього використовуються документальні методи (звіти філій, матеріали ревізій), виїзди в філії для перевірки на місці.

За результатами аналізу складається звіт, який подається на розгляд Правління банку. Правління банку затверджує заходи з повернення проблемних кредитів, призначає за кожною філією куратора з числа відповідальних працівників головного банку, який повинен стежити за виконанням заходів, координувати дії філії і брати безпосередню участь у роботі позичальника.

З метою мінімізації кредитного ризику у ПАТ «БАНК» пропонуємо проводити наступні заходи:

– кожен кредит повинен видаватися на підставі рішення Кредитного комітету після детального вивчення фінансового стану та кредитоспроможності потенційного позичальника з урахуванням його галузевої приналежності, кредитної історії, а також якості забезпечення повернення кредиту;

– кредитним комітетом повинні встановлюватися ліміти кредитування конкретного позичальника, а також груп пов'язаних позичальників;

– надання кредитів необхідно здійснювати в розмірах, що не перевищують фіксованого відсотка від величини капіталу банку.

На регулярній основі банку слід оцінювати рівень кредитного ризику по кожній конкретній позички і по кредитному портфелю в цілому. Контроль банком рівня кредитного ризику повинен зводитися до наступного:

– проведення моніторингу кредитного ризику за операціями з урахуванням будь-якої нової інформації, що характеризує фінансовий стан позичальника;

– аналізу надійшли кредитних заявок для визначення кредитного ризику по них і прийняття рішення про прийнятність такого рівня ризику для банку.

Кредитна політика банку, крім формалізованих стандартів кредитування, конкретних інструкцій, організаційних моментів забезпечення кредитної діяльності та розподілу уповноваження при прийнятті кредитних рішень, має включати:

– параметри прийнятних для банку кредитів, пріоритетних галузей і регіонів для кредитування;

– ліміти кредитування для різних категорій позичальників і груп позичальників

– принципи ранжирування кредитів за рівнем кредитного ризику та зіставлення з встановленими лімітами;

– правила встановлення рівня кредитного ризику для різних категорій позик;

– основні моменти методики оцінки кредитного пропозиції і аналізу кредитоспроможності позичальника.

Розрахунок загального рівня кредитного ризику, притаманного банківського кредитному портфелю, може проводитися за наступним алгоритмом. По кожній позиції розраховується рівень кредитного ризику в рублях, складаються розміри кредитних ризиків, і виходить загальний розмір кредитного ризику банку, розрахований в рублях. При віднесенні цієї величини до обсягу кредитного портфеля виходить розмір кредитного ризику в процентному вираженні. Контроль даної величини дозволить банку спостерігати тенденції зміни рівня власних кредитних ризиків і своєчасно проводити заходи, спрямовані на поліпшення якості активів у портфелі банку.

В інфляційній обстановці сучасної України здатність позичальника погасити свій борг перед банком визначається, серед іншого, фінансовим становищем його суміжників. У цьому зв'язку з метою зменшення ризику безповоротності кредиту, в дипломній роботі пропонується ПАТ «БАНК» на первинному, а також наступному етапі аналізу кредитоспроможності клієнта застосовувати так звані матриці взаємних платежів, аналіз яких дозволяє передбачити фінансове становище позичальника. Пропонований метод буде діяти тим успішніше, чим менше суміжників опиниться поза матриці взаємних платежів.

Сьогоднішній позичальник працює в нестабільному інфляційному середовищі, і його прибуток значною мірою зумовлюється суміжниками: продавцями ресурсів для його виробництва і покупцями його продукції.

Наявна у банку фінансова інформація дозволяє скласти прогноз фінансової обстановки, яка чекає найближчим часом підприємство – потенційного позичальника, і винести обґрунтоване судження щодо його кредитної заявки. Базою прогнозу можуть служити динамічні ряди матриць взаємних платежів. Пропонований підхід не заперечує, а доповнює розроблені світовою практикою методи оцінки позичальника.

На підставі платіжних доручень, платіжних вимог та інших документів у банку може формуватися матриця взаємних платежів. Її суть полягає в наступному. У матриці представлені фінансові суб'єкти: підприємства, населення, держава, що збирає податки та виплачує пенсії та зарплати бюджетникам, а також зовнішні по відношенню до банку підприємства.

Кожне число в матриці - це платіж, в крайній лівій стовпчик записуються платники цього платежу, у верхньому рядку записуються його одержувачі. Тобто читаючи рядок відноситься до підприємства, знаходимо компоненти його витрат, а читаючи стовпець – складові надходжень. Всі написані рядки і стовпці інформаційно забезпечені, так як всі платежі підприємства проходять через банк.

Розглянемо таблицю взаємних платежів, що надійшли ЗАТ «Зірка» у січні 2014 р.

Таблиця 3.1 – Матриця взаємних платежів, тис. грн.

	А	Б	ЗАТ «Зірка»	Г	З/п	Експорт	Податки	Прибуток	Всього
А	-	10	15	1	7	0	11	5	49
Б	10	-	100	50	50	50	60	80	400
ЗАО «Зірка»	20	20	-	140	150	130	80	10	550
Г	30	10	20	-	110	140	90	100	500
Населення	430	170	140	300	-	0	100	60	1200
Імпорт	0	50	140	0	0	-	-	-	190
Бюджет	0	50	0	0	820	-	-	-	870
Виручка	490	400	550	500	1200	320	440	300	-

У січні підприємство ЗАТ «Зірка» виплатило підприємству «А» 20 тисяч гривень, «Б» – також 20 тисяч гривень, «Г» – 140 тисяч гривень, зарплату своїм співробітникам – 150 тисяч гривень, всім стороннім, тобто не обслуговує даним банком підприємствам (експорт) – 130 тисяч гривень, податковому відомству – 80 тисяч гривень. В результаті січної діяльності у підприємства ЗАТ «Зірка» утворилася прибуток у розмірі 10 тисяч гривень. З іншого боку,

підприємство ЗАТ «Зірка» отримало в січні від «А» 150 тисяч гривень, від Б – 100 тисяч гривень, від Г – 20 тисяч гривень, воно зробило безпосередньо населенню послуг на 140 тисяч гривень. Від бюджету це підприємство в січні не фінансувалося; сумарна виручка підприємства склала 550 тисяч гривень.

Отже, читаючи рядок, що відноситься до підприємства, знаходимо компоненти його витрат, а читаючи стовпець – складові надходжень. Всі рядки інформаційно забезпечені, так як всі платежі підприємству проходять через банк. Всі стовпчики, за винятком шпальти «прибуток», також інформаційно забезпечені. Прибуток виходить вирахуванням з виручки всіх платежів підприємства, перерахованих в попередніх стовпцях «прибуток» стовпцях. Сума за стовпцем підприємства збігається з сумою по рядку того ж підприємства.

На підставі даних матриць будується граф залежностей взаємопов'язаності фінансових суб'єктів. Окремо взята січнева таблиця дає підставу для висновків про взаємозалежність фінансових суб'єктів. Підприємство «А» купує продукцію та послуги у «Б» і ЗАТ «Зірка». Підприємство «Б» купує роботу і послуги у ЗАТ «Зірка», «Г» і сторонніх підприємств і продає свою продукцію населенню, підприємству «А» і стороннім підприємствам. ЗАТ «Зірка» купує у «Г» і у сторонніх підприємств і продає «А», «Б», населенню та стороннім організаціям. Нарешті «Г» купує в основному у сторонніх і продає населенню і ЗАТ «Зірка». Усі малі платежі в цьому розборі не прийняті до уваги. Названі платежі можна зобразити у вигляді графа, показаного на рисунку 3.1.

Термін «залежність» слід розуміти так, що якщо Х платить У, то У залежить від Х, так як Х може заплатити У, а може і не заплатити. Стрілки на малюнку спрямовані до залежних суб'єктам від тих, від кого вони залежать.

Матриця взаємних платежів і граф впливів виділяють істотних продавців для даного підприємства. Якщо перший напрямок аналізу – матриця питомих платежів і граф залежностей – фокусує увагу на покупцях і їх платежах, то



друге – матриця питомих витрат і граф впливів – виділяє істотних покупців з їх можливостями підвищення цін.

Джерелами матриці взаємних платежів є наступні документи: платіжні доручення на оплату товарів, наданих послуг, виконаних робіт, на попередню оплату товарів і послуг, на оплату авансів; платіжні доручення по перерахуванню податків, зборів та обов'язкових платежів; акредитиви; платіжні вимоги – доручення; грошові чеки; оголошення на внесок готівки на розрахунковий рахунок підприємства; векселя. Місячні обміни між двома підприємствами виходять підсумовуванням за місяць всіх платіжних доручень, акредитивів, та інших платіжних документів, що відносяться до даного підприємства.

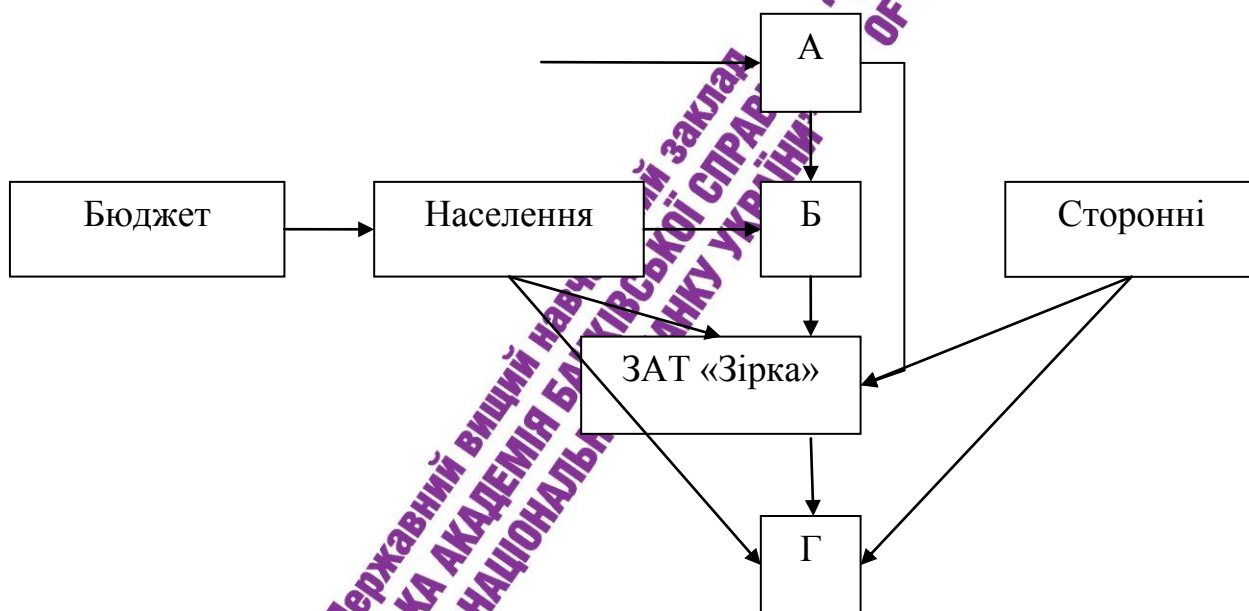


Рисунок 3.1 – Графік залежностей взаємопов'язаності фінансових суб'єктів

Даний метод, на наш погляд, дуже актуальний для ПАТ «БАНК», так як в структурі кредитного портфеля банку є прострочені позики, які стали такими в результаті недостатньо цілісного аналізу фінансового стану справ позичальників. При аналізі кредитоспроможності були розраховані тільки традиційні коефіцієнти платоспроможності та ліквідності, розрахунок яких не зміг забезпечити банку уявлення про майбутнє фінансовий стан позичальників.

Таку матрицю неважко сформувавши на підставі платіжних документів, що подаються підприємствами в банк, вилучення з неї можуть служити інструментами обговорюваного аналізу.

Виходячи з сьогоденної практики, управління кредитним портфелем банку полягає у виборі з потоку кредитних заявок саме тих, кредитування яких буде для нього найбільш ви придатним і з точки зору прибутковості і з точки зору надійності.

Кредитна заявка – офіційне намір позичальника отримати кредит для реалізації певного проекту, виражене письмово за заданою формою. З цієї причини сьогодні, проблема оптимального управління кредитним портфелем зводиться до проблеми визначення в потоці заявок саме тих, які будуть для банку успішними.

Успішна кредитна заявка – заявка, яка будучи задоволена банком, буде реалізована позичальником без порушення умов кредитного договору.

У кожному конкретному випадку експертами кредитного комітету проводиться оцінка ймовірності можливого порушення умов кредитного договору потенційним позичальником. Якщо ризик порушення цих умов позичальником досить великий, то приймається рішення – відмовити в кредиті, тобто не задовольнити кредитну заявку.

Конкретний набір факторів, який досліджуються експертами кредитного комітету банку, разом з їх значимістю, є базою для формування кредитної політики даного банку. Поточний стан кредитного портфеля конкретного банку залежить від обраного ним базового набору факторів.

Найчастіше експерти нехтують аналізом багатьох факторів кредитної заявки, обмежуючи свою увагу на забезпечення кредиту. Безсумнівно, наявність застави або якого-небудь іншого забезпечення значно зменшує ризик кредиту і спрощує процедуру прийняття рішення про кредитування, але обмежувати аналіз заявки тільки наявністю забезпечення, як це відбувається зараз, неправильно – тим самим різко звужується коло можливих позичальників і сповільнюється економічної розвиток країни в цілому.

Кожна кредитна заявка володіє безліччю особливостей, які можуть впливати або навіть визначати взаємини позичальника з банком при укладенні ними кредитного договору. Сукупність цих характеристик або факторів, що впливає на результат кредитного договору формує ступінь привабливості заявки для банку.

Показники привабливості кредитної заявки – фактори, що характеризують вплив на реалізацію позичальником кредитної заявки, виражені в чисельному вигляді.

Привабливість кредитної заявки для банку визначається здатністю позичальника виконати умови кредитного договору. Привабливість кредитної заявки тим, вище, чим вище ймовірність того, що вона буде успішною. Для коректного співвідношення привабливості цієї чи іншої кредитної заявки необхідно мати її кількісну оцінку, яка б її однозначно характеризувала.

З економічної точки зору, рейтинг кредитної заявки - це оцінка привабливості для банку кредитної заявки за спроможності позичальника реалізувати проект, описаний у заявці.

З боку практика, рейтинг кредитної заявки - величина чисельно характеризує привабливість кредитної заявки для банку.

Суть пропонованої методики визначення рейтингу полягає в розрахунку його через аналіз та оцінку показників привабливості кредитної заявки в наступній послідовності:

- збираються, по можливості, всі показники кредитної заявки;
- розробляється методика їх кількісного виміру і визначається область допустимих значень;
- методом тестових ситуацій визначаються вагові коефіцієнти для всіх показників. Суть методу тестових ситуацій полягає в закріпленні досвіду експертів у вигляді вагових коефіцієнтів лінійної функції значень показників привабливості кредитної заявки;
- нарешті, розраховується сам рейтинг як сума добутоків значень показника кредитної заявки ( $Re$ ) на його ваговий коефіцієнт ( $w$ ):

$$R = \Sigma W \times R_e \quad (3.1)$$

Для прийняття рішення про задоволення кредитної заявки, використовуючи пропоновану методику розрахунку рейтингу заявки, необхідно встановити граничне значення його величини, починаючи з якого банк буде задовольняти заявки. Тобто всі заявки з рейтингом вище порогового задовольняються. Порогове значення рейтингу встановлюється розрахунковим шляхом, виходячи з ресурсних можливостей банку, його політики щодо надійності своїх активних операцій.

Переваги методики розрахунку рейтингу кредитної заявки:

- знижується вплив суб'єктивної думки експерта на результат оцінки;
- більш точна оцінка дозволяє знизити значення застави. Можливо впровадження гнучкої системи розрахунку ступеня покриття забезпечення кредиту, що збільшує коло потенційних позичальників і збільшує доходи від кредитних операцій банку;
- спрощується механізм навчання та підвищення кваліфікації експертів;
- забезпечується стабільна якість результату оцінки відповідно до встановленого стандарту, знижується рівень похибки, полегшується керуваність і статистичний контроль;
- знижується вартість процесу прийняття рішення за рахунок вивільнення часу вищої управлінської ланки;
- знімається планка мінімального розміру кредиту, немає обмеження кількісного зростання кредитних угод за рахунок впровадження принципу конверса.

Вибираючи показники, на підставі яких буде визначатися рейтинг кредитної заявки, необхідно прагнути до того, щоб вони задовольняли наступної сукупності вимог:

- доступність (низький рівень витрат на визначення значення показника);

- об'єктивність (незалежність від суб'єкта, що визначає ці значення);
- достовірність (майже безсумнівну відсутність помилок і спотворення інформації);
- незалежність (відсутності дублювання інформації, яка несе значення параметра, інформацією, що міститься в сукупності інших показників);
- оперативність (невеликий часовий інтервал між моментом вчинення дії і моментом реєстрації його результатів);
- інформаційність (значення показника тим більш інформативно, ніж складніше передбачити його значення);
- кількісна вимірність.

Якщо показник не задовольняє всім перерахованим вимогам, його необхідно деталізувати, або відмовитися від його використання.

Незважаючи на те, що показників досить багато, всі їх можна розділити на дві групи: внутрішні і зовнішні. Внутрішні характеризують об'єкт кредитування: проект і виконавця і, в свою чергу, поділяються на показники, що характеризує проект і його виконавця, в даному випадку – позичальника. Зовнішні описують залежність результату реалізації проекту від зовнішніх макроекономічних впливів.

Представлена сукупність показників всебічно і вичерпно характеризують привабливість для банку конкретної кредитної заявки.

Таким чином, внесені пропозиції, щодо вдосконалення методик аналізу кредитоспроможності позичальника у ПАТ «БАНК», можна звести до наступних.

Аналізуючи кредитний портфель ПАТ «БАНК» було встановлено, що станом на 1 січня 2014 85% позикової заборгованості було віднесено до I групи ризику, 5% позикової заборгованості – до III групи ризику, 10% позикової заборгованості – до IV групи ризику. Фактично створений резерв склав 100% від розрахункового. На підставі проведеного аналізу вважаємо, що виходячи з якості кредитів, виданих ПАТ «БАНК», необхідно позичкову заборгованість,

віднесену до I групи ризику в обсязі 15%, віднести до II групи і доскласти резерв на можливі втрати по позиках у розмірі 52 тисячі гривень.

У зв'язку з тим, що в структурі кредитного портфеля банку є прострочені позики, які стали такими в результаті недостатньо цілісного аналізу фінансового стану справ позичальників, так як при аналізі кредитоспроможності були розраховані тільки традиційні коефіцієнти платоспроможності та ліквідності, розрахунок яких не зміг забезпечити банку уявлення про майбутньому фінансовому стані позичальників, пропонується ввести додатковий аналіз кредитоспроможності позичальників за допомогою матриць взаємних платежів. Таку матрицю неважко сформувати на підставі платіжних документів, що подаються підприємствами в банк, вилучення з неї можуть служити інструментами обговорюваного аналізу.

Виходячи з того, що управління кредитним портфелем банку полягає у виборі з потоку кредитних заявок саме тих, кредитування яких буде для нього найбільш ви придатним і з точки зору прибутковості і з точки зору надійності, пропонуємо ввести в практику рейтинги кредитних заявок.

Суть пропонованої методики визначення рейтингу полягає в розрахунку його через аналіз та оцінку показників привабливості кредитної заявки в наступній послідовності:

- збираються, по можливості, всі показники кредитної заявки;
- розробляється методика їх кількісного виміру і визначається область допустимих значень;
- методом тестових ситуацій визначаються вагові коефіцієнти для всіх показників
- нарешті, розраховується сам рейтинг.

Таким чином, метод платіжної матриці, на наш погляд, дуже актуальний для ПАТ «БАНК», так як в структурі кредитного портфеля банку є прострочені позики, які стали такими в результаті недостатньо цілісного аналізу фінансового стану справ позичальників. При аналізі кредитоспроможності були розраховані тільки традиційні коефіцієнти платоспроможності та ліквідності,

розрахунок яких не зміг забезпечити банку уявлення про майбутнє фінансовий стан позичальників. Таку матрицю неважко сформувавши на підставі платіжних документів, що подаються підприємствами в банк, вилучення з неї можуть служити інструментами обговорюваного аналізу.

Що ж нам дає платіжна матриця? По – перше, визначає коло істотних покупців. По – друге, встановлюються істотні продавці. По – третє, у складі клієнтів банку виділяються циклічні залежності, що представляють особливу зону фінансового ризику.

Також вважаємо, що внесені пропозиції щодо вдосконалення кредитної політики ПАТ «БАНК» і методики аналізу кредитоспроможності позичальників ПАТ «БАНК», зможуть підняти процес аналізу кредитоспроможності в банку на більш якісний рівень, що, в свою чергу, допоможе знизити відсоток неповернення взятих кредитів та відсотків по них, а відповідно підвищить прибутковість банку.

### 3.2 Методичний підхід до врахування галузевого ризику при оцінці кредитоспроможності позичальника-юридичної особи

Основним етапом банківського кредитування є проведення оцінки кредитоспроможності позичальника, оскільки нездатність виконати зобов'язання однією стороною (позичальником) може вплинути на можливість виконати зобов'язання іншою стороною – банком.

Аналіз фінансово-економічного стану клієнта та оцінка його кредитоспроможності зводиться до дослідження рівноваги бізнесу на всіх етапах кредитного процесу незалежно від мети кредитування.

На даний момент у сфері банківського кредитування ПАТ «БАНК» спостерігається збільшення обсягів неповернених кредитів. Відсутність швидкої реакції на зміни в економічних процесах та неврахування впливу

зовнішніх та внутрішніх факторів на діяльність суб'єктів господарювання значно збільшує кредитні ризики.

На рівень індивідуального кредитного ризику банку, крім кількісних та якісних факторів кредитоспроможності позичальника, значний вплив мають фактори зовнішнього середовища, в якому вони функціонують, зокрема, розвиток галузі та стан економіки країни.

Аналіз кредитної діяльності ПАТ «БАНК» засвідчив, що його діяльність спрямована на кредитування практично всіх сфер економічної діяльності підприємств України. Галузева структура кредитного портфелю банку сформована наступним чином: торгівля (26 %); кредитування виробництва (12 %); нерухомість (9 %); сільське господарство (7 %); транспорт і зв'язок (8 %). Виходячи з наведених даних, можна зробити висновок, що кредитні вкладення банку за галузями економіки достатньо диверсифіковані.

Незважаючи на те, що галузева структура кредитного портфелю ПАТ «БАНК» достатньо різноманітна, а фінансовий стан галузей значно різниться і має різну чутливість до впливу зовнішнього середовища функціонування, отже, й різну ефективність, у методиці оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи галузевий ризик не ураховано.

Вважаємо, що всі ці явища обумовлюють необхідність підвищення уваги ризик-менеджерів ПАТ «БАНК» до створення якісної процедури банківського кредитування з урахуванням галузевих ризиків діяльності позичальників-юридичних осіб.

Дослідження питань впливу на кредитоспроможність суб'єкта господарювання галузевих ризиків присвячено роботи І.О. Бланка [51], І.В. Белової [52], О.О. Дутченко [52-54], А.О. Єпіфанова [55], С.В. Науменкової [56], Л.О. Примостки, П.М. Чуба, Г.Т. Карчевої [57], Е.В. Рибіна [58], О.О. Терещенко [59] та ін. Саме їх розробки стали основою формування авторського підходу до розробки методичного підходу до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при оцінці кредитоспроможності позичальника-юридичної особи в ПАТ «БАНК».



Для досягнення мети нашого дослідження вважаємо за доцільне уточнити сутність поняття «галузь», «галузевий ризик».

В економіці галузь означає сукупність підприємств і організацій, що характеризуються спільністю ознак виробничо-господарської діяльності [60].

Галузь промисловості – сукупність споріднених підприємств, продукція яких має однакове економічне призначення, характеризується однотипністю використовуваної сировини, технологічних процесів, технічної бази, професійного складу кадрів і умов праці (електроенергетична, паливна, чорна та кольорова металургія, хімічна і нафтохімічна, машинобудівна, металообробна, лісова, деревообробна, легка, харчова та інші) [60].

У межах даного дослідження під поняттям «галузевий ризик» розумітимемо ймовірність втрат банку внаслідок невиконання боржником своїх зобов'язань у результаті зміни економічного стану галузі.

При аналізі галузевого ризику при оцінці кредитоспроможності позичальника-юридичної особи необхідно враховувати:

- чутливість підприємств галузі в умовах несприятливих рішень з боку державних органів влади;
- динаміку цін підприємств-виробників за галузями;
- динаміку зайнятості за галузями;
- рентабельність продукції і активів за галузями (слід брати до уваги, що висока прибутковість сприяє появі нових конкурентів, низька – призводить до скорочення числа компаній);
- технологічні зміни в галузі (поліпшення / підтримання якості продукції за рахунок удосконалення виробничих фондів; швидкий моральний знос виробничих фондів);
- ступінь зносу і дефіцит / надлишок виробничих потужностей в галузі;
- конкурентоспроможність позичальника: переваги та недоліки конкурентів, кількість конкурентів на ринку; частка позичальника на ринку; відмінності в продуктах конкурентів і позичальника; значимість торгової марки (чи забезпечує торгова марка конкурентні переваги);

– бар'єри «входу» на ринок (наприклад, чим більше потрібно інвестицій для відкриття бізнесу / здійснення діяльності, тим вище бар'єри «входу»);

– бар'єри «виходу» з ринку (наприклад, чим менше попит на той чи інший вид діяльності, тим вище бар'єри «виходу»);

– витрати переорієнтації (наскільки великі перешкоди, пов'язані з витратами і строками переорієнтації діяльності позичальника в іншу галузь, у разі зниження рентабельності галузі, в якій він працює);

– стійкість покупця / постачальника на ринку: концентрація покупців щодо концентрації постачальників і навпаки (збалансованість попиту і пропозиції); здатність покупця здійснювати зворотну вертикальну інтеграцію (спроможність покупців виготовляти сировину та іншу продукцію, які надає постачальник);

– витрати перепрофілювання постачальників (здатність постачальників переключатися з однієї галузі на іншу);

– переваги, платоспроможність і ділова репутація покупців / постачальників;

– наявність товарів-замінників [58].

При цьому слід обов'язково ураховувати наступні галузеві фактори ризику:

– висока конкуренція в галузі;

– присутня монополія на ринку;

– падіння обсягів збуту продукції;

– ціни позичальника істотно вище цін конкурентів (при відсутності істотних відмінностей у продукті) і (або) конкуренти мають великі переваги, які позичальник не може запропонувати;

– швидкі технологічні зміни в галузі, які можуть привести до збільшення витрат на виробництво, в т.ч. пов'язаних з поліпшенням якості продукції;

– низька купівельна спроможність контрагентів;

– низькі бар'єри «входу» на ринок;

– високі бар'єри «виходу» з ринку;

- підвищене податкове навантаження на галузь;
- істотний вплив державних органів на розвиток галузі (підтримка іноземного виробника; збільшення експортних мит; ембарго; посилення правил отримання дозвільної документації на здійснення діяльності та ліцензування; наявність квот і т.д.);
- низька рентабельність продаж галузі;
- низький попит на продукцію, вироблену позичальником;
- дефіцит трудових ресурсів в галузі;
- високі витрати переорієнтації позичальника (аналізуються за наявності таких галузевих ризиків, як зниження рентабельності галузі, посилення правил отримання дозвільної документації тощо);
- наявність зайвих виробничих потужностей в галузі, що призводить до падіння цін і прибутку; залежність від покупців/постачальників.

Урахування галузевих особливостей діяльності позичальника проводиться на етапах: оцінки кредитоспроможності позичальника та визначення розміру заставного забезпечення.

Схематично підхід до врахування галузевих особливостей діяльності потенційного позичальника представлено на рисунку 3.3.

Економічна діяльність характеризується витратами на виробництво, процесом виробництва та випуском продукції (товарів та послуг).

У зв'язку з тим, що підприємство може здійснювати не один, а декілька видів економічної діяльності різного характеру, для їх класифікації (групування) визначаються основний, другорядний та допоміжний види економічної діяльності.

Основний вид економічної діяльності (далі – ОВД) – вид діяльності підприємства, на який припадає найбільший внесок у валову додану вартість. При цьому ОВД необов'язково має частку 50 або більше відсотків у валовій доданій вартості. На практиці, через складність розрахунку на рівні підприємства показника валової доданої вартості за видами економічної діяльності, для визначення ОВД застосовують показники:

- обсяг реалізованої продукції (товарів та послуг). Цей показник є найбільш універсальним для різних видів економічної діяльності;
- середньорічна чисельність працівників.

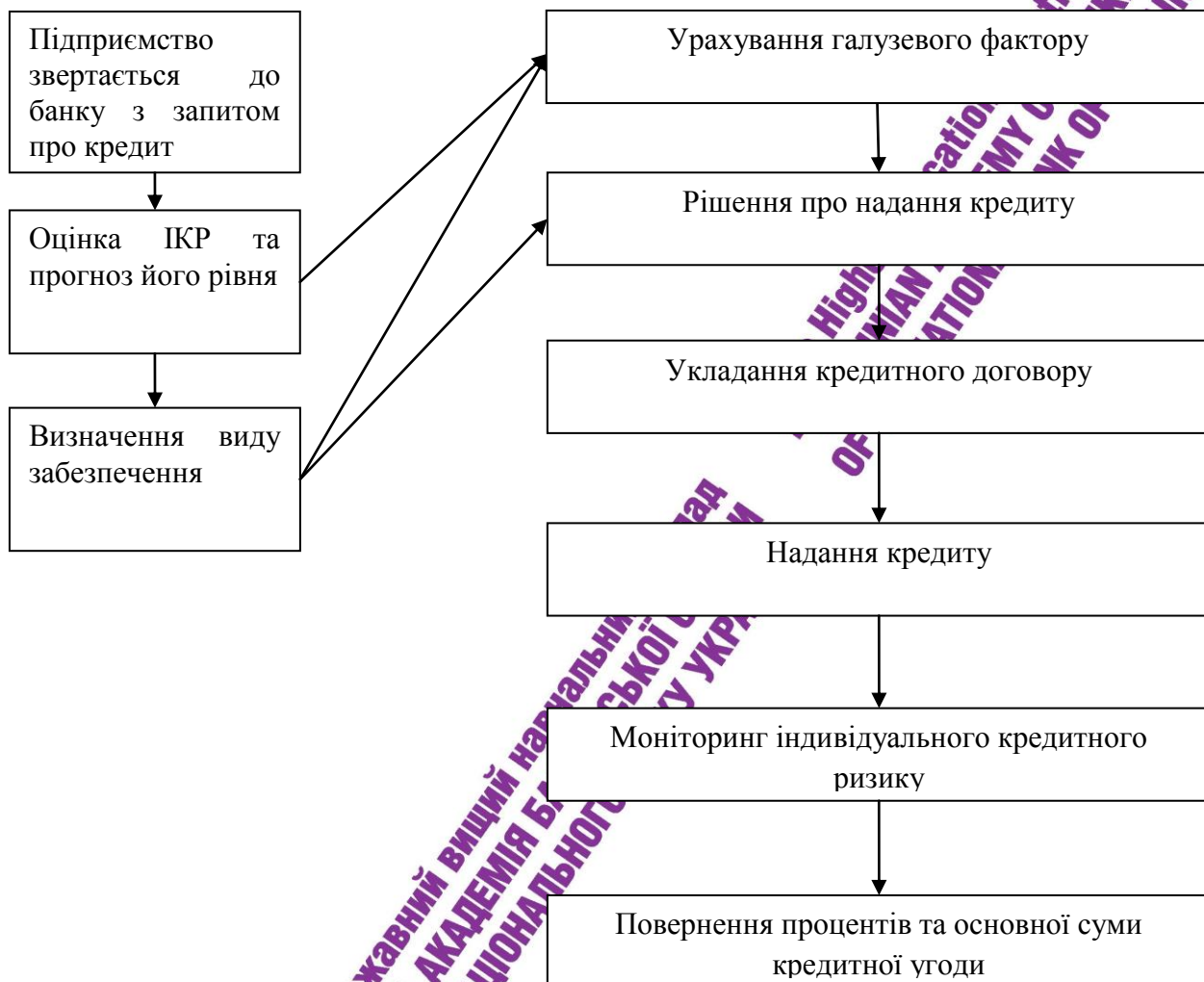


Рисунок 3.3 – Урахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування [54]

Нами запропонована наступна структурно-логічна модель урахування галузевого ризику при оцінці кредитоспроможності позичальника-юридичної особи в ПАТ «БАНК», представлена на рисунку 3.4.

На першому етапі для урахування галузевого фактору при оцінці кредитоспроможності позичальника-юридичної особи необхідно визначити

основний вид економічної діяльності підприємства, за яким у подальшому і буде проводитися оцінка. Для цього вважаємо за доцільне з'ясувати такі поняття як «економічна діяльність» та визначити її види.

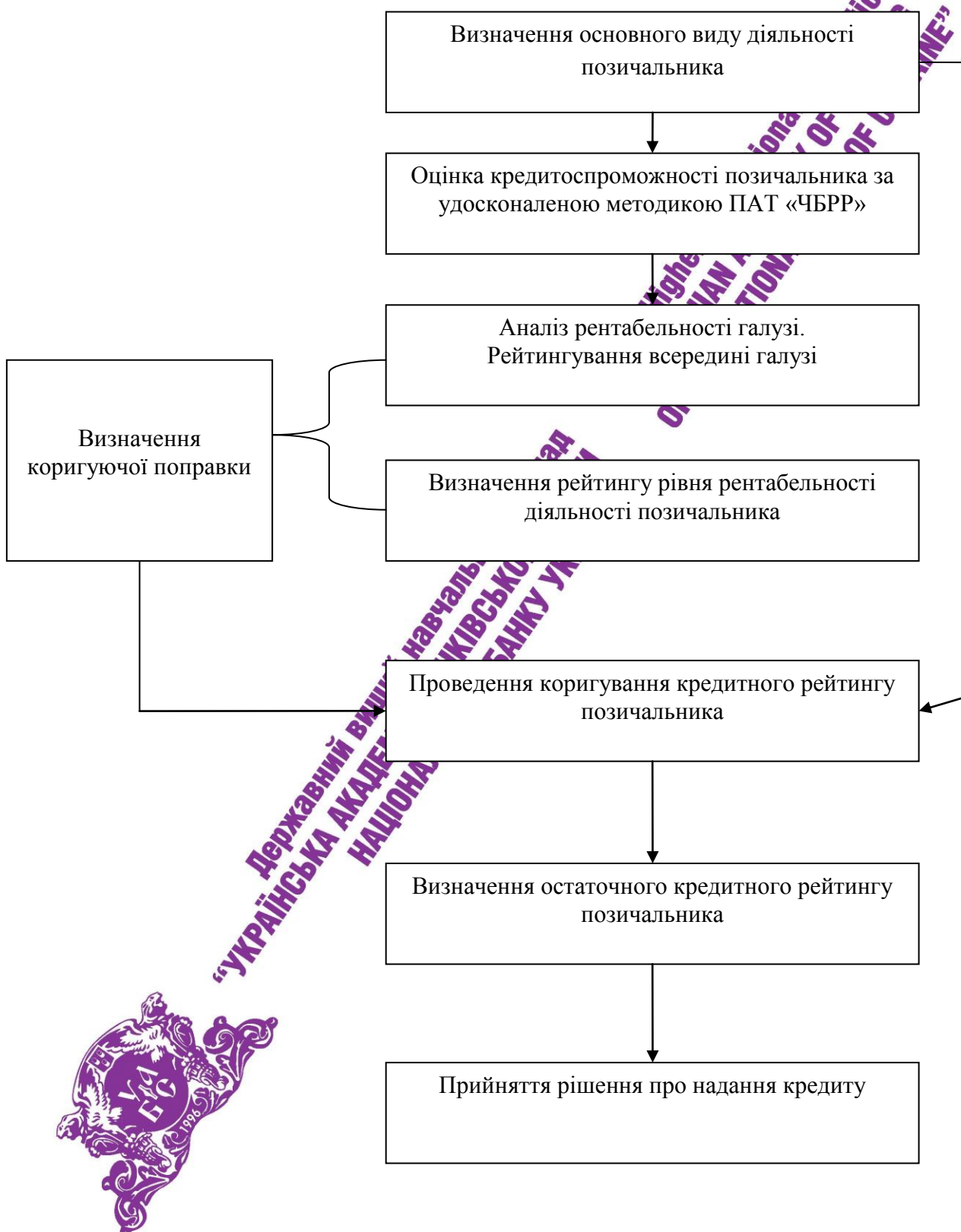


Рисунок 3.4 – Структурно-логічна модель урахування галузевого ризику при оцінці кредитоспроможності позичальника-юридичної особи в банку [54]

Економічна діяльність – процес виробництва продукції (товарів та послуг), який здійснюється з використанням певних ресурсів: сировини, матеріалів, устаткування, робочої сили, технологічних процесів тощо.

Другорядним видом економічної діяльності є будь-який інший вид економічної діяльності підприємства (окрім визначеного як основний) з виробництва продукції, товарів або надання послуг. Так, у міжнародній практиці прийнято вивчати другорядний вид економічної діяльності за умови, якщо обсяг такої діяльності становить понад 10% від загальних показників діяльності підприємства, або не менше 5% від загального обсягу діяльності у відповідному виді економічної діяльності у регіоні.

Продукція, що виробляється за основним або другорядним видами економічної діяльності призначена для реалізації на ринку. Допоміжні види економічної діяльності – види діяльності, результати яких використовуються самим підприємством з метою забезпечення його основного та другорядних видів економічної діяльності. Допоміжні види діяльності не враховуються при розрахунку ОВД, однак інформація щодо цієї діяльності включається до статистичних показників за основним видом економічної діяльності підприємства.

За результатами проведеного дослідження та з урахуванням рекомендацій науковців, вважаємо, що в методиці ПАТ «БАНК» як основний вид економічної діяльності вибирається сфера з найбільшою питоною вагою в доході позичальника за період, що аналізується. У випадку, якщо ваги показника за різними видами економічної діяльності мають однакове значення, перевага надається тому виду діяльності, який відповідає основному виду економічної діяльності на початок періоду, що аналізується, а, у разі відсутності даних про попередній основний вид діяльності підприємства, перевага надається заявленому першим в реєстраційних відомостях.

Виходячи зі специфіки кредитного портфелю ПАТ «БАНК» за період дослідження та стратегічних цілей його кредитної політики на плановий період, вважаємо за доцільне виділити наступні пріоритетні галузі кредитування:

сільське і лісове господарство, мисливство, рибальство; промисловість; будівництво; торгівля; діяльність готелів та ресторанів; транспорт і зв'язок, фінансові послуги, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг; надання комунальних та індивідуальних послуг.

Для апробації застосування запропонованого методичного підходу нами було обрано підприємство-позичальник банку, основним видом діяльності якого за запропонованою технологією визначено торгівля.

На другому етапі удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи пропонуємо відкоригувати критерії для бази порівняння показників фінансового стану на основі галузевої складової. Вважаємо, що оптимальні значення показників, встановлені банком мають наступні недоліки: відсутність обґрунтованого механізму визначення критеріального рівня, з яким треба порівнювати розраховані показники; застосування однакових рівнів критеріїв для всіх видів позичальників без урахування галузевого ризику; статичність критерію, оскільки вони не переглядаються відповідно до змін зовнішнього середовища. Для усунення зазначеного недоліку вважаємо за доцільне в якості бази для порівняння середнє значення відповідного коефіцієнту по галузі, розрахованого відповідно до статистичних даних за період, що передує періоду аналізу.

Загальна кількість балів, отриманих за результатами розрахунків з урахуванням суб'єктивних факторів, становить 315 балів. За методикою банку його можна віднести до класу В, тобто він є позичальником з незначним рівнем ризику. Відхилення відкоригованого результату оцінки від результату за методикою банку (345 або клас В) є несуттєвим. На нашу думку, це пояснюється тим, що позичальник відноситься до такої галузі, як торгівля, фінансовий стан більшості підприємств якої є достатнім, тому відхилення від бази порівняння є незначним.

На третьому етапі на підставі отриманих результатів кількісної та якісної оцінок визначається оцінка кредитоспроможності позичальника, яка надалі коригується на стан розвитку галузі для подальшого отримання

відкоригованого кредитного рейтингу позичальника. Підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника передбачає визначення коригуючої поправки до оцінки кредитоспроможності позичальника, як різниці рейтингових оцінок рентабельності діяльності позичальника та виду економічної діяльності. В якості бази для побудови методики рейтингування нами використано

Методику розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку [61]:

$$R = MKB + A, \quad (3.1)$$

де  $R$  – кількість балів, отриманих позичальником згідно з діючою в ПАТ «БАНК» методикою оцінки кредитоспроможності, скоригованою на вплив галузевих особливостей діяльності;

$MKB$  – кількість балів, отриманих позичальником згідно з діючою в ПАТ «БАНК» методикою оцінки кредитоспроможності;

$A$  – коригуюча поправка.

У свою чергу, коригуюча поправка розраховується за формулою (3.2):

$$A = RCB_i^j - RBR_i^j, \quad (3.2)$$

де  $RCB_i^j$  – рейтингова оцінка рівня рентабельності позичальника, що відноситься до  $i$ -го виду економічної діяльності на  $j$ -ту дату;

$RBR_i^j$  – рейтингова оцінка рівня рентабельності  $i$ -го виду економічної діяльності на  $j$ -ту дату.

Для розрахунку рейтингової оцінки рівня рентабельності діяльності виду економічної діяльності пропонуємо використовувати методику з інтегральним значенням у 10 балів:

$$RBR_i^j = \frac{BR_i^j - BR_i^{\min}}{BR_i^{\max} - BR_i^{\min}} * 10 \quad (3.3)$$



де  $BR_i^j$  – рівень рентабельності діяльності і-го виду економічної діяльності на j-ту дату;

$BR_i^{\min}$  – мінімальний рівень рентабельності діяльності і-го виду економічної діяльності за період дослідження;

$BR_i^{\max}$  – максимальний рівень рентабельності діяльності і-го виду економічної діяльності, за період дослідження.

Визначення рейтингової оцінки проводиться наступним чином: мінімальне значення – 0 та максимальне – 10 присвоюються значенням з найгіршим та найкращим рівням рентабельності; рейтинг інших значень розраховується виходячи зі співвідношення різниці рівнів рентабельності діяльності і-го виду економічної діяльності за певний рік та мінімального рівня рентабельності діяльності і-го виду економічної діяльності за період аналізу до різниці максимального та мінімального рівнів рентабельності діяльності і-го виду економічної діяльності за період аналізу.

Підхід до  $RCB_i^j$  визначення аналогічний до визначення  $RBR_i^j$ :

$$RCB_i^j = \frac{CB_i^j - CB_i^{\min}}{CB_i^{\max} - CB_i^{\min}} * 10 \quad (3.4)$$

де  $CB_i^j$  – рівень рентабельності діяльності позичальника і-го виду економічної діяльності на j-ту дату.

При проведенні досліджень використовувалися загальноукраїнські статистичні дані розвитку ВЕД за період з 2010 по 2013 роки, що дозволяє розраховувати на достатній ступень достовірності результатів та їх відповідність економічній ситуації в країні.

Напершому етапі сформовано цифровий ряд значень рівня рентабельності діяльності від економічної діяльності за період дослідження (табл. 3.3) [62].

Для врахування нових економічних тенденцій рекомендується регулярно уточнювати рейтингові значення на основі моніторингу фактичних даних рівня рентабельності діяльності видів економічної діяльності.

Таблиця 3.3 – Рентабельність діяльності за видами економічної діяльності за 2010 – 2013 рр., %

Вид економічної діяльності	2010 рік	2011 рік	2012 <sup>1</sup> рік	2013 <sup>2</sup> рік
Виробництво	4,9	1,8	3,8	5,3
Операції з нерухомим майном	4,0	5,1	4,8	5,1
Торгівля, ремонт автомобілів	-0,2	4,5	12,7	9,7
С/г	12,9	14,7	2,6	3,0
Додаткові транспортні послуги	6,9	8,5	10,6	7,6
Діяльність у сфері інформатизації	5,2	1,5	2,5	1,9
Будівництво	-2,7	-0,9	-1,8	-2,4
Надання індивідуальних послуг	-6,7	3,1	-21,4	-2,0

1 – наведено дані за січень вересень 2012 року

2 – наведено дані за січень червень 2013 року

На основі наведених даних визначено рейтинг рівнів рентабельності діяльності в межах видів економічної діяльності (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Рейтинг рівнів рентабельності діяльності за видами економічної діяльності за 2010-2013рр., балів

Вид економічної діяльності	2010 рік	2011 рік	2012 <sup>1</sup> рік	2013 <sup>2</sup> рік
Виробництво	8,86	0,00	5,71	10,00
Операції з нерухомим майном	0,00	10,00	7,27	10,00
Торгівля, ремонт автомобілів	0,00	3,64	10,00	7,67
С/г	8,51	10,00	0,00	0,33
Додаткові транспортні послуги	0,00	4,32	10,00	1,89
Діяльність у сфері інформатизації	10,00	0,00	2,7	1,08
Будівництво	-10,00	0,00	5,00	1,57
Надання індивідуальних послуг	6,00	10,00	0,00	7,92

На основі реальних значень показників рівнів рентабельності діяльності видів економічної діяльності (див. табл. 3.3) визначимо рейтинг рівня

рентабельності діяльності позичальника, обраного для дослідження. Результати розрахунків представимо у вигляді таблиці 3.5.

Таблиця 3.3 – Рейтинг рівнів рентабельності діяльності за видами економічної діяльності за 2010-2013 рр. та позичальників банку, балів

Вид економічної діяльності	2010 рік	2011 рік	2012 <sup>1</sup> рік	2013 <sup>2</sup> рік
Виробництво	8,86	0,00	5,71	10,00
Операції з нерухомим майном	0,00	10,00	7,27	10,00
Торгівля, ремонт автомобілів	0,00	3,64	10,00	7,67
С/г	8,51	10,00	0,00	0,33
Додаткові транспортні послуги	0,00	4,32	10,00	1,89
Діяльність у сфері інформатизації	10,00	0,00	2,7	1,08
Будівництво	-10,00	0,00	5,00	1,57
Надання індивідуальних послуг	6,00	10,00	0,00	7,92

За результатами розрахунків отримуємо бальну оцінку рівнів рентабельності діяльності за видом економічної діяльності та позичальника, яка дозволяє, враховуючи галузеві особливості діяльності, відкоригувати кредитний рейтинг позичальника у бік його збільшення або зменшення.

Коригування кредитного рейтингу позичальника в методиці оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи ПАТ «БАНК» пропонуємо здійснювати в частині додаткових факторів, як це представлено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Алгоритм включення коригуючої поправки до методики оцінки кредитоспроможності позичальника-юридичної особи ПАТ «БАНК»

Показник	Діапазон коригуючої поправки	Якісна характеристика показника	Бали
Стан галузі, в якій працює позичальник (за визначеним основним видом економічної діяльності)	+ [5-10]	Підйом	20
	+ [0-4,99]	Стагнація	0
	- [0-10]	Зниження	-20

На нашу думку, запропонований підхід до коригування оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання робить оцінку більш

об'єктивною та такою, що відповідає реальній ситуації в економічних процесах країни.

Представлений підхід ґрунтується на принципах кредитування: строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання та має на меті мінімізацію кредитних ризиків, пов'язаних з галузевою приналежністю суб'єктів господарювання.

Методичний підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника дозволить здійснювати контроль та управління кредитними ризиками, враховувати в режимі реального часу не тільки фінансовий стан позичальника, а й стан розвитку галузі, та приймати обґрунтовані рішення щодо кредитування позичальника.

### Висновок до розділу 3

Метод платіжної матриці, на наш погляд, дуже актуальний для ПАТ «БАНК», так як в структурі кредитного портфеля банку є прострочені позики, які стали такими в результаті недостатньо цілісного аналізу фінансового стану справ позичальників. При аналізі кредитоспроможності були розраховані тільки традиційні коефіцієнти платоспроможності та ліквідності, розрахунок яких не зміг забезпечити банку уявлення про майбутнє фінансовий стан позичальників. Таку матрицю неважко сформувати на підставі платіжних документів, що подаються підприємствами в банк, вилучення з неї можуть служити інструментами обговорюваного аналізу.

По-перше, визначає коло істотних покупців. По-друге, встановлюються істотні продавці. По-третє, у складі клієнтів банку виділяються циклічні залежності, що представляють особливу зону фінансового ризику.

Також вважаємо, що внесені пропозиції щодо вдосконалення кредитної політики ПАТ «БАНК» і методики аналізу кредитоспроможності позичальників

ПАТ «БАНК», зможуть підняти процес аналізу кредитоспроможності в банку на більш якісний рівень, що, в свою чергу, допоможе знизити відсоток неповернення взятих кредитів та відсотків по них, а відповідно підвищить прибутковість банку.

Представлений підхід ґрунтується на принципах кредитування: строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання та має на меті мінімізацію кредитних ризиків, пов'язаних з галузевою приналежністю суб'єктів господарювання. Методичний підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника дозволить здійснювати контроль та управління кредитними ризиками, враховувати в режимі реального часу не тільки фінансовий стан позичальника, а й стан розвитку галузі, та приймати обґрунтовані рішення щодо кредитування позичальника.



## РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ У  
РЕГІОНАЛЬНОМУ ВІДДІЛЕННІ ПАТ «БАНК»4.1 Система управління охороною праці в регіональному відділенні ПАТ  
«Банк»

Охорона праці, згідно Закону України «Про охорону праці» №5459-IV (5459-17) від 16.10.2012р. – це система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [18].

Основою законодавства України з охорони праці є Конституція України, що гарантує громадянам право на безпечні й здорові умови праці й система законодавчих актів України, спрямованих на реалізацію цього конституційного права.

Основними законодавчими актами цієї системи є наступні Закони України:

- «Про охорону праці» №5459-IV (5459-17) від 16.10.2012р. [18] ;
- «Про охорону здоров'я» № 2801-XII від 19.11.1992 р. [19];
- «Про пожежну безпеку» № 3745-XII від 17.12.1993 р. [20];
- «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності»;
- «Про використання ядерної енергії і радіаційний захист» № 39/95-ВР від 08.02.1995 р.[21];
- «Про забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення» № 4004-XII від 24.02.1994 р. [22];
- Кодекс законів «Про працю України» № 322-VIII від 10.12.1971 р.

Основним внутрішнім документом, що регламентує питання функціонування Служби охорони праці є Положення «Про Службу охорони праці», затверджене Державним комітетом України по надзору за охороною праці № 73 від 03.08.1993р. [23].

Оскільки в банку кількість працюючих становить до 50 осіб, тому відповідальність за організацію охорони праці в банку несе директор філії.

Робота з питань охорони праці планується і організовується згідно з річним комплексним планом робіт з охорони праці для всіх служб і підрозділів ПАТ «БАНК» з сітьовим графіком їх виконання, крім організаційних заходів (профілактична робота).

До основним задач Служби охорони праці сумісно з іншими службами віднесено:

- забезпечення безпеки виробничих процесів, обладнання, будівель та споруд;
- забезпечення працівників засобами колективного та індивідуального захисту;
- професійна підготовка та підвищення кваліфікації працівників, з питань охорони праці, пропаганді нешкідливих методів роботи.

До основних функцій Служби охорони праці покладено:

- розроблення спільно з іншими підрозділами підприємства комплексних заходів для досягнення встановлених нормативів та підвищення існуючого рівня охорони праці, планів, програм поліпшення умов праці, запобігання виробничому травматизму, професійним захворюванням;
- підготовка проектів наказів з питань охорони праці;
- складання звітності з охорони праці за встановленими формами;
- проведення з працівниками вступного інструктажу з охорони праці.

Таким чином, виходячи з даних таблиці 3.1 можна зазначити, що охорони праці в ПАТ «БАНК» у своїй діяльності керується основними законами

України, що регулюють питання охорони праці, а також внутрішніми нормативно-правовими актами Національного банку України.

Наявність та відповідність нормативних документів в ПАТ «БАНК» з питань охорони праці відповідає встановленим нормам України.

Істотне значення у системі планування роботи по забезпеченню безпеки праці в ПАТ «БАНК» має розробка розділу «Охорона праці» колективного договору, що укладається між роботодавцем і трудовим колективом банку.

Фінансування заходів з охорони праці в ПАТ «БАНК» здійснюється за рахунок створення фонду в розмірі 0,5% від фонду оплати праці. Здійснення витрат на охорону праці банком є необхідним у процесі організації банківської діяльності.

Витрати на охорону праці поділяються на 3 групи.

Витрати на реалізацію заходів для покращення умов і охорони праці поділяються на капітальні вкладення і експлуатаційні витрати. До капітальних вкладень належать одноразові витрати, котрі використовуються для створення основних фондів для покращення умов та охорони праці.

До експлуатаційних витрат належать: поточні витрати на утримання і обслуговування основних фондів; додаткові поточні витрати на утримання і обслуговування основного технологічного обладнання при його вдосконаленні з метою покращення умов праці і попередження травматизму; витрати та проведення заходів з охорони праці.

Таким чином, нами зроблено висновок, що діюча система охорони праці в ПАТ «БАНК» організована належним чином, відповідає нормативно-правовим актам і покликана забезпечувати безпечні умови праці працівників банку.





#### 4.2 Аналіз небезпечних і шкідливих факторів умов праці в регіональному відділенні ПАТ «Банк»

Отримання інформації для роботи над випускною роботою проводилося у приміщенні регіонального відділення ПАТ «БАНК», тому дане приміщення є об'єктом дослідження.

Загальна площа приміщення становить 165,5 м<sup>2</sup>, висота – 3,6 м. Працівників в ПАТ «БАНК» 25 чоловік. На кожного працівника приходиться 6,62 м<sup>2</sup>, що відповідає нормам СНиП 2.09.04-87 [15].

Відповідно до цих норм, на кожного працівника повинне приходитися не менш 6 м<sup>2</sup> робочої площі. Висота приміщення – не менше 2,5 м.

За ступенем небезпеки ураження електричним струмом приміщення відділу відносяться до приміщень без підвищеної небезпеки, оскільки в ньому відсутні умови, які створюють підвищену або особливу небезпеку: волога, струмопровідний пил, хімічно активне середовище, струмопровідна підлога, підвищена температура.

Для аналізу санітарно-гігієнічних умов робимо необхідні виміри:

- а) розміри вікон: ширина  $a_{ок} = 2,0$  м, висота –  $h_{ок} = 2,5$  м, кількість пок=2;
- б) розміщення вікон по висоті приміщення: висота від підлоги  $h_{п} = 0,8$  м;

Конструкція робочого місця користувача ПК забезпечує підтримання оптимальної робочої пози, завдяки оптимальним розмірам стола та стільця, а також розміщення складових ПК згідно вимог.

Виходячи з принципів Гігієнічної класифікації умови праці ПАТ «БАНК» відносяться до 1 класу – оптимальні умови праці [16].

Щодо вимог естетики приміщення банку, що розглядається, то воно відповідає випадковим вимогам, а саме: стелю пофарбовано в білий колір, колір стін витримано в бежевому кольорі. Інтер'єр оформлений в стилі бізнес-мінімалізму з меблями коричневого кольору.

Підлога виготовлена з антистатичного покриття (антистатичний лінолеум).

Метеорологічні умови праці (мікроклімат) характеризуються температурою навколишнього повітря, вологістю повітря, швидкістю його руху, а також температурою навколишніх поверхонь. Так, згідно з СНиП 2.04.05-91, ДНАОП 0.03-3.15-86 [16] оптимальними можна вважати такі значення цих показників (для теплого періоду року, коли середньодобова температура зовнішнього середовища дорівнює або перевищує 10°C, для робіт категорії «легка - Іб»):

- температура навколишнього повітря – 22-24°C;
- вологість повітря – 40-60 %;
- швидкість руху повітря – не більше 0,2 м/с;
- температура навколишніх поверхонь – 18-25°C.

У ПАТ «БАНК» значення показників, що характеризують мікроклімат, такі:

- температура навколишнього повітря – 23°C;
- вологість повітря – 45 %;
- температура навколишніх поверхонь – 23°C.

Будівля, в якій розміщено ПАТ «БАНК» обладнана природною організованою вентиляцією, також присутній кондиціонер.

Загальнообмінна природна вентиляція побудована за схемою знизу вверх, що є рекомендованим для приміщень, де припливне повітря в холодний період року має температуру нижчу від температури приміщення. Тобто система загальної обмінної вентиляції спроектована з додержанням санітарно-гігієнічних вимог.

Система опалення будівлі є централізованою та представлена системою водяного опалення низького тиску. Батареї – чавунні [27].

Організація раціонального освітлення робочих місць – один з основних питань охорони праці. Очевидно, що при незадовільному освітленні різко

знижується продуктивність праці, можливі нещасні випадки, поява короткозорості і інших захворювань органів зору, швидка стомлюваність.

У кімнаті використовується комбіноване освітлення. Природне освітлення – віконне бокове одностороннє. В кімнаті розташовано два вікна, розміром 2,00 м x 2,50 м. Штучне освітлення – загальне рівномірне. Кількість світильників обрана таким чином, щоб рівень освітлення відповідав санітарним нормам [18].

Джерелом електромагнітного випромінювання в банку є монітори ЕОМ, що представляють собою електронно-променеві трубки. Однак в банку застосовуються рідкокристалічні монітори сучасного покоління, які відповідають санітарним вимогам стосовно захисту від випромінювань. Наявні санітарно-гігієнічні приміщення мають належне оснащення. Санітарний стан відповідає встановленим вимогам. Двічі на день у приміщенні банку проводиться вологе прибирання, що знижує рівень запиленості повітря.

У приміщенні джерел підвищеного шуму немає, а принтери змінено на лазерні, які є тихішими за матричні. Зовні знаходиться автодорога з інтенсивним рухом. Для нейтралізації цього шуму встановлені звуконепройкні вікна: герметичне скло та щільне прилягання рам.

Розглянувши наведений матеріал, можна зробити висновки про те, що умови праці відповідають всім нормам законодавства про охорону праці згідно зі СНиП 2.04.05-91, ДНАОП 0.03-3.15-86, ДСанПіН 3.3.2.007-98

У цьому підрозділі необхідно проаналізувати стан виробничого травматизму та професійних захворювань.

Аналіз причин нещасних випадків та професійних захворювань проводиться на основі змісту актів про нещасний випадок (ф. Н – 1), професійних захворювань на виробництві, звітності підприємства за ф. 7 – Т та лікарняних листів за останні 3 роки. Вихідні та розрахункові дані занесені в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2 – Показники стану виробничого травматизму та професійних захворювань

№	Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.
1	Середньорічна кількість працюючих , чол.	24	25	25
2	Кількість нещасних випадків , всього, у тому числі: – з тимчасовою втратою працездатності; – зі стійкою втратою працездатності; – зі смертельним наслідком	0	0	0
		0	0	0
		0	0	0
		0	0	0
3	Втрати працездатності від травм, дн.	0	0	0
4	Кількість захворювань	4	2	3
5	Втрати працездатності через захворювання, дн.	25	10	20
6	Коефіцієнт частоти (на 1000 працюючих): – нещасних випадків – захворювань	0	0	0
		166,67	80	120
7	Коефіцієнт тяжкості: – нещасних випадків – захворювань	0	0	0
		6,25	5	6,67
8	Коефіцієнт втрати робочого часу – нещасних випадків – захворювань	0	0	0
		1041,69	400	800,4

Профілактика нещасних випадків та професійних захворювань проводиться за допомогою таких заходів:

- влаштування системи кондиціонування повітря;
- теплоізоляція будівель;
- заміна шкідливих для здоров'я людини матеріалів;
- установлення оптимального освітлення;
- застосування раціонального режиму праці та відпочинку, санітарного та побутового обслуговування;
- усунення дії небезпечних факторів, джерелом яких є електрообладнання;
- навчання та нагляд з охорони праці;
- дотримання нормативних та законодавчих актів з охорони праці.

План номенклатурних заходів з охорони праці наведено у додатку І.

ПАТ «БАНК» забезпечує працівникам безпечні та нешкідливі для життя умови праці. Для зменшення травматизму кожен співробітник проходить інструктаж з охорони праці та пожежної безпеки. Існує первинний (повторний) інструктаж з питань охорони праці і пожежної безпеки для робітників.

Коефіцієнт частоти нещасних випадків:

$$K_{\text{чн}} = N_{\text{нв}} \times 1000 / P \quad (4.1)$$

де  $N_{\text{нв}}$  – кількість нещасних випадків;

$P$  – середньорічна кількість працюючих.

Коефіцієнт частоти захворювань:

$$K_{\text{чз}} = N_{\text{з}} \times 1000 / P \quad (4.2)$$

де  $N_{\text{з}}$  – кількість захворювань.

Коефіцієнт тяжкості нещасних випадків:

$$K_{\text{тн}} = T_{\text{тр}} / N_{\text{нв}} \quad (4.3)$$

де  $T_{\text{тр}}$  – втрати працездатності від травм

Коефіцієнт тяжкості захворювань:

$$K_{\text{тз}} = T_{\text{з}} / N_{\text{з}} \quad (4.4)$$

де  $T_{\text{з}}$  – втрати працездатності через захворювання

Коефіцієнт втрати робочого часу:

$$K_{\text{в}} = K_{\text{ч}} \times K_{\text{т}} \quad (4.5)$$



В 2011-2013 роках коефіцієнт частоти нещасних випадків становив 0, тобто на нещасних випадків за даний період не трапилось.

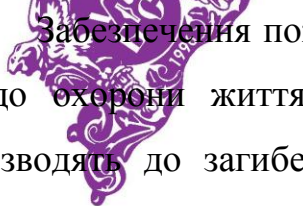
Коефіцієнт частоти захворювань в 2011 році склав 166,67, тобто на 1000 працюючих в 2011 році приходилось на 100 працюючих приблизно 167 захворювань. В 2012 році цей коефіцієнт склав 80, тобто зменшився в 2 рази. В 2013 році коефіцієнт склав 120.

Щодо коефіцієнта тяжкості травматизму, то в 2011-2013 роках він становив 0, тому що нещасних випадків в ПАТ «БАНК» за цей період не трапилось. Отже, проаналізувавши розрахунки таблиці можна зробити висновок про відсутність травматизму, що є позитивним і свідчить про ефективність заходів профілактики травматизму.

Як висновок зазначимо, що безпека робочого місця відповідає нормативними вимогам, техніки безпеки й протипожежній техніці, є план евакуації.

Санітарно-побутові приміщення в будівлі розташовані відповідно до нормативних вимог. Приміщення банку за електробезпекою відноситься до приміщень без підвищеної електробезпеки. Для вдосконалення охорони праці необхідно активізувати контроль за охороною праці, поліпшити якість інструктажів, що проводяться з працівниками банку, забезпечити достатнє фінансування витрат з охорони праці в банку.

#### 4.3 Безпека в надзвичайних ситуаціях в ПАТ «БАНК»



Забезпечення пожежної безпеки є невід'ємною частиною політики банку, щодо охорони життя та здоров'я людей. Це викликано тим, що пожежі призводять до загибелі людей, спричиняють величезні матеріальні збитки, наносять суспільству велику моральну шкоду. Аналізоване приміщення Севастопольське регіональне відділення ПАТ «БАНК» за небезпекою

виникнення пожежі відповідно до ОНТП 24-86 [46] належить до категорії В (пожежонебезпечні – в ньому наявні легкозаймисті речовини - папір, дерево).

Всі приміщення банку оснащені системою автоматичної пожежної сигналізації відповідно до вимог «Переліку одностипних за призначенням об'єктів, які підлягають обладнанню установками автоматичного пожежогасіння та пожежної сигналізації», затвердженого наказом міністра внутрішніх справ України від 20.11.97 № 779 [47]. На кожному поверсі розміщений план евакуації при пожежі. Крім цього приміщення банку забезпечені необхідною кількістю вогнегасників згідно з вимогами «Типових норм належності вогнегасників» (наказ МНС України від 02.04.2004 № 151) [48], які встановлені в легкодоступних місцях, пожежними кранами та ручними сповіщувачами про пожежі. Усі працівники повинні вміти користуватися наявними вогнегасниками, іншими первинними засобами пожежогасіння, знати місце їх знаходження. Не рідше одного разу на місяць проводиться огляд стану вогнегасників, про що робиться відповідний запис в «Журналі обліку вогнегасників на об'єкті».

Наказом правління банку відповідальність за стан пожежної безпеки покладена на керівника філії та відповідальну особу з питань охорони праці та пожежної безпеки банку. Усі працівники під час прийняття на роботу та в процесі праці проходять протипожежний інструктаж, перевірку знань з питань пожежної безпеки.

Можливими причинами пожежі можуть бути:

- коротке замикання в електричній мережі, що може спричинити загоряння наявних легкозаймистих речовин;
- займання наперу, дерева через необережне поводження з вогнем;
- поширення вогню з сусідніх приміщень;
- необережне поводження з вогнем;
- порушення правил установлення (монтажу) та експлуатації електроустаткування та побутових електроприладів;
- несправність виробничого устаткування [49].

Наказом правління банку у службових приміщеннях забороняється:

- палити, користуватися відкритим вогнем;
- влаштовувати тимчасові електромережі, прокладати електричні проводи;
- зберігати і використовувати легкозаймисті та горючі рідини;
- залишати без догляду увімкнені електронагрівальні прилади та оргтехніку (персональні комп'ютери, кондиціонери, настільні лампи тощо).

Для попередження виникнення пожеж для працівників банку розроблені інструкцій про заходи пожежної безпеки, такі як:

- загальна інструкція про заходи пожежної безпеки в банку;
- інструкція про заходи пожежної безпеки для службових приміщень відділень банку;
- інструкція про заходи пожежної безпеки в приміщеннях архіву банку;
- інструкція по дотриманню вимог пожежної безпеки;
- інструкція про заходи пожежної безпеки в спеціалізованих приміщеннях.

Загальна інструкція про заходи пожежної безпеки в банку є обов'язковою для вивчення та виконання всіма працівниками та відвідувачами, які знаходяться у службових приміщеннях. Основні вимоги щодо забезпечення пожежної безпеки в цих приміщеннях, виконання яких входить в обов'язки працівників банку:

- приміщення, робочі місця необхідно постійно утримувати в чистоті і порядку, своєчасно прибирати від паперів, сміття;
- проходи, виходи з приміщення, підступи до первинних засобів пожежогасіння необхідно постійно утримувати вільними, нічим не захарашувати;
- меблі та обладнання мають розміщуватися таким чином, щоб забезпечувався вільний евакуаційний прохід до дверей виходу з приміщення і доступ до електророзеток;



– документи та інші горючі матеріали слід розміщувати на відстані не менше 1 м від електрощитів, 0,5 м від електросвітільників та 0,15 м від приладів центрального водяного опалення;

– виходячи з приміщення необхідно вимикати електроприлади і освітлення, якщо в приміщенні нікого не залишається;

– паління в будівлях та приміщеннях не дозволяється;

– засоби протипожежного захисту слід утримувати у справному стані [50].

В якості висновку слід зазначити, що у регіональному відділенні ПАТ «БАНК» створені належні умови для захисту від пожеж та нещасних випадків кожного працівника, що забезпечується не тільки управлінськими й організаційними рішеннями, а також й дисциплінованістю та відповідальністю працівників.

#### Висновки до розділу 4

Можна зробити висновки, що стан охорони праці в ПАТ «БАНК» можна вважати задовільним, всі вимоги до забезпечення нормальних умов праці в установі виконуються, лише пропозицією буде надавати працівникам перерви для відпочинку від роботи з клієнтами, від постійної роботи з комп'ютерами.

Під час роботи необхідно дотримуватися режиму праці та відпочинку. При введенні даних, читанні інформації з екрана безперервна тривалість роботи не повинна перевищувати 4 години при 8-годинному робочому дні. Щогодинно необхідно робити перерву по 5-10 хв., а через 2 год. - на 15 хв. Саме у цьому ці правила не підтримуються, оскільки працівники банку роблять перерву лише на обід, постійно працюють за комп'ютером, не відриваючись на інше, адже потрібно обслуговувати клієнтів, які приходять постійно.

Для того, щоб здійснювати заходи з охорони праці, потрібно їх спланувати і не лише спочатку проводити інструктаж з охорони праці та підтримувати належні умови, але й постійно удосконалювати їх, покращувати і створювати здоровий мікроклімат, встановлювати зручне обладнання, що відповідає новітнім технологіям. Основна діяльність ПАТ «БАНК» як і всіх банківських установ, спрямована на отриманні фінансових результатів, які залежать від ефективної роботи кожного працівника. Тому потрібно спонукати працівника до роботи, встановлювати системи мотивації не лише матеріального значення, але й морального заохочення, створювати заходи, які б запобігали нещасним випадкам.



Державний вищий навчальний заклад  
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ  
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"

State Higher Educational Institution  
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING  
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

## ВИСНОВКИ

Банківський кредит виконує такі функції, як: перерозподільна, функція створення грошей або емісійна та контрольна або контролююча. Суб'єктами банківського кредитування є кредитори – банки і позичальники – фізичні і юридичні особи. Рух банківського кредиту здійснюється у п'ять стадій: формування вільної вартості як джерела надання позичок; розміщення вільної вартості у позичку; використання позичальником коштів отриманих у тимчасове користування; вивільнення використаних позичальником коштів з його обороту або формування в нього доходів, достатніх для повернення позички, повернення позичальником кредиту в банк та сплата процента.

Елементами кредитного механізму є нормативно-правове забезпечення; суб'єкти кредитування; об'єкти кредитування; форми кредитування; кредитний процес; система формування кредитних ресурсів та їхнє резервування; система формування і використання резервів з відшкодування можливих втрат від кредитної діяльності; економічний контроль та банківський нагляд за ходом і результатами кредитної діяльності. Типи кредитної політики: консервативний; поміркований; агресивний. структура кредитного підрозділу банківської установи включає такі відділи: відділ попереднього контролю та розгляду заявок; відділ кредитного аналізу; відділ документального оформлення видачі кредиту; відділ кредитного моніторингу; відділ роботи з проблемними кредитами; підрозділ управління ризиками. Кредитний ризик – це ризик, пов'язаний з можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань, тобто з небезпекою втрати банком основної суми позики і процентів за нею. Існують такі рівні кредитного ризику, як: індивідуальний та портфельний. Управління кредитним ризиком на рівні індивідуального позичальника: ідентифікація факторів кредитного ризику; кількісна оцінка кредитного ризику; вибір варіанту стратегії; вибір способу мінімізації кредитного ризику; контроль зміни рівня кредитного ризику протягом дії

кредитної угоди. Управління ризиком на рівні портфелю: ідентифікація факторів кредитного ризику; кількісна оцінка кредитного ризику шляхом групування кредитів у портфелі за ризиковими класами; вибір способу мінімізації кредитного ризику; контроль за станом кредитного портфелю банку.

Валюта балансу ПАТ «БАНК» в 2012 році зросла порівняно з 2011 та 2010 роками за рахунок збільшення кредитів та заборгованості клієнтів, основних засобів та нематеріальних активів, а також необоротних активів. Рентабельність ПАТ «БАНК» в середньому складає 0,038, тобто банк веде рентабельну діяльність. Значення нормативів ліквідності підтримуються на достатньому рівні.

ПАТ «БАНК» в основному спеціалізується на кредитуванні юридичних осіб. Нормативи кредитного ризику інсайдерів свідчать про розповсюдженість кредитних операцій із пов'язаними особами. Оскільки ПАТ «БАНК» є членом кримського холдингу, то кредитуються в основному галузі холдингу, такі як: будівництво, медицина, сільське господарство, торгівля та туризм. Надання кредитів корпоративному бізнесу в галузях торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів, міське господарство та предметів особистого вжитку свідчить про концентрацію кредитного ризику в цих галузях. Коефіцієнт забезпеченості, дохідність та рентабельність банку свідчать про високу якість менеджменту в ПАТ «БАНК».

Структура кредитного підрозділу ПАТ «БАНК» складається з: кредитного комітету; комітету кредитного нагляду; відділу кредитного аналізу; відділу кредитних операцій; відділу кредитного контролю; юридичного підрозділу. Механізм управління кредитним ризиком – це розробка та реалізація кредитної політики, визначенні основних параметрів кредитного портфеля та управлінні ним, а також в управлінні процедурою кредитування.

Методи управління кредитним ризиком на рівні окремого кредиту в ПАТ «БАНК»: аналіз привабливості проекту, що кредитується; оцінка кредитоспроможності позичальника; структурування кредиту; оформлення кредитного договору; кредитний моніторинг. Основні методи управління

кредитним ризиком нарівні кредитного портфеля в ПАТ «БАНК»: диверсифікація кредитного портфеля; концентрація кредитного портфеля; установлення лімітів кредитування; формування резервів; сек'юритизація кредитів; страхування кредитних ризиків.

Створення стабільних умов кредитування є взаємовигідним як для кредитора, так і для позичальника. Банки повинні бути ближче до економіки: банкіри шукають можливі шляхи, як це краще зробити, а промисловці, в свою чергу, шукають найкоротші шляхи до банківських кредитів. Прокласти таку дорогу – значить знайти вірні способи збільшення темпів зростання для подолання економічної кризи і подальшого розвитку. Вирішити дану проблему можна шляхом об'єднання функцій Асоціації українських банків та Українського союзу промисловців і підприємців в спільну Раду антикризового управління ситуацією.

При аналізі кредитоспроможності були розраховані тільки традиційні коефіцієнти платоспроможності та ліквідності, розрахунок яких не зміг забезпечити банку уявлення про майбутнє фінансовий стан позичальників. Таку матрицю неважко сформуванати на підставі платіжних документів, що подаються підприємствами в банк, вилучення з неї можуть служити інструментами обговорюваного аналізу.

Також вважаємо, що внесені пропозиції щодо вдосконалення кредитної політики ПАТ «БАНК» і методики аналізу кредитоспроможності позичальників ПАТ «БАНК», зможуть підняти процес аналізу кредитоспроможності в банку на більш якісний рівень, що, в свою чергу, допоможе знизити відсоток неповернення взятих кредитів та відсотків по них, а відповідно підвищить прибутковість банку.

На нашу думку, запропонований підхід до коригування оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання робить оцінку більш об'єктивною та такою, що відповідає реальній ситуації в економічних процесах країни.

Представлений підхід ґрунтується на принципах кредитування: строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання та має на меті мінімізацію кредитних ризиків, пов'язаних з галузевою приналежністю суб'єктів господарювання. Методичний підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника дозволить здійснювати контроль та управління кредитними ризиками, враховувати в режимі реального часу не тільки фінансовий стан позичальника, а й стан розвитку галузі, та приймати обґрунтовані рішення щодо кредитування позичальника.

Стан охорони праці в ПАТ «БАНК» можна вважати задовільним, всі вимоги до забезпечення нормальних умов праці в установі виконуються, лише пропозицією буде надавати працівникам перерви для відпочинку від роботи з клієнтами, від постійної роботи з комп'ютерами.

Під час роботи необхідно дотримуватися режиму праці та відпочинку. При введенні даних, читанні інформації з екрана безперервна тривалість роботи не повинна перевищувати 4 години при 8-годинному робочому дні. Щогодинно необхідно робити перерву по 5-10 хв., а через 2 год. - на 15 хв. Саме у цьому ці правила не підтримуються, оскільки працівники банку роблять перерву лише на обід, постійно працюють за комп'ютером, не відриваючись на інше, адже потрібно обслуговувати клієнтів, які приходять постійно.

Для того, щоб здійснювати заходи з охорони праці, потрібно їх спланувати і не лише спочатку проводити інструктаж з охорони праці та підтримувати належні умови, але й постійно удосконалювати їх, покращувати і створювати здоровий мікроклімат, встановлювати зручне обладнання, що відповідає новітнім технологіям. Основна діяльність ПАТ «БАНК» як і всіх банківських установ, спрямована на отриманні фінансових результатів, які залежать від ефективної роботи кожного працівника. Тому потрібно спонукати працівника до роботи, встановлювати системи мотивації не лише матеріального значення, але й морального заохочення, створювати заходи, які б запобігали нещасним випадкам.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поняття про банківський кредит і принципи кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/bank/20606/>.
2. Банківський кредит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.br.com.ua/referats/Money\\_and\\_Credit/18225.htm](http://www.br.com.ua/referats/Money_and_Credit/18225.htm)
3. Савлук, М.І. Гроші та кредит [Текст] : конспект лекції / М.І.Савлук – Київ : Українська фінансово-банківська школа, 2002. – 598 с. – ISBN 978-966-680-313-2.
4. Лагутін, В.Д. Кредитування [Текст] : навч. посіб. / В.Д. Лагутін – Київ : Знання, 2002. – 215 с.
5. Вовчак, О.Д. Кредит і банківська справа [Текст] : підручник / О.Д. Вовчак – Львів : Новий Світ, 2000, 2008. – 560с.
6. Класифікація кредитів комерційних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://buklib.net/component/option,com\\_jbook/task,view/Itemid,99999999/catid,78/id,716/](http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,99999999/catid,78/id,716/)
7. Класифікація банківських кредитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/Bank/B009/4901.htm>.
8. Банківський кредит. Класифікація кредитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bibliotekar.ru/credit/4.htm>.
9. Процес кредитування в комерційних банках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/bank/19744/>.
10. Принципи кредитної політики, організація кредитної роботи в банках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.refine.org.ua/pageid-5614-3.html>.
11. Механізм кредитування: суть й основні елементи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ebk.net.ua/Book/Bank/B008/4802.htm>.

12. Етапи процесу кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.br.com.ua/47830>.

13. Інформація про ПАТ Банк «Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chbrr.crimea.ua/page/informacija-o-banke>.

14. Приватним клієнтам ПАТ Банк «Банк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chbrr.crimea.ua/page/chastnym-klientam>.

15. Нормативи ліквідності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art\\_id=123471&cat\\_id=12321](http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123471&cat_id=12321).

16. Джерела формування підприємницького капіталу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroua.net/economics/documents/category-65/doc-133/>.

17. Шляхи вдосконалення кредитної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://speka.org.ua/content/view/262/60/>.

18. Колпина Л.Г. Фінанси та кредит: навч. посіб./ Л.Г. Колпина, Г.І. Кравцова, В.Л. Тарасевич – Мінськ: Книжковий Дім; Мисанта, 2005. – 336 с.

19. Аналіз стану та динаміки кредитної діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://fp.cibs.ck.ua/files/1201/12\\_rnvsad.pdf](http://fp.cibs.ck.ua/files/1201/12_rnvsad.pdf).

20. Герасимович, А.М. Аналіз банківської діяльності: підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін. – Київ : КНЕУ, 2004. – 599с. –

21. Значення, інформаційне забезпечення і задачі аналізу кредитних операцій банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://bookbrains.com/book\\_103\\_chapter\\_39\\_5.1.\\_Znachennja,\\_%D1%96nforma%D1%81%D1%96jje\\_zabezpechennja\\_%D1%96\\_zadach%D1%96\\_anal%D1%96zu\\_kreditnihopera%D1%81%D1%96jj\\_banku.html](http://bookbrains.com/book_103_chapter_39_5.1._Znachennja,_%D1%96nforma%D1%81%D1%96jje_zabezpechennja_%D1%96_zadach%D1%96_anal%D1%96zu_kreditnihopera%D1%81%D1%96jj_banku.html).

22. Маслова, С.О. Гроші, фінанси, кредит: підручник / С.О. Маслова, М.М. Александрова – Київ : ЦУЛ, 2002. – 336 с.

23. Владичин, У.В. Банківське кредитування : навч. посіб./ У.В. Владичин – Київ : Атака, 2008. – 648 с.



24. Коваленко О.К. Банківські операції : навч. посіб./ О.К. Коваленко – Київ : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
25. Аналіз кредитних операцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.lntu.info/books/fof/bs/2011/11-60/page11.html>.
26. Косова, Т.Д. Аналіз банківської діяльності: навч. посіб / Т.Д. Косова – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 485с.
27. Аналіз стану та динаміки кредитної діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://fp.cibs.cu.ua/files/1201/12\\_rnvsad.pdf](http://fp.cibs.cu.ua/files/1201/12_rnvsad.pdf).
28. Кредитні операції комерційних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://lib.uabs.edu.ua/library/Books\\_academy/bank\\_oper/R4.pdf](http://lib.uabs.edu.ua/library/Books_academy/bank_oper/R4.pdf).
29. Сутність, види та принципи банківського кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://pidruchniki.ws/17190512/bankivska\\_sprava/kreditni\\_operatsiyi\\_bankiv](http://pidruchniki.ws/17190512/bankivska_sprava/kreditni_operatsiyi_bankiv).
30. Особливості банківського кредиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://osvita.ua/vnz/reports/econom\\_pidpr/19050/](http://osvita.ua/vnz/reports/econom_pidpr/19050/).
31. Функції кредиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7955.html>.
32. Стадії руху банківського кредиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com/%D0%9A%D1>.
33. Револьверний кредит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art\\_id=123587](http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123587).
34. Непоновлювальна кредитна лінія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finbank.odessa.ua/uk/page/kreditovanie.html>.
35. Типи кредитної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-380500.html?page=33>.
36. Фактори кредитної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.987.su/print402.html>.
37. Стадії кредитного процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://books.br.com.ua/7960>.

38. Теоретичні основи організації банківського кредитування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://otherreferats.allbest.ru/bank/00157186\\_0.html](http://otherreferats.allbest.ru/bank/00157186_0.html).

39. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : інструкція, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

40. Про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] : інструкція, затверджена постановою Правління НБУ від 24.11.2011 № 373. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1288-11>.

41. Бланк, И.А. Инвестиционный менеджмент [Текст] / И. А. Бланк. – К.: ИНТЕМ ЛТД: Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995. – 448 с. – ISBN 5-7707-6904-1.

42. Белова, І.В. Врахування галузевого фактору при проведенні банківського кредитування [Електронний ресурс] / І.Белова, О.Дутченко. – Режим доступу : <http://www.dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/5598/1/Vrahuvannya%20galuzevogo%20factoru.pdf>.

43. Дутченко, О. Розробка підходу до врахування галузевого фактору діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування [Електронний ресурс] / О.Дутченко. – Режим доступу : [http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6219/1/\\_Rozrobka\\_pdhodu\\_do\\_vrahuvannya\\_galuzevogo\\_factoru\\_djaljnost\\_pozicaljnika\\_pri\\_provedenn\\_bankvsjkogo\\_kredituvannja.pdf](http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6219/1/_Rozrobka_pdhodu_do_vrahuvannya_galuzevogo_factoru_djaljnost_pozicaljnika_pri_provedenn_bankvsjkogo_kredituvannja.pdf).

44. Дутченко, О. Врахування галузевого фактору при визначенні кредитного рейтингу позичальника [Електронний ресурс] / О.Дутченко. – Режим доступу : <http://www.dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/2695/3/Galuzeviy%20factor%20pri%20vznachenni%20kreditnogo%20reytingu%20pozichalnika.pdf>.

45. Науменкова, С.В. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника [Текст] / С.В. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 7. – С. 14 – 21.

46. Управління банківськими ризиками [Текст] : навчальний посібник/ Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана», ред. Л. Примостка. - 2-ге вид., без змін. - К.: КНЕУ, 2009. - 600 с.

47. Рыбин, Е.В. Анализ отраслевых и страновых рисков в российских банках [Текст] / Е. В. Рыбин // Банковское дело. - 2008. - № 9. - С. 87-92.

48. Терещенко, О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств [Текст] : Навч. посібник. / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.

49. Анализ экономики. Страна, рынок, фирма: ученик [Текст] / ред. В. Е. Рыбалкин. - М.: Междун. отношения, 1999. - 304 с.

50. Методика розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку Державний комітет статистики України / Наказ № 114 від 15 квітня 2003 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://uazakon.com/documents/date\\_1a/pg\\_ibcnog/index.htm](http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm).

51. Рентабельність операційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

52. Банківські операції [Текст] : навч. Посіб. / Копилук О. І., Музичка О. М. – К. : ЦУЛ, 2012. – 536 с. –

53. Операції комерційних банків [Текст] : навч. Посіб. / [Спіфанов А.О., Маслак Н.Г., Сало І.В.] – С. : «ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.

54. Роль банківського кредитування у фінансовому забезпеченні розвитку реального сектора економіки України / Економічний простір // Випуск №20, 2010. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/ekpr/2008\\_20/1/kuznec.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2008_20/1/kuznec.pdf).

55. Скорба О.А. Оцінка кредитоспроможності позичальника [Текст]:/ Збірник наукових праць: Наукове видання. 2005. № 10 – Суми: УАБС НБУ, 2005.- 267 с.

56. Берегова Г. І., Лебецька Л. М. Методи аналізу кредитного ризику та побудова моделі оцінки кредитоспроможності позичальника [Текст] :/ Регіональна економіка. 2005. № 4 – Київ., 2005.- 113 – 123 с.

57. Мороз, А.М. Банківські операції [Текст] / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна; за ред. А. М. Мороз. – К.: КНЕУ, 2006. – 384 с. - ISBN 966–574–093–8.

58. Срібна, К. А. Основні проблеми розвитку банківського кредитування суб'єктів підприємництва [Електронний ресурс] / К.А. Срібна // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. - Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Nvfbi/2009\\_1/Magazine\\_01\\_2009\\_st3\\_pp20-21.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvfbi/2009_1/Magazine_01_2009_st3_pp20-21.pdf).

59. Коваленко, М. А. Операції сучасного комерційного банку [Текст] : навч. посіб. / М. А. Коваленко, В. М. Білінкіс, Л. Є. Сухомлин. – Херсон : Олді-плюс, 2006. – 468 с.

60. Коваленко, А. В. Проблеми залучення кредиту вітчизняними підприємствами [Електронний ресурс] / А. Коваленко // ЛНУ Імені Івана Франка. – 2011. - Режим доступу: <http://libfor.com/index.php?newsid=731>.

61. Порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-92>.

62. Про охорону праці [Електронний ресурс] : закон України, затверджений Верховною Радою України від 14.10.1992 № 2694. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.

63. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс]: закон України, затверджений Верховною Радою України від 19.11.1992 № 2801. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.

64. Про пожежну безпеку [Електронний ресурс] : закон України, затверджений Верховною Радою України від 17.12.1993 № 3745. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3745-12>.

65. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку [Електронний ресурс]: закон України від 08.02.1995 № 3995. – Режим доступу: [http://search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/Z950039.html](http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z950039.html).

66. Про забезпечення санітарного й епідемічного благополуччя населення [Електронний ресурс] : закон України від 24.02.1994 № 4004. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.

67. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] - кодекс від 10.12.1971 № 322. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

68. Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин [Електронний ресурс] : затверджене постановою Головного держсанлікаря України 10.12.1998 № 7. – Режим доступу : <http://mozdocs.kiev.ua/view.php?id=2445>.

69. Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень [Електронний ресурс]: затверджене Міністерством охорони здоров'я від 01.12.1999 р. №42 – Режим доступу: [http://forca.com.ua/knigi/pravila/pravila-ohoroni-praci-pri-ekspluatacii-pralen-talazen\\_5.html](http://forca.com.ua/knigi/pravila/pravila-ohoroni-praci-pri-ekspluatacii-pralen-talazen_5.html).

70. Отопление, вентиляция и кондиционирование. Нормы проектирования [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dbn.at.ua/index/0-40>

71. ДБН.В.2.5.-28-2006 Штучне та природне освітлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dnop.com.ua/dnaop/act8425.htm>.

